

ТОМА КОБЗЕЙ

**НА ТЕРНИСТИХ
ТА
ХРЕЩАТИХ ДОРОГАХ**

СПОМИНИ З ПІВСТОРИЧЧЯ В КАНАДІ

Том II

ON THE THORNY WAY AND CROSSROADS

MEMOIRS OF FIFTY YEARS IN CANADA

BY

THOMAS KOBZEY

Volume 2

1973

ТОМА КОБЗЕЙ

**НА ТЕРНИСТИХ
ТА
ХРЕЩАТИХ ДОРОГАХ**

Спомини з півсторіччя в Канаді

Том II.

diasporiana.org.ua

1973.

Copyright 1973
All rights reserved

Цей другий том спогадів вийшов уже по смерті Шановного їх Автора і був зредагований на основі чорновика-свобідних записок та з допомогою Дружини сл. п. Томи Кобзея і його друзів ред. Анатолієм Курдидиком.

Книжка видана фондами, що їх зібрав Комітет для видання творів В. Стефаніка англійською мовою, якого головою був сл. п. Тома Кобзей.

Winnipeg, 1973

Printed in Canada
by Popular Printers, 787 Toronto St., Winnipeg, Manitoba

СЛОВО

з приводу моїх спогадів з півсторіччя в Канаді

Дорогий Читачу! В тебе в руках моя скромна книжечка, в якій я старався написати дещо про своє і своєї дружини переживання за останнє півсторіччя в Канаді. Це так звана в літературі мемуаристика, в якій я пробував показати життя не тільки наше, але й життя багатьох наших імігрантів у прибраній батьківщині. Може це життя і не надто інтересне і може не варт було писати про нього. Але під впливом приятелів, — д-ра М. Стахова, ред. В. Вергуна, П. Трільовського та інших я остаточно рішився написати ці спогади.

В цій книжечці ви знайдете лиш малу частину нашого злиденного життя та скитання по Канаді з однієї місцевости до другої. В нас є хлопська приповідка, яка каже: Був я на коні і під конем. Так і ми були три чвертини нашого життя під конем і лиш одну чвертину на коні. Життя якось так складалося нам, що у трьох його чвертинах доводилося переживати доволі труднощів. Всіх їх я не міг переповісти в цих спогадах, бо деякі моменти забулись і, зрештою, якби описати все в деталях, — вийшла б товста книга, на яку нема потреби ні мені, ні тобі, Читачу.

Все, що в цій книзі описане, — не видумка і не писане у формі красного письменства. Я просто старався подати якнайвірніше всі факти з особистого та й політичного життя, в яке я був вкинений по-волі чи по-неволі. Робив я у свому житті й немало помилок, але я на них вчився. Життєвий досвід справляв мене на доб-

ру дорогу, — дорогу не тільки мого особистого життя, але й дорогу добра для людства і в першу чергу для українського народу, з якого я вийшов.

Так мої помилки, мої недостачі, мої бідування залишилися далеко позаду і останню чвертину свого життя з дружиною ми вже доживали не під конем, а на коні. Ми побачили вже світлий день і правильний шлях. При тяжкій спільній праці наше особисте життя поліпшилось і впарі з ним поліпшилось теж наше громадське життя в рідній спільноті. Ми раді, що хоч на старші літа можемо, чим здібні, скромно — морально та матеріально — помагати і нашим народним справам. Ми певні одного, — що ми нікого в житті не скривдили, хоч, на жаль, деякі люди кривдили іноді нас зовсім безпідставно. Та й за це ми на них не гніваємось, бо знаємо людську вдачу, людську заздрість і людську ненависть.

Нехай ця книжечка буде ще одним скромним вкладом у нашу мемуаристику. А за Вами останнє слово, Дорогі Читачі, чи вона щось вартує, чи ні. Нам здається, що ми гідно виконали свій обов'язок нашими скромними жертвами на українські громадські цілі та видаючи майже своїм коштом оце вже п'яту книжку. Першими виданнями були "Коротка історія трейд-юнійного руху в Канаді", "Робітничий рух і його проблеми", "Великий різьбар селянських душ" про Василя Стефаника та перша частина оцих моїх спогадів п. заг. "На тернистих і хрещатих дорогах".

Найголовніше наше бажання, щоб наша українська молодь продовжувала працю своїх батьків-піонерів на культурно-освітньому полі.

Тома Кобзей

САМ ПРО СЕБЕ

Найбільш неприємно писати самому про себе. Але мене заставили писати про себе деякі справи, що їх я бажав би справити для читачів нашої преси і зокрема для читачів "Народної Волі", до якої я дописую вже понад 30 років.

Перш за все хочу справити те, що в багатьох листах до мене титулюють мене редактором. Заявляю, що я ніколи не був редактором, не є і вже не буду, бо за старий бути редактором.

Друге, навіть деякі мої приятелі думають, що я їм хліб з того, що пишу до газет і що мені за мої статті платять. Це дуже далеке від правди, бо у своєму житті я не дістав за свої статті від ніякої української редакції ані зломаного цента, хіба з таким винятком, що на Конвенції Українського Робітничого Союзу в 1958 році було схвалено дати мені 250 доларів за мою працю в "Народній Волі". Цих 250 доларів я зараз таки на Конвенції поділив так, що частину грошей дав на видання журналу "Вільна Україна" і частину на фонд старечого дому на "Верховині", а що я тоді їхав до Європи, то частину з тих 250 доларів, доложивши ще пару десятків, роздав я в Європі нашим визначним громадянам, які опинились на скитальщині. І так пишу й до нині без ніякої заплати.

Якщо спитаєте, чому ж пишу за дармо, — даю відповідь: Пишу тому, що вважаю за потрібне інформувати наших читачів про деякі справи, про які може хто інший не написав би. Пишу здебільша на робітничі теми, якими дорожу і якими зацікавлений, а теж при

кожній нагоді викриваю брудні і фальшиві брехні наших доморослих комуністів та відмічую злочинства, які Москва чинить над нашим народом на землях нашої Батьківщини України. Пишу з великою приємністю, а ще більшу приємність дістаю від тих читачів, які пишуть мені, що люблять мої статті. Це дає мені велику сатисфакцію.

Не вганяю і не вганяю за мізерною славою і навпаки — прикро мені, коли дехто з доброї волі пробує мене хвалити. Таких листів з похвалами маю багато, але компліментів не визнаю, бо все, що роблю, — роблю добровільно і з великим вдоволенням, що можу чимось причинитися до добра нашої спільноти. Наприклад був час, коли я діставав багато листів з признанням за те, що разом з іншими приятелями взявся був за видання новель Василя Стефаника англійською мовою, яке увінчалось несподіваним успіхом. Але це була не виключно моя праця. Мені помагали мої приятелі і без їх моральної та матеріальної піддержки я ніколи не був би добився до цілі. Правда, що всю кампанію за згадане видання вів я майже самий, але й маю щастя, що здобув собі довір'я в людей і цим довір'ям дорожу понад усе.

Не терплю і не можу читати, коли частина нашої преси величає своїх однопартійців, які ледве чим визначились у нашому національному і культурному житті. Не терплю тих, що на словах великі патріоти, а на ділі не причинилися й одним центом до розбудови нашої культури. А в нас, досадно кажучи, таких панегіриків не бракує. Шаную й поважаю всіх, що тихою своєю працею роблять добрі діла для української спільноти. Шаную тих, що своїм знанням і пером пишуть солідні літературні твори і цим підносять наш народ на вершини знання. Шаную тих, що стали видавати твори наших письменників чужими мовами, особливо ж англійською,

бо визнаю це за велику працю, яка приносить нам честь і славу серед наших співгромадян.

Сам я виріс у середняцькій селянській родині. Було нас чотирьох братів і одна сестра. Правда, нам не бракувало нічого. Ми мали що їсти й у що вбратися. Але я змалку дивився на життя реально, бачучи бідноту в рідному таки селі. Коло нас сусідами жили бідні родини, які товпилися у нужденних халупах, не маючи ніяких відповідних засобів до життя. По другому боці нашого господарства була заможна родина, яка жила в великих достатках. Я порівнював її життя з родиною халупників і мене, малого хлопця, турбувало, чому це так. Але я не розумів тоді причини і не було кому мені її пояснити.

Якось раз сталася така подія: Перед Великоднем наша учителька повела нас, дітей, до церкви на сповідь. Діти висповідались, прийняли Причастя і тоді кожна дитина, тримаючи в руках цента, рядочком підступали до стола, за яким сидів священик, що за кожного цента давав дитині маленький кусочок хліба, що згідно з вірою був Тілом Ісуса Христа. На столі стояли дві миски з хлібом. В одній білий, у другій чорний разовий. І от священик давав чорний кусок хліба бідній дитині, а білий багацькій. Це мене зацікавило і я спитав маму, чому це священик так робить. На те дістав відповідь від мами: "А що ти, дурненький, знаєш!" Після того я вже ніколи про такі справи не питав.

Маючи всього 14 років, я став січовиком, а коли виїхав до Канади, взяв був із собою на пам'ятку січову ленту. В Канаді, працюючи змісця тяжко, зацікавився я робітничим рухом. Це й привело було мене до того, що я став членом спершу української робітничої культурно-освітньої організації, яка згодом підпала під контроль комуністів. І так я став був комуністом. Після довшого

часу я розкусив горіх та пізнав фальш і брехню комуністів, від яких я й відсахнувся в 1935 році. З того часу працюю по своєму знанню і змозі для української національної справи і цим виправдовую свої минулі помилки.

Оце й моє коротке "послання". Дякую Богу, що став я на правильний шлях і за це не вимагаю ні від кого безпотрібних похвал. Всією похвалою для мене є те, що пишу пером, як умію, а ви, Дорогі Читачі, читаете і, як треба, висловлюєте свою критику, за яку я вам вдячний. Але й бороню свого становища, коли вважаю його за справедливе. Бороню, поки мене хтось фактами не переконає, що я помилився в цій чи іншій справі.

А на сьогодні мені, Богу дякувати, вже стукнуло 73 роки мого життя. За цей час пережив я не мало доброго, але чимало й поганого. Хоч змалку, як я уже згадував, не знав я недостатку і жив досить добрим селянським життям разом з братами та сестрою, — не вдався я у своїх рідних: Вони всі вподобилися були в мою матір з роду Кейванів з Карлова, що в нім усі були кремезні та з чорним волоссям, а я "виродився" в родині, бо був на обличчі білявий і волосся в мене було каштанувате. Дехто жартом казав моїй матері, мовляв то не ваш хлопець, вам хтось його підкинув.

Був я теж інший вдачею від братів і сестри, — постійно тягло мене щось до людей і особливо до бідних, з хлоп'ячих років мріяв я про мандрівку у світ. Підростком вписався я до "Січі", що її в нашому селі зорганізував д-р К. Трильовський. До школи я ходив 6 років. Учителькою мою була нервова полька Кропівнічка. Вона, правда, вчила не зле, але за будь-що біла дітей лінійкою по чиколонках, так, що аж пальці напухали. Потім ходив я ще три роки по три дні на тиждень до так званої повторної школи, в якій моїм учителем був Михайло Ломацький, — він жив ще недавно у старечо-

му домі в Німеччині та писав книжки про Гуцульщину, спопуляризувавши наших гуцулів, як ніхто досі.

Учитель Ломацький був радикальних поглядів. Своїми довгими промовами під час науки зробив на мене велике вражіння та ще більш загартував у мене мої симпатії до бідних. Крім того до нас, до дому, зчаста навідувався наш славетний письменник Василь Стефаник та інші радикали. Вони своїми розмовами і дискусіями про гаразди нашого селянина впоювали в мене, мов матірне молоко, оте відчуття долі поневоленого та покривдженого, всіми поштүркуваного нашого селянства.

Не маючи сповна 16 років, я рішився їхати до Канади. На це мій дедь довший час не годився, але остаточно продав одну корову і так заплатив мені корабельну карту до Канади, а там і залізницю до Калгар в Альберті. Так у липні 1911 року я вже опинився в Канаді на своєму хлібі. Тяжко працював я при копанні водопроводів.

Не належав я спершу до ніяких організацій, бо їх тоді майже не було. Правда, зустрічався я тоді зі своїми краями, які були вже членами соціал-демократичної партії. Але своїми поясненнями про соціалізм не дуже то вони мене переконували, бо — як тепер я розумію — в той час і вони самі не багато знали, що таке соціалізм. Вони багато нарікали на "багачів", на релігію, на "попів", але ніяких конкретних ідей поправни сүспільного ладу не могли подати. Тимто мене й не цікавив такий соціалізм.

В 1915 році мені попав у руки орган соціал-демократів "Робочий Народ", яким я дещо зацікавився. А в 1918 році, коли вже виходили "Українські Робітничі Вісті", я став членом тодішнього "Стоваришення Український Робітничий Дім", яке мало культурно-освітній

характер. В 1925 році це товариство влаштувало Вищий Освітній Курс, на який і я вчав повних шість місяців. Учителями на курсі були Іван Сембай та, частинно, Мирослав Ірчан. Обидва поїхали під советську владу в Україні і там були знищені сталінською клікою. Музики і співу вчив нас Іван Карач.

Вже раніше, далеко ще до курсу, бо в 1922 році я став членом нелегальної тоді комуністичної партії. Я тоді повірив був у комуністичну теорію і був переконаний, що ця партія — справді приятель робітництва і фермерства. Я відбував організаторські поїздки по Манітобі і Саскачевані, а в 1926 і 1927 роках відбув ще й двомісячні поїздки по Канаді з мандоліновою оркестрою. Крім цього в 1928 році об'їхав я ще Канаду з фільмами з України "Тарас Грицило", "Микола Джеря" і "Крізь сльози" з жидівського життя в Росії. В цьому ж 1928-му році мене покликано на секретаря Агітаційно-Пропагандивного Комітету, а згодом я переїхав з Вінніпегу до Торонта, — до Виконавчого Комітету Комуністичної Партії і до її Політичного Бюра.

Діставшись таким чином до верхівки, я аж у ній побачив, що — як то кажуть — не все золото, що світиться. Я побачив усе обманство проводу комуністів. Після вісім-місячного побуту в Політбюрі мене стягнуто назад до Вінніпегу на головного секретаря масової організації, яку звали тоді "Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім". Включившись вже й у верхівку ТУРФДім, я й тут побачив те саме фарисейство, бо в цей час ТУРФДім уже був вповні підпорядкований Комуністичній Партії. Все це мене турбувало, бо я переконався, що попав не туди, куди думав потрапити і куди справді тягнулося моє серце.

В 1929 році виїхав з Канади в Україну Мирослав Ірчан. Потім був депортований з Канади туди Іван

Сембай. За якийсь час вони обидва були зліквідовані сталінським терором. Микола Скрипник, комісар освіти УССР, та письменник Микола Хвильовий вчинили самовбивство. Ці й подібні події заставили мене, Данила Лобая й інших призадуматись серйозно, — ми побачили, що Україна не то не визволена, але ще гірш поневолена, як за московських царів.

В 1935 році я й інші — разом нас 72 активні діячі КПКанади, — виступили з багна, в якому ми бродили роками, повіривши у братерство і любов народів тоді, як було навпаки: Замість братерства поширено під плащиком клясової боротьби ненависть і введено в Україні найстрашніший терор, який продовжується до нині. Ми зорганізували спротив комуністичному обманові. В 1940 році я став активним членом Українського Робітничого Союзу, а згодом зорганізував Відділ УРС у Вінніпегу, який існує досі.

Колишній редактор "Народної Волі" Д. Корбутяк просив мене, щоб я писав дещо до цього органу УРСоюзу, я погодився — і так став кореспондентом цього тижневика. Теперішні редактори, д-р М. Стахів і В. Вергун, заохочували мене ще більш до писання про робітничі та національні справи. У висліді тієї намови я написав до "Народної Волі" більш тисячу статей на робітничі теми та про фальшиву й брехливу пропаганду комуністів. Крім того я написав три книжки, — дві про розвиток робітничого руху і третю як студію про великого українського письменника Василя Стефаника. Згодом може появляться мої спомини у п'ятдесятиліття моєї скромної громадської праці.*) Попри те писав я багато статей і до інших українських газет у Канаді. Дещо

*) Такі спогади, п. з. "На тернистих та хрещатих дорогах", т. I, Скрантон 1972, 144 стор., появилися напередодні смерті с. п. Т. Кобзея, автора цих рядків — Видавництво.

писав теж до англійських щоденників і маю нині коло 50 вирізків з тих газет.

За мою працю під час кампанії на Пам'ятник Т. Шевченкові у Вінніпегу Комітет Українців Канади нагородив мене Шевченківськими Медалею і Грамотою. Дістав теж Грамоту Подяки від Українського Конгресового Комітету Америки УККА у зв'язку з Пам'ятником Шевченкові у Вашингтоні. І останнім часом дістав ще й срібну медалю з грамотою від канадійського уряду у сторіччя Канади за мою скромну працю для народу.

Не пишу цього для хвальби, чи якої слави, бо перше я не сподівався ніколи таких почесних нагород та, по-друге, все, що я робив, — робив я із щирим бажанням поліпшити життя українських трудящих та, головне, разом з іншими допомгти своїм рідним братам в Україні, яких комуністичний режим тероризує вже 50 років.

І оце в пізньому вже віці почуваюся щасливий, що і я самотужки, без високих шкіл, вложив що чи іншу цеголку в наше життя. Також почуваюся щасливий, що нікого в життю я свідомо не скривдив і особистих ворогів, наскільки знаю, в мене немає. За те, правда, маю деяких політичних противників, яких напिताв собі за свої переконання і працю, та й на них я ніяк не гніваюся, бо визнаю їм право мати свої думки. Але теж визнаю для себе право обороняти свої думки і принципи аж до часу, коли мене хтось переконає, що я помилково думаю. Та покищо такого переконання не набрав я ні від кого, навпаки, — в багатьох випадках історичні події підтвердили мої думки і принципи.

Незабаром піду туди, куди ми всі підемо, бо після 73 років вже не можна розраховувати на довге життя. Але дякую Богові, що ще тримаюся не зле в живих. За

собою я залишив багато прикрих хвилин особистого життя: Хоч працював я тяжко на насущний хліб, нераз з дружиною доводилось переживати прикрі часи, навіть перебувати в голоді. Але це був мій світ і я з нього вдоволений, бо він навчив мене людяного життя. Скажу словами Стефаніка: "Це мій світ, а я в ньому жив і живу".

А всім моїм приятелям, та й тим, що з політичних причин стали мені ворогами, бажаю кращого життя, як я сам мав. І вірю, що після моєї смерти таки хтось згадає, що був колись такий упертий, контрверсійний Кобзей.

А ці рядки — ніяка моя біографія, а тільки мої гіркі спомини на 73-ому році зусиль і праці. Найбільшим моїм бажанням було б ще побачити свою рідну Батьківщину Україну вільною, свобідною і нівідкого незалежною державою. А якщо це моє бажання не сповниться, то з повною вірою відійду з цього світу, що Україна таки буде така, як її провіщували наші два найбільші генії і пророки українського народу, — Тарас Шевченко й Іван Франко.

ВТЯГАЮСЯ В ПОЛІТИЧНУ ОРГАНІЗАЦІЮ

Короткий огляд розвитку політичної організації українського робітництва в ЗДА і Канаді, який я нарисовав у попереднім розділі, був потрібний для читача, щоб зрозуміти, які обставини того руху застав я в Канаді, коли врешті трохи ознайомився з її життям.

Водночас треба завжди пам'ятати, читаючи ці короткі спомини, що перед вибухом Першої світової війни і зокрема в перших її роках було в Канаді для нас, українських робітників з підавстрійських країв, дуже важко здобути якусь добру працю. Приходилось гірко бідувати і перекидатись з одної місцевости в другу.

Обоє з жінкою давали ми собі раду, як уміли, аж до 1916 року, коли ми виїхали з Калгар до Гена, Саскачеван. Там я, хоч ніколи в житті не куховарив, найнявся за помічника кухаря, а моя дружина працювала у власника ресторану. Після трьох місяців виїхали ми до Саскатуну. Тут уже не було помітного переслідування наших людей і я скоро став до праці в парках. На якийсь час наша доля поліпшилась.

В 1917 році я був уже членом культурно-освітньої робітничої організації в Саскатуні, яка збудувала свій будинок, назвавши його Робітничий Український Дім. В 1919 році цю організацію прилучено до так званого Товаришення Український Робітничий Дім (СУРД) з централею у Вінніпегу. СУРД був спочатку культурно-освітньою організацією і вів непогану діяльність: Організував навчання неграмотних і дитячі школи, деяку освітню працю і обстоював робітничі інтереси. Це й було причиною, що я став її членом і був у ній досить активний, навіть їздив по фермерських околицях Манітоби й Саскачевану та зорганізував кількадесят відділів.

Коли ж у 1917 році повалено царський уряд і потім на Україні проголошено українську владу — Українську Центральну Раду на чолі з прем'єром Володимиром Винниченком, — серед українського народу в Канаді було велике захоплення. Був такий настрій, що всі, без різниці партійної приналежності, визнавали цей український уряд, В. Винниченко був дуже популярний, організувалися Драматичні гуртки ім. Винниченка тощо. Навіть Товаришення Український Робітничий Дім, яке тоді було під впливом Соціал-Демократичної Партії та пізніше прийняло назву "Товариство Український Робітничо-Фермерський Дім" (ТУРФДім), зібрало було три тисячі доларів на друкарню в Києві і ці гроші мали вислати на руки В. Винниченка.

Але це захоплення не тривало довго. На арену в Росії виступили більшовики, які повалили уряд Керенського і почали наступ на Україну. Між соціал-демократами почала ширитись пропаганда проти Центральної Ради. На наш континент стали приїздити нелегально московські емісари з більшовицькою пропагандою. До Канади прибув потайки в 1919 році більшовицький агент Чарлїй, що був литовського роду. Він ночами відбував мітінги з членами ТУРФДім, висвітлював фільми з промовами Леніна і Троцького в Москві та підготував ґрунт для організування серед українців нелегальних комуністичних ячеек під назвою "З". До 1922 року вже були поорганізовані по Канаді при філіях ТУРФДім комуністичні ячейки по 5 і 10 членів, які прибирали в свої руки всю організацію. Не забрало багато часу, як ці нелегальні гуртки опанували всі відділи. До того ж у Нью Йорку почали видавати нелегальну комуністичну газетку "Світ", яку їй пачкували до центру у Вінніперу, а звідси вже розсилали її по Канаді до своїх групових десятників. В газетці "Світ" було повно пропаганди за Советським Союзом та закликалось робітників до страйків і заворушень, як теж до тренування себе до революції за встановлення советської влади в Канаді і ЗДА революційним шляхом.

Таким хитрим способом зроблено ТУРФДім гніздом комуністичної партії. Згадані вже нелегальні групи вповні контролювали всі відділи по Канаді, також і всі з'їзди ТУРФДім. Загальне членство не розуміло цієї хитрої механіки й ішло за проводом цих одиниць без всякого протесту. А якщо десь і знайшлися смільчаки, що виступали проти них, то їх легко ліквідовано і це було пострахом для інших. Згодом усі з'їзди ТУРФДім відбувались під революційними кличами та з похвалами СССР, — Сталіна вважано просто за непомильного божка.

Організовано теж ріжні прибудівки, як Ліга Робіт-

ничої Єдності, Ліга Фармерської Єдності, Товариство Допомоги Визвольному Рухові на Зах. Україні, Оборонча Ліга тощо. І хоч у тридцятих роках була криза, то при допомозі цих організацій комуністи на той час збирали важливу суму грошей, які вживано в Канаді на різну підривну роботу.

Все пішло "по плану": Вже на Третьому З'їзді Товаришення Український Робітничий Дім, що відбувся від 2 до 6 лютого 1922 року, винесено резолюцію, щоб гроші, зібрані на друкарню в Києві, передати на фонд допомоги голодуючим в Радянській Росії. Так і сказано в резолюції, що в Радянській Росії, не в Україні. Далі рішено видати "Капітал" Карла Маркса в українській мові, — і взагалі цей з'їзд позначився був уже сильною контролею комуністичних ячеек над членством масової організації, яка до того часу мала характер культурно-освітньої. Згодом створено т.зв. Видавниче Товариство Пролеткульт і ухвалою Четвертого З'їзду, що відбувся від 15 до 18 січня 1923 року, започатковано видання журналу для жінок "Голос Робітниці", який швидко переіменовано на "Робітницю".

На П'ятому З'їзді, що відбувся у днях від 6 до 9 лютого 1924 року, винесено резолюцію, в якій висловлено великий жаль з приводу смерті Леніна, вислано привітання В.Ц.К. і голові губвиконкому Київщини тов. Г. Ф. Гринькові, а також схвалено взяти участь у будові Пам'ятника Шевченкові в Києві.

Це був час, коли вже було 30 Українських Робітничих Домів, 73 Відділи ТУРФДім та 8 афілійованих товариств. Тоді ж рішено організувати Робітниче Запомогове Товариство, вишколити мандолінову оркестру і вислати її в поїздку по Канаді та влаштувати Вищий Освітній Курс. Таких курсів відбулося два — в 1926 і 1928 роках. На першому курсі приготовлювано здебільша

учителів і диригентів, другий був уже більш партійного характеру.

В 1926 році вислано на Захід Канади дівочу мандолинову оркестру. Її управителем і промовцем був я. Така сама поїздка відбулась і на Схід Канади в 1927 році і знову управителем її був Кобзей. Ця поїздка мала добрий успіх і морально і матеріально. Я все ще був вірний ТУРФДім і, як уже згадано в попередньому розділі, об'їхав у 1928 році з присланими з України фільмами "Тарас Трясило", "Микола Джеря" та "Крізь сльози" Захід Канади, а теж відбув 6-місячний курс "Вищої Освіти". Після цього мене покликали на секретаря Агітаційно-Пропагандивного Відділу та до Виконкому Партії і до її Політбюра. На цих високих у партійній драбині становищах вибув я вісім місяців і це тоді, перебуваючи в самому нутрі та центрі партії, я діставав раз-по-раз пощочину, бо верхівка партії працювала не для справи робітників, а для московського імперіялізму, — і я вперше побачив, що попав не в партію, в яку вірив та для якої не жалів ні труду, ні часу, ні гроша. Цілими ночами не міг я від цих розчарувань спати, але й звіритись не було кому...

По вісімох місяцях мене стягнуто з Торонта на пост Головного Секретаря ТУРФДім до Вінніпегу. Моє місце зайняв М. Попович. Сталося це якраз тоді, коли з Конгресу Комінтерну вернувся Джек Мекдоналд, секретар компартії Канади та голова партії Спектор, а також наш Іван Навізівський, який був першим з Канади українцем на конгресі в Москві. Було цікаво: Троцький якраз розгорнув був свою кампанію проти Сталіна і Спектор вернувся вже троцькістом, до місяця скликав мітинг і публічно виступив проти Сталіна. Це й була його остання промова як голови Комуністичної Партії Канади. Його засуджено й виключено з партії, він переїхав до Нью Йорку, де живе й нині. Владу перебрав Джек

Мекдоналд і Тим Бак. Матвія Поповича вони не дуже любили, але були раді, що позбулися мене. А Іван Навізівський, вернувшись з Конгресу Комінтерну в Москві 1928 року, почав проводити політику Москви, мовляв партія понад усе і ми не сміємо та не можемо квестіювати Комуністичної Партії большевиків і тим паче вождя Сталіна.

Десятий З'їзд ТУРФДім відбувся в лютому 1929 року. Було 163 делегатів. Його характер був інший, як попередніх з'їздів: Коли раніші зїзди були культурно-освітні, то цей уже був політичний, — схвалювано резолюції про класову боротьбу робітників і фермерів, усі ж промови мали такий тон, наче це був з'їзд компартії, а не освітньої організації. Не всі лідери з цим годилися, але робили це мусово, щоб не наразити себе в партії.

Треба ще додати, що в 1923 році зібрано 15 тисяч доларів на допомогу політичним в'язням і революційному рухові в Західній Україні. Гроші вислано до т. зв. тайного комітету у Відні, але потім виявилось, що ці гроші спожили представники компартії закордоном. Цю збірку переводили ТУРФДім і новостворене "Товариство Допомоги Політичним В'язням в Західній Україні", яке зорганізували вже повоєнні імігранти.

Чотири роки згодом, бо в 1927 році, створено "Комітет Допомоги Потерпілим від повені у Східній Галичині". Зібрано поверх 25 тисяч доларів і вислано Івана Навізівського до Галичини роздавати допомогу. Під натиском національної преси він помістив знімки людей, що діставали допомогу, але суми тих допомог виглядали дуже мізерно в порівнянні до 25-ох тисяч доларів. До того ж польські гроші тратили саме тоді вартість з дня на день і найкращий контрольор не був би міг все правильно перевірити. До сьогодні звіт і розрахунок з тієї "допомоги повенянам" нез'ясований і стоїть під знаком

запиту, так зрештою, як і з "допомоги політичним в'язням".

Коли ми вже при моїх поїздках з мандolinoвою оркестрою, то варто мені пригадати ще таку цікаву подробицю: З Детройту запросили оркестру до себе. Коли ми переходили кордон у Виндзорі, — всіх перепустили, а мене затримали, бо я не мав горожанських паперів. Я крутив, як міг, мовляв забув папери взяти, але це не помагало нічого. Нарешті детройські товариші склали за мене доволі поважну кавцію і мені дозволено побути в їх місті тільки три дні та ще й під умовою, ще не смію мати ніяких промов. Саме тоді в Детройті відбувалися масові віча з протестами проти засуду Ванцетті і Сакка і на тих вічах комуністи робили добрі гроші. Коли тепер комуністи пишуть про відвідини мандolinoвої оркестри в Детройті, вони моє прізвище промовчують. І правильно, — хлопці послідовні.

В 1931 році почали виходити чисто большевицькі журнали "За большевизацію" і "Голос Праці". Тоді знову прибув нелегально до Канади большевицький комісар, — якийсь П. Михайленко. Він був представником Комінтерну та приїхав ладити справи і незгоди між партійним проводом та українськими організаціями. До фінляндців у Канаді приїхав тоді ж у такій самій справі представник Комінтерну Куусінен.

У другому числі "За большевизацію" були вже вповні подані тези XI Пленуму Виконкому Комінтерну та доповідь Мануїльського про завдання комуністичних секцій Комінтерну. Після прибуття Михайленка від 15 до 20 липня 1931 року відбувся Дванадцятий З'їзд ТУРФДім. Цей З'їзд уже одверто виніс гасло: "Робимо зворот на шлях загальної клясової боротьби! Хай живе спілка пролетаріату з незаможним фармерством в боротьбі проти капіталізму! Геть правий та лівицький опор-

тунізм!" На цьому ж З'їзді проголошено в почесну його президію "товаришів Сталіна, Петровського, Чубаря, Скрипника, Тельмана і Бака". Згодом на З'їзді склав привіт ще й Сем Кар, той самий Кар, що був засуджений за шпигунство, яке в 1946 році викрив Гүзенко в Оттаві. Кар у своїм привіті сказав: "Вже недалекий той день, коли під проводом комуністичної партії Канади ми візьмемо владу в свої руки!" — і цей привіт делегати "прийняли бурхливими оплесками"!

Дванадцятий З'їзд ТУРФДім, як бачимо з резолюцій, привітів та з членів його почесної президії, вже відкрито став на плятформу комуністичної партії і тільки назверх ще прикривався фіговим листком нібито з'їзду освітньої організації. З того теж часу пішла шалена агітація проти всіх українських національних організацій у Канаді та ЗДА.

Тимчасом уся ця робота ТУРФДім насторожила уряд Канади і зокрема його політичну поліцію РСМП, які стали пильно слідкувати за всім, що діялося в комуністичному середовищі. Коли ж до влади в Оттаві прийшли консервати з прем'єром Р. Б. Беннетом на чолі, уряд вже й ударив: В 1930-31 роках пішли арешти на комуністів, арештованих Тима Бака, Сема Кара, одного фінляндця та Івана Бойчука і Матвія Поповича з наших поставлено під суд і в листопаді 1931 р. засуджено всіх на 5 років тюрми. Цікаво, що на суді відданий комуністичний ватажок на прізвище Еселвейн з'явився в поліцейській уніформі. Цей Еселвейн роками перебував у Ріджайні, Саскачеван, де приміщується головна квартира кінної поліції (РСМП) і він там став на її службу. Грав роллю великого революціонера і цим здобув собі широкую популярність у комуністичних колах, навіть проліз був до Ради Професійних Спілок і в один час був ще й заступником голови місцевої Профспілкової Ради.

Якось раз я, будучи в Ріджайні, мав там масовий мітінг і на нього прибув Еселвейн, виголосив міцну революційну промову та ввечорі відвіз мене автом до Мус Джо, де теж був заповіджений наш мітінг. Коли ми полягали спати, Еселвейн почав мене дуже докладно розпитувати про Ірчана, Сембая, Поповича та інших. Це мене застало подумати, хто той Еселвейн насправді, бо до того ж він ніде не працював і ходив гарно зодягнений. Я спитав своїх товаришів, що він робить та з чого живе так добре і мені відповіли, що він заробив добрі гроші в час, коли з ССРСР була делегація в Канаді і масово купувала коней. Еселвейн, мовляв, їздив з нею і так збагатився. Ця відповідь мене не вдоволяла. Коли я вернувся до Вінніпегу, сказав я свою думку І. Назізівському, але він тільки перестеріг мене, щоб я мовчав, бо за будьяку підозру щодо Еселвейна мене готові виключити з партії. На тім вся ця моя історія з ріджайнської зустрічі покищо закінчилася.

Але коли я був у Торонті на становищі секретаря Агітаційно-Пропагандивного Відділу Комуністичної Партії, то тоді, 1928 року, секретар партії Мекдоналд дістав від Т. Бака натяк, щоб прослідити Еселвейна, який у той час перебував уже в Гемилтоні і до недалекого Торонта приїздив майже щоденно, нераз бував і на засіданнях Політбюро. Одного дня Мекдоналд поїхав до Гемилтону і зайшов до мешкання Еселвейна. Його не було дома і Мекдоналд дав господареві дому десять долярів, щоб той відкрив йому кімнату Еселвейна. Зайшовши до кімнати, Мекдоналд відкрив куферок Еселвейна і там знайшов документи, що той був уже роки на службі РСМП та що він родом з Мадярщини, бо вислав туди своїй мамі гроші. Таким чином Еселвейна викрито і він негайно зник, аж з'явився на суді комуністів у Торонті 1931 року, як головний свідок проти згаданих уже арештованих.

Коли головну п'ятку з комуністичного проводу посаджено в тюрму в Кінгстоні, зв'язок між комуністичними ячейками і центром у Вінніпегу до якоїсь міри перервався. Цей зв'язок треба було конче відновити — і мене назначено об'їхати Східню Канаду. Так 1931 року я став ще й кур'єром партії. Всі лідери боялися їхати і випхали мене на цю брудну роботу. Запасся я в адреси поодиноких осіб, бо на Робітничі Доми було небезпечно діставати кореспонденцію, щоб, бува, пошта не цензурувала і наказувано мені, що зібрання маю відбувати тільки з довіреними партійцями по ночах та ніяк не смію виступати публічно.

Так, саме перед Різдвяними святами, виїхав я у свою кур'єрську мандрівку, почавши її від Кенори, Онтаріо. Подорожі з Веленду до Винзору сталася мені пригода. Я був дуже змучений і невиспаний виїхав з Веленду о першій годині по півночі. Сів у потяг і миттю заснув твердим сном. Нараз почув, як кондуктор крикнув: "Детройт некст!" Я схопився і почав кричати, що я мав вийти у Виндзорі. Позбігалася вся обслуга потягу, розпитувала мене, як це так сталося, що я в потягу і я пояснив, що я спав і не моя вина, що кондуктор мене не збудив. Так я заїхав нелегально до Детройту. На станції в тім місті взяли мене на сьому підлогу до офісу, стягнули з мене протокол і за годину я вже був на спеціальному потязі. Кажу спеціальному, бо була льокомотива, до неї причеплений один вагон і в ньому я, одинокий пасажир, та зі мною кондуктор. Так цюпасом доставлено мене на станцію у Виндзорі і передано канадійському залізничникові. Тут знову пішли допити і нарешті він мене взяв на авто та відвіз аж під Робітничий Дім, бо цю одну адресу я мав. А треба додати, що я тоді не мав ще горожанських паперів і моя кур'єрська подорож могла була скінчитися депортацією, як-

би я був заплутався у своїх відповідях. Але я весь час товк одне і те саме, — що ця моя поїздка була особиста, я хотів побачитися зі знайомими під час Різдва.

Як воно сталося, що я переїхав кордон? Справа виглядала так, що на тому фотелі, на який я сів, їхав один пасажир до Детройту, але взяв собі спальню і коли забрався до неї, кондуктор не взяв з вікна картки з метою його їзди. Коли я опісля сів на згадане місце і заснув, картка і далі свідчила, що я їду до Детройту, отже мене не рухали і навіть мого білету не взяли від мене.

В час своєї кур'єрської подорожі відвідав я теж жінку Поповича в Монреалі. Застав я її там у кабареі, в якому вона співала. Був це брудний кабареі і ним управляв якийсь російський жид. Після скінчення її програми в кабареі, Поповичева взяла мене на своє мешкання і щотільки ми увійшли в кімнату, вона впала на ліжко та почала ридати. Я ледве втихомирив її і врешті спитав, що з нею сталося. Вона, тремтячи, почала мені розказувати, як після арештування Поповича до неї підходили провідники партії та хотіли купити її фізично. Коли вона вичислила мені їх поіменно, я просто здригнувся, що серед тих, які на устах пропагують визволення пролетаріату з капіталістичної кабали, може бути така підлота. Чергового дня ми відвідали М. Поповича в тюрмі і звідти пішли до начальника, бо вона робила заходи, щоб витягнути чоловіка з-поза ґрат. Начальник годився, признавав, що Попович порядна людина і не належить до типу інших, але вимагав від нього підписати заяву, що відрікається від комуністичної партії. Справа затягнулася знову й остаточно до влади прийшли ліберали, а їх прем'єр Мекензі Кінґ уневажнив засуд і всі комуністи вийшли на волю, не досидівши в тюрмі присуду на 5 років. Тоді й знесено ославлену 98-му секцію закону, проти якої виступали всі робітники, бо хоч та

секція мала стосуватись ніби виключно комуністів, то однаково відносилася до всіх, які хоч одним словом виступили критично проти політики уряду, отже й нарушувала основні демократичні принципи. Мекензі Кінг у своїй передвиборчій кампанії обіцяв цю секцію скасувати й дотримав обіцянки. Так скінчилася моя кур'єрська подорож по Канаді в 1931 році.

Тому, що я згадував як лідерів комуністів І. Навізівського, М. Поповича та М. Шатувльського, варт подати коротеньку кожного з них характеристику.

Іван Навізівський і Матвій Попович приїхали з краю, не докінчивши вчительського курсу. Спершу прибули обидва до ЗДА, потім переїхали до Канади. Треба признати, що М. Попович був добрий бесідник і більш чесний, як згадані два інші. Він хоч і тримався комунізму, з приватних розмов з ним можна було вичути, що в серці й душі він почував себе українцем і болів справами України. Був теж раз на Конгресі Комінтерну і коли вернувся, — зовсім змінився: Не був ніколи комуністичним фанатиком.

І. Навізівський був добрий хитрун і йшов служити туди, де бачив наживу. Звідси й опинився він був у свій час у пресвітеріанському таборі. Автім всеціло, по рабськи, був відданий московським большевикам-комуністам. Ніколи не станув в обороні прав України і завжди бив свою печатку одобрення на все, що виробляла Москва в Україні. Є навіть чутки та здогади, що він немало причинився до арештування Мирослава Ірчана, з яким дуже приятелював і в якого завжди перебував, коли приїздив в Україну. Але про це згодом.

Матвій Шатувльський — зовсім інший тип. Вибився на журналіста зі звичайного робітника. Вмів добре писати фейлетони, в яких обкидав болотом усі українські організації, хоч у свій час був у таборі Союзу Україн-

ських Самостійників (СУС), бував на їхніх з'їздах та навіть співтворцем бурси, яка існує й тепер у Саскатуні під назвою Інституту Петра Могили. Ставши редактором "Українських Робітничих Вістей" десь коло 1920 року, був ним аж до смерті. Написав теж кілька брошур і в одній з них, п.н. "Жовтоблакитна долярохапна перезва", вилив увесь бруд, який міг знайти, на голови редакторів і провідників українського національного руху. Правда, деякі нерозважні провідники згаданого руху давали йому часом для цього нагоду своїми дрібними і шкурницькими діями.

У згаданій брошурі М. Шатувльський найбільше уваги присвятив висилці делегатів, І. Петрушевича й О. Мегаса, в лютому 1919 року до Парижа, де вони мали репрезентувати українців Канади на Міровій Конференції. Не знаю точно чому, але сталося так, що оба делегати похрунулися й один з них, О. Мегас, вернувшись до Канади, виступив публічно проти всього українського національного проводу в Україні, навіть назвав його долларовою перезвою. М. Шатувльський так і зазначує, що це не його вислів, а Мегаса. Пізніше, в Едмонтоні, Мегас виступив уже прилюдно в Українському Робітничому Домі і згодом почав навіть дописувати до комуністичної газети. Комуністи влучно все це використовували і на цій теж підставі Шатувльський написав свою пашквільну брошуру. Він же на всіх з'їздах ТУРФДім виступав з революційними промовами та резолюціями, — наприклад на З'їзді ТУРФДім у 1931 році так і сказав: "Треба перетворити ТУРФДім і його секції на міцний засіб клясового освідомлення українського робітництва й незаможного фармерства й на засіб мобілізування трудящих мас цієї країни для визвольної революційної боротьби!" На цьому ж з'їзді були знову обрані в його почесну президію Сталін, Петровський, Чубар, Скрипник, Тельман і

Бак, а в склад президії для ведення нарад з'їзду ввійшли представник Політбюра Компатрії тов. Сем Кар (той самий, що був засуджений за шпіонажу в користь Москви, — Т. К.) та від фінляндської організації якийсь Нюман. От хто проводив з'їздом ТУРФДім!...

Так усі з'їзди ТУРФДім відбувались під кличами "Хай живе Радянський Союз!" і з закликами до українських робітників і фермерів до революції та створення Радянської Канади. Переповідати ці резолюції немає потреби, бо вони кожний з'їзд були однакові, хіба тільки з переміною слів та речень. В них осуджувано та викликано всі українські національні організації й вихвалювано терористичний режим Москви над українським народом в Україні.

І так тяглося це аж до мого виступу восени 1935 року. Вже раніше стали надходити страшні вістки з України, де розстрілювали українську інтелігенцію, робітників і селян за спротив колективізації. Хоч тутешні комуністичні тузи пробували все затушувати, таки не змогли затаїти всього перед своїм членством. Розстріли Ірчана і Сембая, самогубство Скрипника і Хвильового та інші такі ж події дали мені доказ, що це не та радянська Україна, про яку я мріяв і в яку вірив. Замість білого царя Миколи прийшли до влади куди гірші червоні царики. Це, поруч інших причин, заставило мене виступити з багна, в яке я несвідомо попав, повіривши в пропаганду, що воювала тільки фальшем та брехнями.

Наслідниця ТУРФДім, теперішнє Товариство Об'єднаних Українських Канадців, веде і далі гадючу роботу проти всіх українських національних організацій та вихвалює московський режим в Україні. Але його пропаганда з кожним роком послаблюється. В останніх часах під тиском правди про русифікацію в Україні, яку повели об'єднані в КУК українські організації, теж члени

ТОУК почали признавати, що в Україні справді йде русифікація під проводом Москви. Сили ТОУК маліють, бо вже не мають припливу нової іміграції, навіть вихована ними молодь залишає їхні ряди, старі вимирають. Доказом цього занепаду є й те, що в останніх роках зменшено пресу ТОУК, — замість двох органів виходить лише один та й той ледве дише. Правда здобуває перемогу над брехнею і від неї, як від сонця, темні комуністичні затії поволі линяють і згодом пропадуть.

Українські національні організації, об'єднані довкола Комітету Українців Канади, мусять допомогти їм умерти.

БУДОВА НА ПІСКУ

Як і чому прийшло в 1935 році до розколу компартії і ТУРФДім?

Коли говорити про розкол в українській Компартії в Канаді, то слід зазначити, що коріння цього розколу сягає 1932-33 років. В той час відбувалися в Україні страшні події: голод, засилання в Сибір, розстріли українських інтелігентів та багатьох селян нібито за куркульську пропаганду і т.п. Спершу доходили дуже скупі вісті до Канади про ті події і трудно було в них розібратися,

Ми, гурток партійних членів і членів у проводі ТУРФДім, почали сходитися ще в 1932 році й обговорювати згадані події в Україні та радились, що робити далі. В цім гуртку були Д. Лобай, Т. Кобзей, Т. Кульчицький, головний секретар РЗТ О. Хоміцький, М. Смит, Н. Гандзюк і М. Кащак, потім до нас дійшли ще М. Зміїовський, М. Бречка, І. Гжибаковський та Т. Пилипас, — рівно була нас дванадцятка.

Нарешті в 1933 році наспіла вістка, що комісар УССР Микола Скрипник, під терором горезвісного Пос-

тишева, який громив Скрипника за його "контрреволюційні" ухили, скінчив самогубством. Була навіть чутка, що Скрипника замордувала кліка, яка тоді була чолом перед Постишевом, висланим Сталіном в Україну на секретаря компартії України на місце Хрущова. Це ще більш насторожило нас, що в Україні діється щось неймовірне, бо всі українські комуністи вірили у Скрипника, як українця і старого більшевика.

Наша, згадана вже, дванадцятка обговорювала перед з'їздами 1933, 1934 і 1935 років, чи виступити нам відкрито на тих з'їздах чи покищо стриматися з виступом. На кожному з'їзді доручувано мені розвідати, які делегати приїдять, просто тому, що я рік за роком вив реєстр делегатів та знав їх майже всіх, бо й мав нагоду пізнати їх підчас своїх організаційних поїздок. Але на кожний з'їзд приїздили "казьонні" делегати, які мали Сталіна за божка, — і це тому на з'їздах 1933 і 1934 років зі спротивом проти того, що діється в Україні, ми не виступали.

Згодом після самогубства Скрипника скінчили самогубством П. Любченко і М. Хвильовий, потім у 1934 році арештовано Ірчана і Сембая, яких згодом розстріляно. Цього вже, як то кажуть, було нам забагато, — і ми стали готуватися до П'ятнадцятого З'їзду ТУРФДім, що відбувся 18 і 19 березня 1935 року. Але за тиждень перед тим, 11 березня, відбулися перші наради УРФМО (Українські Робітничо-Фармерські Масові Організації), — ТУРФДім, Жінсекція ТУРФДім, РТЗ, Тодовирназу і Секція Молоді. На цих нарадах зроблено всю підготовку до З'їзду ТУРФДім та осуджено І. Сембая та М. Ірчана як контрреволюціонерів, членів УВО і т. п. Матвій Шаткульський говорив на цих нарадах про Ірчана так: "Ірчан, який виписував драми для Курбаса та вигривався на Кримі і Кавказі, врятував свою голову й руки і радянська влада післала його будувати Волжсько-Чорно-

морський Канал — тепер він справді помагає соціалістичному будівництву і робить корисну роботу“. Так розправлявся М. Шатувльський з М. Ірчаном, з яким був до цього часу у дружніх взаєминах і в якого хаті сидів тижнями, перебуваючи в Україні. В цій же промові Шатувльський говорив, що національна політика партії й влади в Україні правильна, мовляв “маємо повне і беззастережне довіря до партії й до влади, рідної нам по класу...“, виспівував панегірки в честь Сталіна та Постишева і осуджував Скрипника: “Опутавши старого Скрипника, — говорив цей підлиза, — що піддався націоналістичним впливам і відхилився від ленінської національної політики, різні укапісти, винниченківці (Бадан), члени УВО, агенти фашизму поставили своїх людей у вищі освітні установи, пролізли на важливі позиції радянського господарства й розпочали свою шкідницьку роботу на Радянській Україні. Радянська влада викрила й розторощила цих агентів фашизму, а їх спільники на Західній Україні та по цей бік океану вчинили з приводу цього великий вереск“. І взагалі: Це була найгідкіша промова, яку людина могла придумати.

Мене ще й нині запитують, як це так, що мала жменька комуністів могла опанувати масові організації. Це дуже проста справа. Після повороту М. Поповича з Конгресу Комуністичного Інтернаціоналу, на який він був висланий, здається 1926 року, він привіз звідти нову систему вибору різних центральних і відділових комітетів. Все йшло по списках: Наприклад, у час з'їзду чи, точніше, ще перед з'їздом з'їздилися всі партійні делегати день раніше. Вони відбували вночі свої збори і на цих зборах складали список довірених людей, який потім предкладали на загальному з'їзді з тим ніби, що до списку можна було додавати інших кандидатів. Але це була тільки заслона. Партійці один за одним вставляли

та агітували за списком і врешті-решт ніхто з непартійних делегатів навіть не важився додавати когось іншого до списку. Все йшло як по маслі. Ця система була введена теж усюди по відділах, — всі становища обсаджувано довіреними людьми і жменька не більш десятих контролювала весь відділ по своєму. Якщо і знаходився який смільчак проти цієї системи, то його швидко позбувалися і це було пересторогою для інших.

Тимчасом кожний день і далі надходили новини про розстріли українських діячів, письменників та істориків сталінською клікою. Замість сказати хоч слово в обороні цих наших діячів, часописи, що їх тут видавали комуністи українською мовою, як "Українські Робітничі Вісті", "Фармерське Життя" чи журнал "Робітниця", накидалися й собі на цих мучеників, називаючи їх фашистами та запроданцями буржуазії, відрікалися від тих, з якими вчора товаришували і яких хвалили, скликали мітинги і засуджували всіх, кого сталінська кліка арештувала, або й розстріляла. Як уже згадував я раніше, вершком цієї гадючої роботи було для нас самовбивство Скрипника і згодом Хвильового. Тут треба пригадати, що коли І. Навізівський вернувся був з України, то говорив нам, що Хвильовий просив узяти його до Канади. На засіданні партфракційного бюро було вирішено, щоб цю справу порушити в центральних ТУРФДім та РЗТ, щоб ці дві централі дали гроші на спровадження Хвильового. Але скоро надійшла вістка, що Хвильовий наклав на себе руку. Не було вже кого спроваджувати до Вінніпеґу. Це доказує, що Хвильовий вже тоді, коли говорив з Навізівським, відчував над собою меч Сталіна і пробував ще себе рятувати.

Після близько двох років, у яких ми сходились по тайки і радились, що нам робити, нарешті рішили ми на з'їзді 1935 року перевірити ґрунт між делегатами з-поза

Вінніпегу, а тоді виступити відкрито. Завдання це взяв я на себе. Почав я обережно говорити з деякими делегатами, але показалося, що всі вони сильно загітовані і приєднати собі хоч би декого з них — слаба надія. Не було й часу порадитись, а тимчасом на передз'їздовій партфракційній нараді П. Арсен, — так звав себе тоді Петро Кравчук, — спровокував Данила Лобая*) до виступу. Цей тип, Арсен, від приїзду до Канади готував себе на гепешника, яким він тепер і є.

Д. Лобай в одногодинній промові виказав усе, що діялося в Україні, нап'ятував провід ТУРФДім, який затушовує всю правду перед своїми членами і домагався, щоб усі ці справи вияснити.

Так була кинена несподівано бомба. Всі були остовпілі й заскочені, врешті справу виступу Лобая передано Бюрові Партфракції. Цілу ніч тісніший гурток партійців у присутності Тима Бака пересидів і ніхто не відважився

*) Данило Лобай скінчив тільки сільську школу, але з молодих літ цікавився радикальним рухом у Сокальщині, читав багато і коли 1913 року приїхав до Канади, відразу включився в тодішню Соціал-Демократичну Партію, працюючи на хліб на фармах та при будівлях. У Вінніпегу виходив тоді соціалістичний орган "Робочий Народ" і його редактор М. Попович запросив Лобая написати якусь статтю. Лобай написав і з неї зроблено редакційну. В 1915 р. Д. Лобаєві доручено редакцію "Робочого Народу" і він працював у ній за 25 дол. в місяць, причому і цього часто не діставав та часто залишав редакцію, щоб заробити на хліб. Коли ж у 1918 р. почали видавати "Українські Робітничі Вісті", Лобай став їх редактором і був на тому пості до 1935 року, коли на партфракційному партійному зібранні виступив проти сталінської політики в Україні. Коли ж ми організували свою робітничу організацію, Д. Лобай редагував її органи, спершу "Правду" і потім "Вперед", разом чотири роки. Потім працював у Торонті при залізниці і 1948 р. покликаний до "Українського Голосу", в якому працював до 1964 року. Написав важку книжку "Непереможна Україна", яка вийшла коштом КУК, у Президії якого був представником Української Робітничої Організації (УРО). — Т. К.

Лобая судити, навпаки, — на тому засіданні судили М. Поповича за те, що він виявив був на нараді Бюра Партфракції в неприсутності І. Навізівського, який тоді був в Україні, — мовляв Навізівський залишив був Соціал-Демократичну Партію і став членом пресвітеріянської Церкви, навіть зтягнув орган соціал-демократів до друкарні пресвітеріянського "Ранку". Така заява дуже здивувала нових членів та таких тогочасних комуністичних лідерів, як Лисець, Ленартович, Ліщинський, Арсенич. Вони були так настроєні, що були б Навізівського злічували. Коли Навізівський вернувся з України і про це його повідомлено, він — добрий хитрун і демагог — повів справу так, що вістря ножа повернулось від нього на Поповича. А засуд Лобая перенесено на засідання цілої Партфракції, на яке вже Лобая не допущено й суджено його позаочно. Суджено за сталінською методою: Кожний делегат ұставав і засуджував Д. Лобая, як шкідника партії. Я теж мусів говорити і я склав заяву, що Лобая засуджують тільки в тому, що він виступив на партфракції (розуміючи те, що він виступив без нашого одобрення в опозиційній групі) та домагався, щоб цю справу розслідувати і покарати не самого Лобая, але й тих, що теж винні в його виступі, маючи на увазі Навізівського, Шатувльського і Поповича. Моя заява не сподобалася нараді, але мене ще залишили і навіть вибрали на з'їзді генеральним фінансовим секретарем ТУРФДім. Я прийняв секретарство, але в порозумінні зі своїми товаришами, які настоювали, що мені треба ще залишитися всередині кліки. Так я залишився ще до листопада 1935 року.

До мене почали тоді підходити Тим Бак і Сем Карта переконувати, щоб я відгородив себе від виступу Лобая. Вибрали мене делегатом на партійну конференцію в Торонті і там теж пробували мене переконувати. Та

це нікому не вдалося. Коли я сказав Тимові Баківі, що засуджу Лобая тоді, як ви засудите і покараєте Навізівського, Тим Бак сказав мені просто: "Я знаю, що Навізівський сукин син, але він наш сукин син і ми цього не зробимо, щоб його судити".

В грудні 1935 року мою справу порушено знову на засіданні Виконавчого Комітету ТУРФДім і підсунено мені підписати резолюцію, що засуджую Д. Лобая. Я повторив їм те саме, що говорив Тимові Баківі й відмовився підписати резолюцію. Зі мною відмовились від підписання резолюції також члени Виконавчого Комітету Т. Кульчицький, С. Хвалібога і М. Змійовський. Але Змійовського Навізівський переконав і чергового дня появилася згадана резолюція в "УРВістях" з підписом і Змійовського. Нас трьох залишили ТУРФДім і партію. Я передав свої обов'язки фінансового секретаря обраному на моє місце старому сталінцеві І. Бойчуківі (рекордовим секретарем був тоді ж обраний такий самий сталінець П. Прокопчук, що є на тому самому становищі в ГОУК і досі) і дихнув свіжим та вільним повітрям, відв'язавшись від брехливої московсько-рабської кліки. Незабаром за нами виступили ще шістьох членів партії і ТУРФДім, разом було нас 10.

З нашого боку пішла негайна робота, — ми почали скликати наради по хатах, в'яснюючи членам, чому я та інші виступили. За короткий час ми мали вже свій відділ у Вінніпегу з 72 колишніми членами, кілька днів згодом у Трансконі з 30 членами, організовано й відділи в Едмонтоні, Келгарах, Портедж ля Прері, Торонті, Монтреалі, Ошаві. Всюди на мітінгах говорив я, лише Хвалібога був у Келгарах. Так стала творитися нова демократична організація, — її перша назва була "Українське Робітничо-Фармерське Освітнє Товариство". Лобай приготував брошуру п. н.: "За дійсне в'яснення положення

на Радянській Україні". Ми зібрали ще й 250 дол. і вислали Лобая до Нью Йорку, де він при допомозі свого приятеля Зелеза видав цю брошуру друком. Крім цього і я написав та видрукував одноднівку "Всім, що хочуть знати правду" й обидві перші наші публікації розіслали ми на різні адреси членів ТУРФДім у Канаді. Одноднівка піддала думку видавати власну газету "Правда", яку згодився редагувати Д. Лобай, вернувшись з Торонта.

В січні 1936 року газету рішено видавати і 15 лютого того ж року появилось перше число нашої "Правди", яка проіснувала близько три роки. Водночас пішла організаційна праця. Мені, як секретареві, доручено переписатись з товаришами Довганем, Сободем та Підгайним у Детройті, які кілька років раніше виступили з контрольованого комуністичною партією Союзу Українських Робітничих Організацій у ЗДА, — і так постало об'єднання канадійських організацій з детройтським СУРО. Ще потім зайшла потреба скликати з'їзд, який відбувся в Торонті 30 і 31 липня та 1 серпня 1936 року. З'їзд був скликаний за згодою товариств Вінніпег, Транскона і Портедж ля Прері, Українським Просвітним Товариством з Монтреалю і Товариством "Каменярі" з Торонта та детройтським СУРО, на з'їзд прибули як делегати з Детройту В. Соболю і Д. Підгайний. На цьому з'їзді оформлено крайового характеру організацію п. н. "Федерація Українських Робітничо-Фармерських Організацій", на ньому вирішено теж спровадити до Канади і ЗДА з лекціями Володимира Винниченка і його дружини. Мав говорити про положення в Україні, але ця поїздка не здійснилася, бо на Винниченка посипались з одного боку доноси від комуністів, що він фашист, а з реакційних українських кол, що він комуніст.

У днях 27 і 28 грудня 1937 року відбулася друга наша конференція в Торонті, на якій змінено назву

ФУРФО (Федерація Українських Робітничо-Фармерських Організацій) на СУО (Союз Українських Організацій) і назву газети "Правда" на "Вперед". Зміну назви спричинили заміти численних читачів, мовляв таку назву носить комуністична, московська і брехлива "Правда", а назву СУО прибрано у сподіванні, що коло такої назви можна буде краще створити об'єднання всіх національних організацій, щось у роді пізнішого, у 1940 році постало КУК. На цій конференції схвалено теж купити лінотип і перенести "Вперед" з Вінніпегу до Торонта. Так "Правда" виходила зразу як тижневик і потім двотижневик майже три роки — 1936, 1937 і 1938. Від березня 1938 року появився "Вперед" з гаслом "За правду і волю", що проіснував до червня 1940 року. Редагував Д. Лобай, адміністрував і набирав на лінотипі І. Ліліцак. Після припинення "Впереду" І. Ліліцак у 1941 році почав сам видавати двотижневик "Дзвін", що проіснував до половини 1942 року.

В 1940 році назву СУО змінено на УРО (Українська Робітнича Організація), яка й була одним з основоположників КУК і яка існує до нині. Головами УРО і її попередників були С. Хвалібога, Т. Кульчицький, Ю. Елендюк і Д. Лобай, рекордовими секретарями — Т. Пилипас і М. Кацак, фінансовим секретарем був увесь час я, Т. Кобзей. Коли Д. Лобай переїхав до Торонта, я став головою УРО і фінансовим секретарем Мих. Воробець.

Перестав виходити "Вперед" з двох причин: По-перше вибухла війна і ССРСР став союзником Британії після того, як Гітлер зрадив Сталіна. Всім відомо, що Сталін нав'язав був дружні взаємини з Гітлером і заки напасти на Польщу, вислав був до Берліну на переговори Молотова, якого там приймали з почестями, потім, після наїзду на Францію, Молотов посилав телеграми

Гітлерові і славетній німецькій армії за те, що розгромила Польщу і Францію. Після союзу ССРСР з Британією ми не могли виступати проти ССРСР, бо це вважалося за ворожий акт супроти Великої Британії і Канади, а комуністів випущено з таборів, де вони сиділи разом з гітлерівцями і набувались, як брати. Коли Гітлер напав на ССРСР, наші комуністи за одну ніч змінились і стали 105-процентними патріотами Канади.

Другою причиною припинення "Впереду" було те, що ми написали в нашій газеті два фейлетони про їхню, комуністів, роботу і вони потягли нас до суду за т. зв. "лейб кейс". Ми програли і мусіли сплачувати дві тисячі доларів, — одну тисячу М. Поповичеві і другу кооперативі. Правда, ми виграли й одну справу з турфдімціями за те, що вони назвали нас юдами, але це положення не врятувало, бо часи були тяжкі, безробіття шаліло по Канаді і ми не всилі були продовжувати видавання "Впереду", коли суд "сів" на заробітню платню трьох наших товаришів, на яких була записана наша газета.

Попри це проти нас поведено шалену брехливу кампанію в "УКРВістях", "Фармерському Життю" і "Робітниці", теж в англійській партійній газеті "Воркер". Цілий рік без перерви ці газети були заповнені лайкою на нас: Звали нас буржуазними націоналістами, відсуджували від чести, як "зрадників робітничого класу" і таке інше. А я, — "буржуазний націоналіст", — так добився в них, що зараз після виступу з ТУРФДім опинився на міській допомозі-реліфі, від якої діставав разом з жінкою 11 доларів на місяць на харчі й 11 на рент кімнати. Але й тут мене комуністи не залишили у спокою. Вони донесли просто брехню до реліфного комітету, що я маю ферму в Саскачевані. Мені зірвано допомогу й аж після двох тижнів, коли я доказав, що ніколи

у своєму життю не мав ніякої фарми, привернено мені "реліф" знову.

Уявіть собі, яке було життя нас удвох з жінкою за одинадцять долярів у місяць на харчі! Ми душилися в одній кімнаті, жінка мусіла вистоювати в кухні, поки господиня хати не зварить свою вечерю і аж тоді могла будьщо зладити — мало того: Будьщо сталось на кухні, навіть не з вини моєї жінки, то все одно мою жінку сварили, мовляв, не дбаєш, бо це не твоє. Не раз і не два заливалась жінка сльозами. Але треба було терпіти, бо не було іншої ради. На такому реліфі ми пробули більш чотири роки. На одне Різдво Реліфний Комітет проголосив, що кожний реліфник дістане "екстра" 50 центів готівкою, бо на харчі і рент давали так звані "вовчерс" (купони), які крамниці вимінювали за продукти. День перед Різдвом був дуже зимний і сніжний. Пам'ятаю, як я стояв у довгій черзі півтори години, заки добився і дістав тих 50 центів. Я їх сховав на пам'ятку і ще нині маю тих 50 центів як пам'ятку "добрих часів". Але й іншим моїм приятелям робили люді з ТУРФДім пакості, напр. І. Бойчук з Торонта підробив односторінкову газету "Фашист", яка нібито друкувалася в Нью Йорку і писав, що це в її видавництві вийшла брошура Д. Лобая, на чийсь донос у Саскатуні прогнано мене і з роботи в міських парках і таке інше. В моїй обороні станув був тоді місцевий "Трейд енд Лейбор Кавнсил" і майже рік саскатунська газета "Фінікс" писала про мою справу, раз в моїй обороні, то знову проти мене. По кількох місяцях мені роботу привернено, але зараз же міська рада схвалила, що кожний, хто працює в міських установах, мусить бути громадянином Канади. Я не був тоді громадянином і подався по громадянські папери. Мені відмовлено в Оттаві два рази. Дістав я папери аж тоді, коли в уряді набрали переконання, що я таки зір-

вав з комуністами, — і я став громадянином аж у 1939 році.

Але головне — ми своїм виступом так тоді погромили московських підлизнів, що їм замало було паплюжити нас брехнями у своїх газетах. Багато їхніх членів стали тоді не довіряти їм та їх брехням. Щоб не тратити цих членів і далі, вони попри газетні напади стали видавати проти нас ще й брошури. У своїй бібліотеці маю м. ін. одну таку брошуру п.н.: "Ленінська національна політика", — її написав якийсь Б. Волін і в ній же вміщена теж промова М. М. Попова, виголошена 29 липня 1935 року на Сьомому Конгресі Комінтерну.

Вступне слово до книжки Воліна написав М. Попович. Він пише: "Озвіріла кампанія брехнів проти Радянського Союзу в цілому, а проти Радянської України зокрема, що її ведуть зараз всі вороги радянської влади у зв'язку з інтервенційними та загарбницькими планами фашистської влади Німеччини і Польщі, а до того викриття в центрі робітничо-фермерських масових організацій протикомуністичної і протирадянської націоналістичної контрреволюційної групи, що змикається з ворогами і допомагає їм поширювати їхню брехливу пропаганду..." — і так далі і далі.

"З цією метою, — читаємо далі у слові М. Поповича, — Центральний Виконавчий Комітет ТУАРФДім вирішив видати цю книжечку, в якій читач знайде приступне в'яснення Б. Воліним ленінської національної політики і порівняльне в'яснення М. М. Поповим теперішнього становища на Радянській Україні", мовляв "з цієї книжечки читач довідається про те, як комуністи по всьому світі ставляться до національного питання і як його розв'язано у Радянськiм Союзі".

Таких і подібних викрутасів про національну політику в ССРСР у брошурі повно, — вона написана по-ко-

муністичному і покликуюється багато разів на "геніального" Сталіна та його "вірую", що "національна культура є соціалістична й інтернаціональна своїм змістом і національна формою". Але як комуністи не крутили б, як не намагалися б обдурювати народи, шило з мішка таки вилазить. І навіть у згаданій брошурі стоїть: "Для того, щоб підготувати відмирання держави в майбутньому, треба тепер зміцнювати диктатуру пролетаріату. А щоб у майбутньому за комунізму злилися мови й окремі національні культури в єдину загальнонародську культуру, треба тепер піддержувати розвиток національних культур, мов і республік СРСР".

Хто хоч трохи розбирається в азбуці, бачить ясно, що попри різні викрутаси й усяке маскування русифікації це речення таки виразно говорить: Треба від тепер приготуватися до злиття мов і культур, як вони кажуть — в одну загальнонародську культуру. Але хитруни не кажуть, котра то така загальнонародська культура, бо ще не час назвати цією загальнонародською культурою московську культуру і московську мову. В інших місцях комуністи виразно писали, що "геніальний" Сталін є вождьом світового пролетаріату. З цього виходить, що московські комуністи заздалегідь закроювали свою політику на цілий світ і не тільки мови народів СРСР, але й цілого світу мали б злитися в комунізмі в одну московську мову. Це виглядає на божевілля, але це таки факт, що червона Москва до цього прямувала і далі прямує,

М. М. Попов громить на Конгресі Комінтерну і Скрипника. Він каже: "Своїм національним ухилом Скрипник змикається з інтервентами, особливо по головному питанню, по питанню звязків між Україною і Радянським Союзом. Становище Скрипника у резолюції пленуму КП(б)У виявляло бажання відділитися від

СРСР... Партія (більшовиків) України, тоді під проводом тов. Кагановича, розкрила і виявила у 1926-27 р.р. націоналістичний ухил Шумського". Отак розправлялася Москва з усіми, що боронили української мови і культури, так розправляється і нині. Різниця хіба та, що нині, коли ніби й картають русотяпство, то тільки тому, що дехто переводить русифікацію за скоро, бо, як уже сказано, щоб злилися мови й окремі національні культури в єдину культуру, треба якийсь час підтримувати, бодай про око, національні культури і мови. А як уже буде підготований ґрунт, тоді ударно терором будуть ці національні культури й мови доконані та злиті в одну культуру й мову "старшого брата".

Щоб краще замаскувати себе, Москва підшукує собі рабів таки з українських діячів, поетів та письменників, які на різних зібраннях громлять своїх колишніх товаришів, рятуючи свою шкуру. Але рахунок її помилковий. По-перше, немає такої сили у світі, щоб могла спинити розвиток національної культури і мови та, по-друге, історія доказала нам таки в наш час, що всякі раби і перевертні ніколи себе не врятували.

Знаємо, що і в нас були вже сотні таких перевертнів-рабів, які ради свого життя громили перед Москвою своїх побратимів і всеодно не врятувалися. Всіх Москва знищила після того, як вони своїми руками виконали для неї брудну роботу. Так пропали всі косіюри, попови, затонські, любченки і багато-багато інших. От хоч би такий московський раб — письменник Микитенко. Він на Першому З'їзді Письменників у 1934 році вилив усі помії на голови Курбаса, Вишні, Досвітнього, Річицького, Ялового, Пилипенка, Ірчана, Грицяя, Азерського й інших, навіть опльовував покійного вже тоді Скрипника. "Цілком зрозуміло, — говорив цей раб, — що особливо велике значення для піднесення української радян-

ської (радянської, не української — Т.К.) літератури мав розгром націоналістичного ґхилу, очолюваного Скрипником...” — і закінчив холґй Микитенко свою промову тим, що назвав радянську добу добою великих і могутніх геніїв людства — Леніна і Сталіна. Автім, зробивши провокаторські доноси на своїх найближчих товаришів, Микитенко опісля й сам пропав, бо Москва своїм рабам інакше не віддячується. І те саме чекає теж тих рабів, що сьогодні вислугувуються Москві, — смоличів, колосових, дмитерків та інших, які бояться достойно станути в обороні українського народу і його культури.

Наші доморослі комуністи так були налякалися нашого відкритого виступу, що — як уже згадано, — мусіли замовляти аж волінів та попових, щоб рятувати своє забріхане положення. До того ще й скликали пленум партійців з цілої Канади на дні 25 до 28 грудня 1935 року. Там Прокопчак, який спершу задумував вчитися на попа, а тепер є фанатичним комуністом, громив і мене і Хвалібогу з ЦВК, доказуючи, що добре студіював провокаторську роботу, коли перебував чотири роки на курсі в Україні. Він теж цитував листи, що їх я і Лобай писали з довірям до деяких членів української компартії про те, що діється в центрі, м. ін. теж про тих кількох англійських і жидівських партійців, які хотіли загарбати Робітничє Запомогове Товариство під контролю Міжнародного Ордену в ЗДА, закритого згодом, у час війни, американським урядом за підричну роботу. Писали ми теж у тих листах про переслідування Москвою української інтелігенції. Все це була і с нині правда, але тоді Прокопчак найбільш виклинав Ірчана, заперечував голод в Україні у 1931-32 роках, впевняв, що злука РЗТ з МОрденем піде в користь революційного руху, і т. д. Все це пророцтво Прокопчака так і за-

лишилося великою брехнею, бо всім тепер відомо, що голод був, що Ірчана знищила сталінська кліка та що РЗТ не злучився з ніким. І за це останнє повинні нам сьогодні члени РЗТ подякувати: Завдяки нам до злуки не дійшло і їх гроші, складані роками на забезпечення себе, не пропали, як це сталося з грішми Міжнародного Ордену.

Московський раб витратив 50 сторін книжкового друку, щоб нас громити — і все нінащо. Але раби і далі брешуть, бо інакше не можуть, а як уже не будуть потрібні, підуть слідами тих, що раніше робили таку ж рабську роботу в Україні і потім щезли. Москва вела ту саму політику: Проводи змінилися, "геніяльного" Сталіна викрито і здемасковано, як найгіршого бандита, але її дія така сама, хіба що іншими методами.

ВСІМ, ЩО ХОЧУТЬ ЗНАТИ ПРАВДУ

ЗАЯВА Т. КОБЗЕЯ Й ХВАЛІБОГИ, БУВШИХ ЧЛЕНІВ ЦВК ТУДФДім

**Про відмовлення підписати заяву проти брошури Д.
Лобая, яка була поміщена в "УРВ", ч. 287 з
30-го листопада 1935 року**

Внизу подаю без будьяких змін, зберігаючи дослівно всі точності, заяву мою та т. Ст. Хвалібоги, яку ми у відповідь на безосновні напасти на нас в "Українських Робітничих Вістях" післали були до редакції того щоденника і яку той, очевидно, не опублікував, приневоливши таким чином нас оприлюднити її у 4-сторінковій одноднівці та розіслати її на всі відомі нам адреси наших особистих і організаційних товаришів. Заява моя і т. Хвалібоги зайняла точно першу сторінку згаданої одноднівки, яка вже сьогодні є справжнім "білим круком", — на трьох інших сторінках одноднівки були поміщені подібні змістом статті, що відбивали напади та напасти на наших однодумців та "негодувальників" з тогочасного курсу ЦВК ТУРФДім на Москву і її політику. Як уже в іншому місці книжки згадано, одноднівка "Всім, що хочуть знати правду", стала небаром опісля основою для нашого тижневика "Правда" з 1936 року, що проіснував до 1938, змінив був назву на "Вперед" (1938-39) та "Дзвін" і створив нову форму часопису, що не боявся демаскувати всі крутіства і злочини комуністичної Москви, залишаючись водночас щиро демократичним та соціалістичним органом. — Т. К.

"В понеділок, 25 листопада на засіданні ЦВК

ТУРФДім обговорювано брошурку Д. Лобая, яку він написав п. н. "За дійсне в'яснення положення на Радянській Україні". Після цього вирішено однозгідно, за винятком т. Хвалібоги, який не був присутній, щоб т. Прокопчак написав в цій справі заяву і приніс її на спеціальне засідання ЦВК в четвер, 28 листопада до затвердження.

В четвер, 28 листопада в год. 8 вечером ЦВК відбув своє засідання, на якому то прочитано заяву. Після прочитання я, як секретар-скарбник ЦВК ТУРФДім через 7 років, забрав перший слово і подав свої причини, чому я не підпишу заяви. Після мене говорив т. Хвалібога та всі інші члени ЦВК. На тому засіданні відказалися підписати заяву нас трох членів ЦВК, а це: Кобзей, Хвалібога і Змійовський. Цей останній на другий день змінив свою думку і підписав заяву.

Щоби всім членам наших масових організацій та читачам нашої преси було ясно, чому ми відмовилися підписати заяву, то на цьому місці зачитуємо лише те, що записано в протоколі ЦВК в числі 34 з 28 листопада. Подаємо дослівно так, як запроголовано. — "Тов. Кобзей заявляє, що він заяви не підпише тому, що брошурика Лобая написана на основі того, що т. Попович говорив в моїй присутності. Не підпишу, поки не будуть покарані ті, що привели до цього хаосу. Я готовий написати вам заяву, яку я залишу до того часу до поміщення в пресі, що ви можете зробити після того, як Лобай напишете другу брошуру про Рад. Україну і якщо в ній буде користуватися джерелами з Герстової преси і нац. преси, я засуджу його в цій заяві".

Заява Хвалібоги: "Я не передумав і не маю що говорити. Через останні три роки я зовсім нічого не говорив з Лобаєм. На підставі, що Лобая не покликано вдруге на довірочне засідання і не дано йому змоги виправдатися, я відмовляюся підписати заяву".

Заява Зміївського: "Оскільки Лобай чіпає в брошурі марксистську лінію — я не погоджуюсь, але коли зачіпає окремих членів, то щось тут не тее, коли вони мали налагоджувати справу, а вони щось інше робили, я б уважав, щоб скликати центральні заряди, спільно обговорити резолюцію та щоби всі прийшли до висновку. Я не рішився підписати заяву".

Оце, товариці, заяви нас трох на засіданні ЦВК, які, розуміється, запротоколовані вкоротці, бо між іншим я самий вияснював обширно свою відмову від підпису, вказуючи на те, до чого довели ті товарищі, яких Лобай згадує в своїй брошурі. Я далі сказав, що моя совість не дозволяє мені далі покривати ті діла, а головню, я не можу засуджувати Лобая і в той самий час залишити Поповича, який все це, що в брошурі написано про т. Навізівського, говорив нам шістьом, Лобайові, Кащаківі, Смитові, Слободянові, Хоміцькому і мені. До того він ще говорив багато більше дрібніших справ, про які в брошурі не згадується. І тому, що Попович тепер каже, що він такого не говорив, та пробує оправдати себе брехнею, я домагався на засіданні ЦВК, щоб потягнути до відповідальності перше Поповича та інших, які довели до цього розгاردіяшу і, коли це буде зроблено, то тоді будемо говорити про підписування заяви проти Лобая. Цього не зроблено і я відмовився підписати заяву.

Я (Хвалібога) теж заявив, що я допитувався вже кілька разів, чому не допущено Лобая в час зїзду на засідання вдруге, а також ставив це питання на зібранні делегатів, однак й до нині не дістав відповіді. Коли Лобай говорив перед делегатами на зібранні, то між іншим сказав, що т. Навізівський, повернувши з Рад. Союзу, давав звіт в секретаріяті і там сказав, що допитував про Сембая і не міг допитатися, бо про нього на-

віть там не знають в радянських установах. Я вимагав тоді пояснення на це, бо як це може бути, щоб чоловіка, ще й такого, що був професором університету в Харкові, судили і про него не знали радянські установи. Я і на це не дістав жодної відповіді. В додатку я сказав, що між передовими товаришами справді смердюча атмосфера і що я самий маю довіря тільки до одного товариша, якого навіть згадав імя, а це т. Прокопчак. Отже, доки ця атмосфера не буде прочищена, я не підписую ніяких заяв.

Але, як вияснюють наше відмовлення від підпису заяви "УРВ" з 3. грудня? Зацитовуємо те місце, що відноситься спеціально до нас, де є заввага прот. секретаря. — "Заввага прот. секретаря" вказує, що заяву відмовились підписати Т. Кобзей, секр.-скарбник, С. Хвалібога, член контр. комісії. Отже, два члени ЦВК ТУРФДім не підписують заяви, відмовляються засудити, як каже заява "відверто-шкідницьку спробу розбити українські робітничо-фермерські масові організації в тому числі й ТУРФДім, та зірвати переведення листопадової кампанії..."

В "УРВ" з 9. грудня редакційна стаття вже перевищає все. Там написано слідуюче: — "У Вінніпегу, в самому центрі наших організацій, поставлено питання чистки контрреволюційно-націоналістичної гнилизни і виявилось, що нею заражена невеличка група "провідних" членів, яка вже від довшого часу близько стикалася з Лобаєм, а через нього з контрреволюційними елементами у Вінніпегу, Торонто, Дітройт, Нью-Йорк. Вона організована вже давніше, провадила свою шкідницьку роботу скрито, приховано, при допомозі довірочних розмов, підшептів, натяків, та ніби ненавмисного підсовування контрреволюційної літератури. Одним словом працювала "тихою сапою". Залізничники користуючися вільним

перезїздом на залізницях, секретарі своїми поїздками в організаційних справах, їздили у різні частини країни, "нащупували" ґрунт, встановляли звязки, і, кого можна було — затроювали протирадянською пропагандою". Далше в тій самій статті пишеться про Ірчана, Сембая, Скрипника, а в додатку ще пишеться про якийсь видуманий "комітет акції", про який ми оба не знаємо й не чули ніколи про існування такого комітету.

Ми наводимо ці цитати для того, щоб бодай вкоротці вняснити читачам нашої преси та членам УРФМО, як справа представлена в "УРВ", а як в дійсності мається вся ця видумана історія. По перше ми ставимо питання: де й коли ми робили спроби розбивати пресову кампанію? Цього нам ніхто не докаже, а навпаки, ми працювали й будемо працювати в користь нашої преси, за поширенням її серед українських трудящих мас, та працювали й будемо працювати за зміцненням наших організацій. Як це можна назвати підірванням нашої пресової кампанії, коли ми жертвували на цю пресу, відновили передплату, говорили по районах та закликали других зложувати свої жертви на нашу робітничу пресу. Також давали хатів на забави, де між іншим самі члени говорили, що якби т. Хвалібога не дав хати на забаву, то їхній район не має де встроїти такої. Навіть тепер, коли ми зрезигнували з ЦВК, ми не виступаємо проти організації ні проти нашої преси. Але ми боролися й будемо боротися за оздоровлення організацій від тих елементів, що дійсно створили цей хаос в організації, та які є тими, що робили свою роботу піднептами та різними інтригами. Проти цього будемо боротися, але це не значить, що коли ми боремося проти цих елементів, то це ми боремося проти організації. Ми, як члени, маємо повне право контролювати, перевіряти наш провід, бо коли цього не будемо робити, то провід часом може повести

нас манівцями так, як це вже не раз сталося в історії робітничого руху.

Ми готові прийняти всі напади на нас, коли вони будуть написані в правдивому світлі, але не можемо прийняти мовчки те, що видумане й чого ніколи не було.

В числі "УРВ" з 9 грудня, як сказано повище, пишеться, що група стикалася з Лобаем, а через нього з контрреволюційними елементами в Вінніпегу, Торонто, Дітройті, Нью Йорк. А ще більше, пишеться, що підсувалося контрреволюційну літературу. Представлено нас такими страшними, що ми розгорнули контрреволюційну роботу від Вінніпегу аж по Нью Йорк.

Коли вже пишете таке, товариші, то просимо редакцію "УРВ" не писати натяками, а сказати ясно, якщо у вас є на це докази, коли й де ми звязали себе з контрреволюцією у Вінніпегу, Торонто, Дітройт, Нью Йорк. По перше, Лобай ніколи не був в Торонто, за винятком 1929 чи 1930 року, коли йшла боротьба між Вінніпегом а Торонтом, і тоді виїхали на конвенцію тт. Шатувльський, Навізівський і Лобай. І тоді цю боротьбу очолювали не Кобзей, Лобай, Хвалібога, а Навізівський, Шатувльський, Попович. Лисець був тоді в іншому таборі, про що Шатувльський, Навізівський та Попович знають і про що я теж знаю. Після цього Лобай не був в Торонто. Отже, як можна навязувати звязки з контрреволюцією? Хіба ви, товариші, зможете вияснити цю містерію. В Вінніпегу — пишете — ми звязалися з контрреволюцією. З якою, й де? Просимо вас, не кидайте брудними фразами, бо такою боротьбою не слід поборювати навіть найбільшого ворога. Не натякайте читачам про це, бо самий товариш, який писав цю статтю, говорить, що натяками воювати, то є найбільш нечесна й небезпечна річ. Коли так, то не натякуйте про нас, а вийдіть з доказами, що ми звязуємося у Вінніпегу з контрреволюці-

єю. Ми заперечуємо це і не тільки заперечуємо, а будемо боротися проти такої брехні та очернення нас. Ми ж у Вінніпегу живемо всі і, якщо ви маєте на це докази, то вийдіть з ними і перевіримо їх чи так воно є, як ви пишете, чи інакше. Воюйте, товариші, правдиво.

В Дітройт я був ще в 1927 р. з оркестрою, але тоді не було й чутки про ніяку контрреволюцію там. Лобай був в Дітройт і Нью Йорку, це не є тайною ні для кого. Про це всі знали, але ніколи не приписували йому звязків з Герстом та контрреволюцією, а аж тепер все причеплено.

Що до поїздки залізничників, то вони повинні самі за себе відповісти, але одно ми таки запитаємо вас, товариші, а це: від якого часу ви стали необережними і хто з редакторів є тим, що бажає, щоб залізничники втратили роботу через неправдивий ваш донос? Кажемо — неправдивий, бо ніхто з товаришів не їхав на ніякі організаційні поїздки з цілею нащупування ґрунту, а якщо їхали, то їхали так як всі інші, на "голидей трип". Тут треба також доказати, де й коли ці залізничники навязували звязки та розповсюджували чи підсували контрреволюційну літературу. Я і т. Хвалібога, який є залізничником, не знаємо про такі речі і тому просимо редакцію й це нам вяснити бо якщоб робив хтось таке із залізничників, то про це треба вам і нам знати, щоб не звязувати нас з людьми, з якими ми не маємо нічого спільного.

Я (Хвалібога) їхав на фарми в часі відпустки й мені припоручено від ЦВК переговорити з товаришами в околиці Мірс, Ман., на що я радо погодився. Мав я там кілька мітінгів з фермерами дуже успішних, про що я сам здав звіт в ЦВК і тов. Кувльчицький, будучи тоді теж членом ЦВК, сказав, що фермері дуже люблять слухати мене. Про це писали й самі товариші до

ЦВК і до нашої преси. Але я не провадив там звязків з контрреволюцією і про це повинні написати й тепер ще товариші з Мірс, о що я навіть прошу їх, щоб написали про мій побут в них та про те, що я там говорив. Це буде найкращим свідоцтвом мого побуту в тій околиці. Після того я з т. Кобзеєм був ще в Кенорі, де ми налагоджували організаційні справи і налаждали їх в користь організації, бо самий секретар ТУРФДім в Кенорі, будучи в Вінніпегу заявив, що після нашого побуту в них праця багато покращала. Чи це контрреволюція?

Що до поїздок секретарів, то здається, що я (Кобзей) є одним з тих секретарів, що їздив найбільше по цілій Канаді. Я їздив з настановленням та за вказівками ЦВК. Про свою роботу давав звіти до ЦВК я самий, які читалися на засіданнях ЦВК. Подавали звіти й відділи. Так, чому ж не сказано мені нічого про якісь звязки, коли хтось мав такі звідомлення, але аж тепер пишеться, що немов то я їхав за організаційні гроші і робив звязки з контрреволюцією. Товариші, це вже понище всякої честі писати таке про мене. Як я міг підсувати контрреволюційну літературу, як я ніколи її не мав і тепер не маю.

На всіх своїх поїздках я виконував чесно й совісно організаційну роботу, яку на мене наложено. Правда, коли я був в Торонто останній раз, то говорив з т. т. Чайківським і Стефаніцьким, які перше мені розказували про вибрики деяких членів в Торонто, а я між іншим говорив їм про ситуацію в Вінніпегу, яка вже тоді не була здорова, а головно сказав свою думку про амалгамачію, що я був проти амалгамачії, цього я не закриваю. Про це я говорив явно й на конвенції РЗТ. Після конвенції РЗТ я вже більше на обізді не був. З т. Стефаніцьким я говорив в його хаті про наші недостачі про недовіря між передовими товаришами, про непра-

вильне ведення книжок в адміністрації "УРВ" і про це останнє він мені самий говорив, що як можна провадити таке велике підприємство без "Леджера". Одним словом радилися, як запобігти цьому. Про Рад. Україну говорив мені багато дечого т. Стефаницький, який був там передтим з туристами. Говорив такі речі в присутності своєї дружини, про, які вважаю, нема потреби згадувати в цій заяві. Говорив і про Ірчана та Сембая. Це всі звязки в Торонто, а про інші місцевості та звязки не знаю нічого.

Як щоб повище згадані товариші хотіли відпекуватися від цього або перекручувати, то я тоді готовий вийти публично з листами, яких маю кілька від них і з тих листів доказати, що все, що тут пишу, є правдою і що про організаційні справи ми говорили й переписувалися а не про контрреволюцію. Ці товариші мають від мене листи теж. Має від мене кілька листів і т. Попович, маю й я від него.

Я не закриваю того, що було, не брешу й не потребу бую брехати і якщо я провинився в чому, то я завжди був тим, що признавав свої помилки, якщо вони були за мною.

В Вінніпегу я був заангажований в федеральній і муніципальній виборчих кампаніях, якими я майже проводив серед українців, писав заяви за об'єднаним фронтом і ніхто ніколи мені не закидав "тиху сапу" та саботаж. Навпаки, мені ще давали признання в Головному Виборчому Комітеті за мою добру роботу, також т. Кар признавав мені, що я один з тих, що виконую все солідно. За признаннями я не вганяв ніколи, але для вияснення пишу й про це. На мене наложувала організація багато обов'язків і я їх виконував по змозі своїх сил та знання. За звернення уваги завжди був вдячний. Аж

нарешті ні з цього ні з того, мов грім з неба — контр-революція та звязки з нею.

Також т. Хвалібога працював в виборах, був вибраний делегатом до Просвіти, щоб мати спільний мітинг та створити об'єднаний фронт в домініяльних виборах.

Ніколи нам ніхто не докаже, що ми в листопаді не робили в користь преси, а навпаки, Центпреском вложив квоту на листопад в сумі \$7,500 і мені як секретареві ЦВК пропонується цей план, на що я сказав, що розкладка замала. Мені припоручено тоді розробити план, що я й зробив та видвинув квоту поверх \$11.000, що й було одобрено Центпрескомом. Чи це я робив на зірвання пресової кампанії?

Вся кореспонденція йшла через мої руки від відділів ТУРФДім аж до часу моєї резиґнації з ЦВК 5 грудня, а потім я ще робив до 8 грудня і всю кореспонденцію отримував. Як що б я був саботажником, то я міг був кореспонденцію тайти, яка в останніх часах була переважно про Лобая. Але я всю кореспонденцію пропонував на засіданні ЦВК і відписував до відділів, щоб не звертали увагу на брошуру, доки справи не вияснюються, а щоб працювали в користь преси і щоб зміцнювали ТУРФДім. До т. Проданюка в Нью Торонто я навіть писав, що між мною а ЦВК є розходження, але це не повинно їх спиняти від зміцнювання організації та нашої преси. Чи все це виглядає на контрреволюційну "тиху сапу" та на звязки? Залишаю це до осуду читачам.

Тому в імені справедливості та в інтересі наших організацій, ми, бувші члени ЦВК та члени Українських Робітничих Масових Організацій, якими ми є й по нині, просимо ЦВК ТУРФДім і нашу редакцію писати про нас те, що є правдою, і проти цього ми не будемо протестувати. Але ми не дозволимо, щоб нас представляли в брудному, неправдивому світлі, натякуваннями, недо-

казуваннями та, видуманою кимось, контрреволюційністю. Просимо теж помістити цю нашу заяву в цілості на сторінках "УРВ" і "ФЖ". А якщо ви відмовите нам і цього, то ми будемо тоді примушені знайти іншу дорогу, щоб повідомити членів УРФМО та читачів нашої преси. Запевняємо вас, що не підемо до ворожої преси, але й не відповідаємо за те, що вона буде писати про нас. Ми не бажаємо цього, щоб вони пхали свого наса до наших справ. Ми заявляємо тут, що не бажаємо оборони "УГ", "КФ", "НШ", а навпаки протестуємо проти їхнього писання, якщо вони будуть пробувати використати наші розходження. Нам з ними не по дорозі і ми в їхнє bagno не поліземо. Ми далі залишимося членами робітничої родини, бо самі ми робітники, які вирости коло шуфлі. Ми далі будемо будувати революційний робітничий рух. Але, якщо відмовитеся опублікувати нам цю заяву, то ми будемо примушені опублікувати її своїм коштом, опрокинути всі накиди, які на нас кинено вже безпідставно, і вияснити членам УРФМО та читачам про наше становище.

З тов. привітом,
Т. КОБЗЕЙ,
бувший скр. ЦВК ТУРФДім.
С. ХВАЛІБОГА,
бувший член Контр. Ком. ЦВК.

Замітка:

Ця заява і інші були вислані до редакції "УРВ" і ЦВК, але нам відмовлено їх помістити на сторінках нашої преси. Тому ми примушені видати їх окремою відбиткою.

Т. К. і С. Х."

М. ІРЧАН: ЗЛОЧИН, ЧИ ТРАГЕДІЯ?

Мирослав Ірчан (псевдо, справжнє ім'я Андрій Бабюк, 1896-1937) прибув до Канади в 1923 році і негайно перебрав редагування жіночого журналу "Голос Робітниця", якого назву скоро після цього змінено на "Робітниця". Попри те дописував до газети "Українські Робітничі Вісти" та до журналу "Світ Молоді".

Пробув Ірчан у Канаді шість років, до 1929. За тих шість років, крім редагування "Робітниця", Ірчан написав і видрукував у Канаді оповідання і повісті "Карпатська ніч", "У бурянах", "Біла мавпа", "Проти смерти" та "Фільми революції", драми "Дванадцять", "Підземна Галичина", "Родина щіткарів" і "Безробітні" та ще кілька малих етюдів. Він збагатив ТУРФДім не тільки літературними творами, але й фінансово. Його книжки розхачували, а вистави його драм відвідували десятки тисяч робітників і фермерів по цілій Канаді, а також і в ЗДА.

На мою пересторогу ще в 1928 році, коли я був членом Політбюра в Торонті і там довідався, що на нього зроблено брехливі доноси до Виконавчого Комітету Комуністичної Партії в Україні, про що я йому й писав, Ірчан відповідав мені, що — по-перше — він тут вичерпується з писання, а в Україні все буйно розквітається і там є для нього широке поле творити та будувати соціалізм і, по-друге, він попав тоді у спори з М. Поповичем, який, мабуть з заздрости за популярність Ірчана, хотів його якось принизити. Попович був здібний до такої роботи вже з ранішних часів, коли він таким же способом виїв з соціал-демократичної партії Олександр-

ра Сушка, пізніш Павла Крата й Івана Стефаніцького; останній ще й тепер плентається біля комуністів.

Отож у 1929 році Ірчан, бадьорий і з повною вірою в те, що в Україні будується краще соціалістичне життя, виїхав з дружиною і дочкою до Харкова і там став працювати на письменницькому полі. Приїхавши туди, Ірчан побачив іншу дійсність, як собі уявляв. Доказом цього може бути й те, що він деяким своїм приятелям, які рвалися їхати в Україну, писав, щоб вони ще якийсь час затрималися. Але, не зважаючи на все, пристосувався до тамтешнього життя й вірно служив советській владі, — переводив колективізацію, "розкуркулював" тих, що мали більші земельні посілості і віддавав себе письменницькій праці. Так Ірчан прожив до 1933 року, коли пішла страшна нагінка сталінської кліки, знана як єжовщина, на всю українську інтелігенцію. Вона не минула навіть такого визначного комуніста, як Микола Скрипник, що був товаришем Леніна і наклав на себе руку, щоб не дати себе арештувати, а коротко після нього скінчив самогубством визначний письменник Микола Хвильовий та інші. Єжовщина змела майже всіх українських поетів і письменників, включно з визначними державними урядовцями. Так дібралося ГПУ і до Ірчана, що був арештований 1933 р.

Українські провідники комуністичного руху довгий час таїли це перед своїми членами, бо Ірчан, перебуваючи в Канаді, був дуже популярний у громаді ТУРФДім своїми літературними творами, які він тут понаписував та на яких українські комуністи робили поважні гроші.

Але в тайні тримати цього не можна було довго, бо вістки про Ірчана проривалися крізь залізну заслону й дійшли до Канади. Канадійські газети "Український Голос" та інші повідомили загал, що Ірчан арештований. Членство ТУРФДім засипало мене, тоді генерального

секретаря ТУРФДім, листами з вимогою в'яснити, що сталося з Ірчаном. Навізівський, Шатувльський і Лисець спершу інформували мене навіть, мовляв це видумка "Українського Голосу". Але правди не затушеш, бо нема сили у світі її задушити. Так сталося й зі справою Ірчана .

Під натиском членства мусів провід визнати правду про арештування Ірчана. Щоб цю справу якось злагіднити, Партфракційне Українське Бюро вирішило під натиском Лобая та моїм вислати І. Навізівського на Україну розвідати про арешт Ірчана. А що Бюро грошей не мало, подорож і кошти мали оплатити масові організації, тодішні ТУРФДім і РЗТ. Так і зроблено, — і Навізівський 1934 року виїхав в Україну. Ця подорож коштувала сотки доларів, бо, крім оплати коштів Навізівського, організації платили щомісяця теж платню дружині Навізівського.

За якийсь час я, як генеральний секретар ТУРФДім, дістаю листа від І. Навізівського з Парижу, датованого 18 жовтня 1934 року. З Парижу Навізівський пише мені (пропускаю несуттєві місця, оригінал листа в мене):

"Дорогий Товаришу!

Я вже очікую на полагодження моїх справ тут другий день. Людей, які повинні мене вирядити в дорогу, немає зараз в Парижі, виїхали на переговори з представниками Соц. Інтернаціоналу в справі об'єднаного фронту двох Інтернаціоналів. Може через два дні будуть назад. Якщо ні, то я їду до Лондону, бо тут життя пекольно дороге". Далі пише:

"Поінформуйте Івана на Сході, що на всіх його мітингах він повинен приймати резолюції по питанню Ірчанівщини і їх повинні містити в газеті (Тоді об'їздив Східною Канаду Іван Бойчук, який ще живе в Торонті, — Т. К.). Це не шутки. Ірчан, якого всі в Канаді знали, любили,

належав до організації, якою керували Коновальці. Я вірю, що навіть ЦВКові треба би відмежуватись від Ірчанівщини, незалежно від того, чи подробиці про його контрреволюційність відомі чи ні. Може таке статися, що тих подробиць в цей час трудно буде взагалі довідатися. Ірчан чи не Ірчан, хто не був би в такі справи замішаний, мусить бути осуджений. Подумайте над цим і застановіться та порадьтеся з другими товаришами. "УГ" ("Український Голос" — Т. К.) скорше знає про всі ці справи у звязку з Ірчаном як хто інший. Це також дає багато до думання.

"Товаришу К! Подбайте також про те, щоби наші відділи добре попрацювали в листопадовій кампанії. Головно ж зверніть ще раз увагу фракціям. Вони ж повинні бути душею цілої кампанії.

"Здоровлю Вас щиро разом з т-кою

Навізівський".

Що ж з цього листа видно? Найважливіше є те, що Навізівський, не доїхавши на Україну, вже з Парижу повідомляє, що Ірчана треба засуджувати, як контрреволюціонера. Далі цей лист ясно вказує, що Навізівський, чекаючи в Парижі, де мав дістати від французької партії візу на в'їзд до ССРСР, видумав сам качку, що Ірчан контрреволюціонер, застерігаючи таким чином себе задалегідь перед ГПУ після приїзду до Києва. Він же застерігає себе ще й там, де каже "Я вірю, що навіть ЦВКові треба відмежуватися від Ірчанівщини... незалежно від того, чи подробиці про його контрреволюційність відомі чи ні. Може таке статися, що тих подробиць в цей час трудно буде взагалі довідатися".

Дорогий читачу! Завваж добре, що тут висунулося повне шило з мішка Навізівського, — він сказав дипломатично, що за тими подробицями він і не буде шукати. І таке воно і сталося. Після повороту Навізівський сказав

нам, що він довідався від Постишева про те, що Ірчан арештований і засуджений на 10 років заслання за те, що весь час був на службі розвідки УВО. І це було все за сотки наших доларів. Аж у 1937 р. прибилася до Канади вістка, що Ірчана розстріляно.

На цьому місці варто було б трохи спинитися над Навізівським та його поїздками до СРСР і зокрема в Україну. А тих поїздок було кілька і вони коштували дуже гроші організацій РЗТ, ТУРФДім і Тодовирназу, яке було зорганізоване з нових імігрантів по першій світовій війні. Під плащиком того "Товариства Допомоги Визвольному Рухові на Західній Україні" (Тодовирназу) збирано масу грошей, нібито на допомогу політ'в'язням в Зах. Україні. Куди ці гроші йшли, постараюся вяснити на основі брошури, яку написав Д. Лобай п. з. "За дійсне вяснення положення на Радянській Україні", виданої коштом організації, яку ми створили після розриву з тими брехунами.

Навізівський завжди придумував якісь речі, щоб його висилати в Україну. І так у 1933 році він придумав, що треба поїхати і поробити деякі безпосередні зв'язки з Україною, — він поїде, але під умовою, що про його виїзд не повинен ніхто знати, крім малого гуртка, який входив у т.зв. УРФМО. Це було тіло, що в ньому було по двох чи трьох репрезентантів від РЗТ, ТУРФДім і Тодовирназу, до секретаріату входили тільки секретарі згаданих організацій. Повна назва була: Українські Робітничо-Фармерські Масові Організації. Отже, цей секретаріат і вирішив тайно поїздки Навізівського, — в половині лютого 1933 року Навізівський поїхав в Україну. Які ж зв'язки поробив Навізівський?

Навізівський спинився в Берліні і цілі чотири тижні провів там з Букшованим, про якого на пленумі ЦК і ЦКК КПБУ в Харкові Косіор, тодішній генеральний сек-

ретар, сказав був: "Після приходу до влади в Німеччині Гітлера робота націоналістичної організації набрала активнішого характеру. На Україну був перекинутий один з організаторів Української Військової Організації (УВО) — колишній отаман січових стрільців Букшований, зв'язаний безпосередньо з Коновальцем, обманом пролізши до КПЗУ (Комуністична Партія Західньої України).

Чи Букшований був розвідником, чи ні, про це не можна нічого певного сказати, бо ніде не було написано, що його судили за те. Але для нас головне, що вже у другій половині лютого 1933 року, коли Навізівський набувся з Букшованим у Берліні, там ішли, — як знову згадував про те Косіор, Постишев і Попов, — розмови між Сущком, Ярим і Розенбергом. Тоді саме то й перебував Навізівський в Берліні з Букшованим.

Але й це ще не важливий доказ проти Навізівського. Важливіше те, що він привіз з собою до Канади адреси зв'язків і на ці адреси мали масові організації висилати гроші на видання. Вийшов за ці гроші й "Альманах", який дістало Тодовирназу і який виявився, за словами Лисеця, настільки конрреволюційний, що його навіть не показували членам.

Казку про Ірчана придумав Навізівський, коли його знову вислано в 1934 році розвідати про арештування Ірчана. Ця поїздка коштувала організації 700 долярів. І, вернувшись, Навізівський буквально не привіз нічого. По дорозі придумав казку, що Ірчан копає канал і розказував її на мітінгах, а свою демагогію підливав ще й таким сосом: "Не хотів Ірчан працювати для радянської влади пером, то хай тепер працює шуфлею!" Це все, що він нам привіз за 700 долярів. Шатувльський, його годішній поплечник, повторяв цю казку кілька разів. В 1935 році І. Бойчук, який був випущений з тюрми в Кінгстоні та який ще й тепер є комуністичним стовбом, заявив мені

і Лобасві, що все те, що Навізівський говорить — повна брехня, бо Ірчан не копає каналу, а засланий до Омська. Це й була мабуть правда, бо, по-перше, Бойчук знав це від членів Політбюра Партії і, по-друге, я був дістав з Омська картку від Ірчанової жінки, яка писала, щоб не вислати Ірчанові "УРВістей" і журналу "Робітниця", бо Ірчана вже в Києві немає. Бойчук ще й додав, що Навізівський навіть нікого не розпитував про Ірчана на Україні, бо боявся, щоб і його не пришилили.

Щоб затаїти свою подорож, Навізівський привіз ще й документ, в якому ніби мало бути вияснення, як скомпромітувала себе КПЗУ на своєму з'їзді. Все це була фальшива підробка, бо Навізівський привіз цей документ у 1934 році, а пізніше виявилось, що такий з'їзд відбувався аж у січні 1935 року, як про це й писали самі "Українські Робітничі Вісти". Фальш і брехня вийшли на верх, а проте ніхто не ставив у сумнів ні Навізівсько-го, ні його "документу".

Коли Ірчана арештовано, Шатувльський, який найбільш переписувався з Ірчаном, знав, що ГПУ знайшло це його листування та сильно налякався, — навіть сказав був: "Хоч я з Лобаєм не маю нічого спільного, можу піти другий за ним". А про Навізівського сказав: "А хто знає, може Навізівський піде за Ірчаном". Це було сказане восени 1934 року, коли Навізівський був ще в Україні. Отже сам Шатувльський сподівався тоді, що Навізівський може й не вернутись. Але Навізівський був добрий хитрун. Він знав, як діяти в такому положенні, — він мабуть тоді зробив ще й від себе якийсь фальшивий донос на Ірчана. На це є м.ін. такі здогади: Звідси була виїхала на Україну родина Панькових, яка якимось чудом вирвалася звідти, і жінка Панькова оповідала мені, що Навізівський завжди перебував в Ірчана, оба попивали і тоді язика їм розв'язувалися. Вона так і сказала,

що мабуть Навізівський мав це все виявити теплушникам і цим себе врятувати, але Ірчана ще глибше закопав.

Про Сембая Навізівський так і не привіз нічого. Аж на з'їзді ТУРФДім у тісному гуртку І. Бойчук 1935 року предложив листа від жінки Сембая, який вона написала до брата Сембая в Канаді з великим проханням, щоб організації допомогли їй відшукати чоловіка, бо його забрали зі школи, в якій він учителював і вона не знає, де він. Лист був трагічний, але Шатувльський і Навізівський з нього лише сміялися, відкидаючи мою пропозицію, щоб його надрукувати в "УРВістях". Опісля, як ми уже розбились, я дістав був того трагічного листа Сембаєвої і ми надрукували його в нашій газеті "Правда". Лист пам'ятаю добре. Сембаєва писала, що остаточно довідалася випадково, що Ірчан був заарештований і знаходився в Омську близько рік, а потім був розстріляний. В ГПУ сказали їй, що Сембая вбили бандити, коли його послали з тюрми купити корову, вони й забрали в нього гроші. Уявіть собі, читачі: Іван Сембай — тюремник і йому доручили піти та купити корову, щоб ніби то мати молоко для арештантів! Дуже бідно шита та небилиця, але в комуністів усе можливе. Остаточно Сембаєва і її дочка дістали туберкульозу, але завдяки тому, що її батько був близький знойомий Бенеша, прем'єра Чехо-Словаччини, та мав тоді незлі взаємини з ССРСР, після довгих клопотань вдалося їй виїхати до Праги. Так вона й пропала у Празі після того, як комуністи опанували Чехо-Словаччину. Не зважаючи на всі мої заходи, я не міг нічого про неї довідатися.

Нічого й казати, що тоді, після повороту І. Навізівського, пішла нагінка на Ірчана з лав тутешніх комуністів: Його виклинали, засуджували на масових зборах членства, палили його твори й називали фашистівським запродавцем. І навіть недавно я довідався, що згадува-

ний вже мною П. Прокопчак та інший яничар П. Кравчук (теж: Арсен) мали на одних зборах теперішнього Товариства Об'єднаних Українських Канадців скидати всю вину на покійних Шатувльського і Навізівського, мовляв це вони брехали їм про Ірчана, Сембая та про те, що в Україні відбувався сталінський терор над українськими культурними силами.

Що П. Прокопчак обдурює членів ТОУК і читачів "Життя і Слова", то для цього наводжу частину з його промови на пленумі 1935 року, яка заторкає Ірчана і... нас. Ось вона:

"Ще одно слід мати на увазі, коли говоримо про нитки націоналістичної небезпеки — це роль Ірчана, т. зв. "єдиного пролетарського письменника".

"Як виявляється, цей т. зв. "єдиний пролетарський письменник" був надісланий УВО до Канади до наших організацій. УВО заснована ще в 1921 році на з'їзді українських січових стрільців (УСС), з настановами боротися за реставрацію буржуазно-поміщицького ладу на Радянській Україні. Для здійснення цього увіцям ставилося завдання пробиратися на всі відповідальні становища і пости, а особливо до комуністичних партій Радянської України і Західньої України. Як виявляється, увівці не залишили без уваги і Канади, висилаючи сюди Ірчана.

"Вам уже відомо про те, які обов'язки він (Ірчан) виконував у нашій організації. Він — редактор "Робітниці". І ось сторінки "Робітниці" за його редагування перетворились на широку рекляму-популяризування його ж, як "єдиного пролетарського письменника". Не можна думати, що ця популяризація була цілком голою. Ні. Щоб піднести свій письменницький авторитет, він, як письменник, пробує створити щось оригінального, що могло б його підняти в очах мас понад їхні голови. Він створює тут, якщо хочете, культ Дванадцятки, в якій обожає

трійку, а в якій проводить нитки якраз ворожого нам сентименту.

"Виявом цього шкідливого впливу є те, що наші "лобаївці" зараз очі вам видрали б, якщо б ви перед ними героїв "Дванадцятки" ставили нижче за світовий авторитет Сталіна. Для них ближча традиція культу Дванадцятки, ніж революційна традиція, уособлена в вождеві гноблених і експлуатованих народів усього світу, в товаришеві Сталіну.

Прогляньте річники "Робітниця", редаговані Ірчаном, як не всі, то бодай з 1925 року, ви там в них знайдете такі речі, як протягування націоналістичної теорії про "безбуржуазність української нації"... Отже, як бачите, в постановці питання про націоналістичний ухил і його загрозу слід мати на увазі й діяльність Ірчана в наших лавах, який також залишив по собі сліди. Що це так, а не інакше — можна прослідити на т. зв. лобаївщині, яку можна розглядати, як практичне видання тих теорій, що їх протягував у "Робітниця" Ірчан".

Є ще багато такої ляпанщини П. Прокопчак, який пильно дотримувався рабства Москві і повторяв за московськими тепеушниками всі вигадані і спрепаровані брехні про Ірчана. Бідолаха Прокопчак ніколи не сподівався, що прийде час, коли Сталіна, — сонечко Кремля і батька та вождя народів світу, — розкриє колись таки його учень Микита як найбільшого злочинця в історії людства. А тепер, коли Ірчана реабілітовано, такі типи, як Прокопчак, починають себе фальшиво вибілювати, мовляв це Шатувльський і Навізівський брехали і дурили нас. Добре, щоб цьому колись кандидатів на попа, який згодом у Канаді причепився до компартії, підсунули під ніс оцей його звіт з 1936 року.

Але вертаюся до своєї теми: Де і коли був розстріляний Мирослав Ірчан? На це даю таку свою відповідь:

Знаємо з другої частини книжки сл. п. С. Підгайного п.н. "Недостріляні", що Ірчана розстріляно на Соловецьких островах з багатьма іншими письменниками України. С. Підгайний пише так: "В драганому бушлаті, в лаптях з лопатою на плечах в перших рядах каторжанських колод виступає академ. Матвій Яворський, історик України і колишній комуніст, що не тільки зрікся своїх комуністичних ілюзій, а й зрікся покинути каторгу, відсидівши вісім повних років. Він пережив страшні тортури, але він раз на завжди сказа, що ніколи не припинить боротьби з большевиками — і коли надходив кінець терміну його перебування на Соловках, він власноручно написав листа Сталіну, який закінчив, що доки Україною будуть правити Сталін з росіянами, він зрікається покидати тюрму. Ціла Україна в тюрмі, на каторзі, і він, син народу, не бажає для себе іншої долі, як доля його народу".

Далі описує С. Підгайний Павла Филиповича та Ірчана, як вони ходили по Соловецькому острові довкола Успенського Собору. "Він (Филипович) смутний, давно втратив і розгубив надію, він тугу і біль свій виливає в рядках на білих малесеньких аркушиках паперу, напише, прочитає, поплаче і кине у вогонь. А за ним розгублено, із каяттям в очах, йде драматург, українець Канади — Мирослав Ірчан. Він в шкіряному пальто і капелюсі, — єдине право, що він домігся мати на Соловках — не ходити в бушлаті і лаптях. І йому, людині, що стільки добра большевикам зробила агітуючи в Канаді, Америці і Західній Європі за большевиків, йому, що послухавши слова його, тисячі українців з Канади, Америки, із Польщі поїхали на Україну, в СРСР і там всі загинули, йому дано такий привілей".

Отже, за словами сл. п. С. Підгайного, Ірчан розстріляний на Соловках. Але в моєму архіві випадково є ще стаття письменника Ол. Гай-Головка про Ірчана, яка бу-

ла поміщена у щоденнику "Вінніпег Фрі Прес" з датою 3 грудня 1949 року. Гай-Головко пише дослівно так: "Бувший вінніпезький комуніст письменник М. Ірчан, який залишив Канаду десь у 1930 році і переїхав жити в Советську Україну, був розстріляний без суду тайною московською поліцією НКВД в 1934 році в тюрмі в Харкові на Україні".

Ол. Гай-Головко ще живе й він повинен справу розстрілу Ірчана в Харкові, а не на Соловках, як про це написав сл. п. Семен Підгайний, підтвердити для майбутніх істориків фактами. На основі деяких з тих фактів я більше вірю С. Підгайному. Але цю справу треба б таки в'яснити докладно, щоб про розстріл М. Ірчана не було баламуцтва. Тим більш, що в селі, де родився Ірчан, недавно поставлено йому пам'ятник і на відкритті пам'ятника промовляв його брат.*)

Мені здається, що нікому не вільно писати про такі події прихапцем, чи на основі взятих з повітря інформацій, щоб тільки представити себе знавцем подій, п. Гй-Головко вже хоч би ради свого письменницького становища повинен своє твердження підмурувати достовірними фактами.

Бо раби Москви і досі не змінилися. Вони й сьогодні осуджують різними брехнями тих письменників, що стали в наш час на захист української мови й культури в Україні, як це робили з Ірчаном. Вони ще й нині бояться тіні трупа Сталіна і ніде не сказали своїм читачам правди, що Ірчан замордований, а тільки пишуть, що "помер трагічною смертю", — так ніби розстріл і трагічна смерть те саме. На жаль, такі типи стоять на чолі ТОУК і РЗТ та нині чи завтра приведуть ті організації до упадку.

*) Ол. Гай-Головко в'яснив цю справу у статті: "Мирослав Ірчан", гл. "Український Голос", ч. 5 і 6 з 1974 р. — Видавництво.

ДІСТАЮТЬ ПОМІЧ З МОСКВИ, ЧИ НІ?

На закінчення цієї частини моїх спогадів, пов'язаних тісно з різними етапами підривної акції комуністів, у тому й нашого роду, в Канаді та моєю і моїх побратимів боротьбою з тією ехидною затією, хочу вияснити ще одну справу, про яку мене часто питають: Чи комуністи в Канаді дістають на ширення своєї пропаганди гроші з Москви?

Якщо мова про українських комуністів і про їх пресу та про те, чи вони діставали і дістають грошеву піддержку з Москви, як про це й натякали колись українські національні газети, то скажу те, що з наю особисто: Так довго, як я був з ними, вони не діставали ніяких грошей, крім того, що збирали в себе на пресовий фонд.

І навпаки, — Політбюро Комуністичної Партії діставало. Коли я був членом Політбюра в 1928 році, знаю випадок, що тодішній секретар партії Джек Мекдоналд зробив був раз на засіданні звіт, в якому сказав був, що від Комуністичного Інтернаціоналу отримано через Нью Йорк 10 тисяч доларів на роботу комуністів у Канаді і на піддержку газети "Воркер".

Такі гроші ніколи не приходили безпосередньо до Канади, — їх пересилали через спеціальне партійне бюро в Нью Йорку. Це бюро існувало мабуть як якесь невинне товариство чи компанія, отримувало гроші, а тоді й розсилало фонди не тільки до Канади, але й до комуністичних партій у Південній Америці. Називано це бюро Англо-Американський Комітет. З цього виходило, що гроші з Комінтерну йшли спершу до Лондону, а з Лондону

розсилали їх до Америки. Таким чином затирались сліди за гадючою пропагандою.

Щоб у Канаді відвернути увагу від питання, звідки комуністи дістають фонди, для цього створено тут збіркові організації з такими назвами, як Канадійська Робітнича Оборонча Ліга, Ліга Робітничої Єдності чи Ліга Фермерської Єдності, а серед українців було створене "Товариство Допомоги Визвольному Рухові на Західній Україні" тощо. Контролі над цими збірками не було майже ніякої. Наприклад збірки на КРОЛігу йшли на руки тодішнього секретаря КРОЛ старого Смита, який давно помер. Це був колишній методистський піп, мабуть у Брендоні, який потім став комуністом, — і він розпоряджався грошми по своєму. В часах кризи комуністи викликали вмисне, де лиш могли, всякі демонстрації, щоб поліція громила й арештувала демонстрантів, а тоді розгорталась кампанія за фондами ніби то на оборону побитих і арештованих, — і це на той час приносило поважні суми грошей.

Чи дістають вони й тепер гроші з Москви на свою пропаганду, цього ствердити не можна ні в той, ні в інший бік. Але можна сказати, що дістають. Доказом цього може бути і справа Гүзенка, який розкрив був шпигунську кліку в Канаді в 1945 році. Пригадаймо: Гүзенко прибув до амбасади ССРСР в Оттаві в 1943 році. Вночі під 5 вересня 1945 р. він, забравши всі важливі документи з амбасади, пішов спершу з цими документами до редакторів газет, але його просто ігнорували, бо він домагався допустити його до прем'єра Канади Мекензі Кінга. Гүзенко забрав свою жінку з дитиною з апартаменту, блукав поночі по Оттаві, ходив до різних урядових людей, але його всюди збували нічим. Нарешті він вернувся до свого мешкання, хоч знав добре, що там його знайдуть члени ГПУ з амбасади, і відтранспортують до Москви. Коли

Гузенко вернувся, так і сталося, — прийшли гепоушники і стали добуватися до їх дверей. Власничка будинку викликала поліцію і так урятовано життя Гузенка та його родини.

Аж після цього кінна поліція почала слідство, яке виявило, що у справу вмішані й канадійські комуністи, — один з них, Ровз, був навіть тоді послом в Оттавському парламенті з Монтральської округи, а другий визначний комуністичний діяч Сем Кар був жид, уродженець Румунії. Тоді теж виявлено, що Москва платила солені гроші цим двом типам за шпигування в користь Москви. Уряд створив був тоді т. зв. "Роял Комишен" (Королівську Комісію), яка всю справу основно прослїдила і в 1946 році видала свій звіт грубою на 734 сторінки книгою, — я маю цю книгу в себе. Отже, можна сказати, що така процедура відбувається й тепер, — Москва дає гроші на пропаганду, але в інший спосіб, як раніше.

І нарешті на доказ, як "наші" комуністи вміли розправлятися зі своїми особистими противниками, хочу привести такий приклад:

В Едмонтоні в комуністичному гуртку при ТУРФДім був головним "вождом" покійний уже Іван Клибановський. Але з часом висунувся був на чільне місце ще й М. Дранута (також уже помер). До речі, справжнє ім'я цього типа мало хто і знає, бо в Едмонтоні він був знаний, як Дранута, а коли згодом переїхав до Торонта, мав там уже інше ім'я.

Між Дранутою і Клибановським зайшли незгоди не організаційного характеру, а просто посварилися обидва за якусь молодицю. Але ця їх драчка перенеслася і в партійний гурток і з партійного гуртка до відділу ТУРФДім. І, як звичайно буває, обидва мали в цій справі своїх прихильників, а все разом загрожувало розвалом відділу.

Та Дранута, хоч і мав досить підтримки у членів свого відділу, то зате не мав доброї репутації в українській партійній централі у Вінніпегу. Тут мав уже популярність Клибановський і він вдався листом до теж уже покійного В. Шатувльського, з яким був здавна в добрих взаєминах, щоб українське Партфракційне Бюро дисциплінувало Дрануту. В цій справі скликано членів Партфракції і всю справу довго обговорювано. Головне було, щоб не осудити Дрануту, бо з цього могла б вийти халепа, — його прихильники не будуть сидіти тихо.

Після довшої дискусії, на пропозицію Ленартовича, рішено запропонувати Дрануті поїхати до Советського Союзу, з тим, що якщо він поїде туди, Партфракційне Бюро негайно повідомить відповідні чинники, тобто тодішнє НКВД в Києві, щоб вони затримали Дрануту і розправились з ним по свому. Так легко і просто була розв'язана вся проблема.

Але й Данута вхитрився, — хоч раніше сам просився їхати туди, то тепер відмовився. Чи хто Дануту з Бюра перестеріг, чи він сам нюхом відчув небезпеку для себе, — мені не відомо, але замість їхати до ССРСР, він поїхав до Торонта. Правда, теж і туди не поїхав він добровільно, — йому запропонували нібито організаційну поїздку по Східній Канаді і так позбулися клопоту. Коли я підчас поїздки здивався з ним раз у Судбурах, він розповів мені дещо про всю аферу, а на мій запит, чому не поїхав в Україну, з усмішкою сказав мені: "Е, нема дурних!"

Але і з Клибановським було цікаво: Хоч як ніби то йому довіряли, ніяк не хотіли згодом дати йому дозволу поїхати в Україну з туристами. Причина була проста, — знали, що Клибановський може розчаруватись з життя в Україні і, вернувшись, пропаде для них.

ЯК ЗОРГАНІЗОВАНО КУК?

Тому, що зорганізування Комітету Українців Канади знаходить у нашій пресі і публікаціях неправильну інтерпретацію та, навіть, перекручену дійсність, я — як один з основників КУК, що ще залишився з представників УРО в живих, — хочу коротко та правдиво подати факти.

Навіть професор університету, теперішній сенатор д-р Павло Юзик, що написав в англійській мові книжку "Українці в Манітобі" (видана в Торонті Науково-Історичним Товариством у 1953 р.), подав факти неправильно: На сторінці 89 читаємо в тій публікації, що коли тодішні два комітети не могли прийти до згоди, то канадський уряд вислав з Європи дорадника в особі Трейсія Філіпса, щоб він звів обидва комітети разом, що й він ніби то виконав, — і в жовтні 1940 року таким чином мав народитися КУК. У свою чергу один з наших редакторів приписує створення КУК виключно П. В. Косареві, — словом уся ця справа зорганізування КУК вельми поплугана. А тимчасом усе було так:

В 1940 році приїздить з Англії Трейсї Филипс з метою налагодити взаємини всіх етнічних груп у Канаді та зосередити їх зусилля на моральну піддержку Англії у війні з гітлерівською Німеччиною. Саме тоді відбувалися переговори у справі з'єднання двох українських комітетів: Репрезентаційного Комітету, що складався з УНО (Українське Національне Об'єднання) та БУК (Братство Українців Католиків) та другого Комітету, зложеного спільно з СУС (Союз Українців Самостійників) та СГД (Союз Гетьманців Державників). Переговори йшли, тяг-

нулися, але до злуки не доходило, бо СУС квестіонував тоді політику УНО і "Український Голос", орган СУС, писав навіть: "Союз Українців Самостійників занадто довго над тим працював, аби виробити собі ім'я в Канаді і він на те не піjde, аби тепер захляпати собі лице і подати руку УНО-ві", — і в іншому місці, — "Коли б все таки якось погодилися, то УНО мусіло би зложити публічну сповідь за свої гріхи, відречися гітлеризму, фашизму, тоталітаризму..."

Такі тоді були обставини. І коли ми цілою групою відколосились від комуністів і створили СУО (Союз Українських Організацій), ми вдалися до покійних сьогодні М. Стечишина і Я. Арсенича, які очолювали комітет від СУС, та до д-ра Т. Дацкова, який очолював СГД, що бажасмо приєднатися до їхнього комітету і разом з ними прямувати до злуки обох комітетів. Всі три згадані і репрезентовані ними організації на нашу пропозицію погодилися і переговори з РКУК почалися знову. Та що тільки наше приєднання до комітету СУС-СГД формально заіснувало, як РКУК видав брошуру, в якій за підписом о. д-ра В. Кушніра виступив гостро і їдко-фальшиво проти СУО. От що читаємо в тій брошурі на нашу тему, — і відповідну частину публікації о. д-ра В. Кушніра, яка має заголовок: "Що то таке є: Союз Українських Організацій?" передруковуємо повністю, як для історії українського життя того часу, так і для історії СУО зокрема. В цій частині брошури читаємо (точний передрук):

ЩО ТО ТАКЕ Є: СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ?

"Щоб відразу заспокоїти цікавість українського громадянства в Канаді, то скажу відразу: ЦЕ ТАК ЗВАНІ УКРАЇНСЬКІ ТРОЦЬКІСТИ-БОЛЬШЕВИКИ або ЛОБАЇВЦІ. Недавно тому в Вінніпегу, в Робітничому Домі, зайшло непорозуміння, не знати, чи дійсне чи мнине, менше

більше, так як зайшло в Москві на Кремліні між Сталіном і Троцьким. Певна група большевиків з Робітничого Дому вийшла під проводом ЛОБАЯ і утворили осібну свою організацію під повижчим іменем. Називають їх залюбки також Лобаївцями. Вони заступають становище Лейби Троцького, називають їх отже й також троцькістами. Цей поділ большевиків українського походження в Канаді на дві групи припав менше більше в тім часі, коли то в Москві рішено, щоб більшовики вдиралися всіма силами до національних організацій, старалися там найперше за свої впливи, а відтак справа дальше вже піде гладко. Тоді по всіх краях і між всіма народами почали большевики виконувати наказ з Москви і зачали переговорювати з деякими менше відпорними на большевизм національними організаціями та на спілку з ними творити так звані "НАРОДНІ ФРОНТИ".

Конечно треба було під тим оглядом зробити щось також і в Канаді. Наші українські, національні організації занадто багато мають досвіду, щоби давати себе злапати на засідку большевиків. Тому, що доступ большевиків до українських національних організацій в Канаді з фронту показався не можливим, треба було створити спеціальну, нову організацію, більше з закраскою національною, яка би мала улегчений підхід до середини українського національного життя. І так сталося. В Робітничому Домі у Вінніпегу відбулася ніби "хатна революція", настав розкол. Одна партія остала на старому місці в Робітничому Домі, а друга перенеслася з часом аж до Торонта. Були між ними навіть процеси, але для більшої справи чому і тим не зарискувати. Цілком так само, як в Москві між Сталіном і Троцьким. Оба посварилися, Сталін післав Троцького на вигнання, але якось хитрий Троцький вирвався від свого ворога, заїхав на американський континент і там робить большевицьку роботу.

У нас, на українському ґрунті в Канаді, чого не міг довершити тов. Навізівський, це прекрасно сповняє тов. Лобай.

Як СУС і СГД познайомилися з тими "українськими робітниками патріотами", знає один тільки Бог. Досить того, що під теперішню пору в Канаді виступає блок організацій: СУС, СГД і СУО.

ПЕРШИЙ ПУБЛІЧНИЙ ВИСТУП БЛОКУ СУС, СГД І ЛОБАЇВЦІВ (СУО)

**Рішили: розв'язати теперішній Репр. Комітет
Українців Канади**

СУС найшов з Лобаївцями дуже скоро спільну бесіду. Часто сходилися, радилися, а відтак, було це 7 березня ц. р., рішили написати спільний лист до БРАЦТВА УКРАЇНЦІВ КАТОЛИКІВ і також до УНО.

Зогляду на це, що СУС і СГД це письмо уважали за так важке, що коли Брацтво Українців Католиків їм на нього не відповіло, то вони відмовилися прийти на спільну конференцію, хочу навести його в цілості, а відтак приглянемося поодиноким точкам та домаганням.

Вінніпег, Ман.

8 березня, 1940.

До Проводу

Українського Національного Об'єднання,

Саскатун, Саск.

Хвальний Проводе!

Олим пересилаємо Вам Рішення Організацій СУС, СГД і СУО в справі спільного Українського Репрезентаційного Комітету в Канаді. Залучені рішення точно опреділюють становище наших організацій.

Через те, що справа наглить, просимо подати нам свій погляд і рішення в повищій справі у можливо

найскоршім часі, приміром до 20 березня ц.р., надсилаючи писемну відповідь на адресу д-ра Т. Дацькова, 295 Маркет Евеню, Вінніпег, Ман.

З належною пошаною,

За СОЮЗ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ:

Мир. Стечишин

За СОЮЗ ГЕТЬМАНЦІВ ДЕРЖАВНИКІВ:

Т. Дацьків

За СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ:

М. Кашак.

До цього листа долучене було

РІШЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ СУС, СГД І СУО В СПРАВІ СПІЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ В КАНАДІ

Маючи в виду найвище добро українського народу в Європі та інтереси українських горожан в Канаді, уповажені представники трох українських організацій, — а саме СУС, СГД і СУО зійшлися дня 7 березня, 1940, на спільні наради, щоб остаточно вяснити і усталити своє відношення у справі Репрезентаційного Комітету Українців Канади.

Після вичерпуючих нарад представники вгорі названих організацій дійшли до слідуючих заключень:

1. СУС, СГД і СУО однодушно заявляються за тим, щоби в Канаді був створений оден Репрезентаційний Комітет, до якого на парітетних правах входилиб організації: БУК, УНО, СГД і СУО.

2. Щоб до Репрезентаційного Комітету кромі репрезентантів вгорі названих організацій були кооптовані видні особи зпоза тих організацій в не більшому числі ніж пять. Кооптація переводиться при однодушній згоді усіх репрезентантів організацій, зазначених в першому уступі. Кооптація членів Репрезентаційного Комітету має відбутися перед виборами Екзекутиви.

3. Беручи під увагу, що під цю пору існує в Канаді Репрезентаційний Комітет, до якого увійшли

тільки представники БУК і УНО, зібрані репрезентанти організацій СУС, СГД і СУО прийшли до заключення, що Репрезентаційний Комітет в складі двох згаданих організацій (БУК і УНО) повинен розв'язатися, щоб в цей спосіб була дана можливість створення Репрезентаційного Комітету, до якого моглиб увійти всі п'ять організацій, а саме: СУС, СГД, СУО, БУК і УНО.

Зібрані репрезентанти організацій СУС, СГД і СУО оцим заявляють, що їх організації в ніякому разі не погодяться на так звані доконані факти, а зокрема: на доповнення існуючого вже Репрезентаційного Комітету зложеного з представників БУК і УНО, ані на саме одобрення доконаних ними актів.

4. Якщо організації БУК і УНО погодяться на услів'я обняті уступами 1, 2, 3, тоді очевидно прийде до створення одного Репрезентаційного Комітету.

Після створення такого Комітету **всі організації** заступлені в Репрезентаційному Комітеті підпишуть і оголосять в українській пресі оцю заяву:

(Слідє текст по англійськи)

В українській мові:

В беззастережній льяольности до Канади і до Британської імперії ми, нище підписані українсько-канадійські організації, оцим годимось створити центральний репрезентаційний український комітет для слідуючих цілей:

1. Помагати канадійському урядові в веденню теперішньої війни до успішного її укінчення.

2. Піддержувати канадійські інституції, основані на демократичних прінципах.

3. Причинитися до перемоги демократії проти німецької та російської диктатури, уможливлуючи в центральній Європі освободження поневолених народів взагалі, а зокрема заснування самостійної української держави“.

5. Зібрані репрезентанти організацій СУС, СГД і СУО уважають, що місцем осідку екекутиви Репрезентаційного Комітету має бути місто Вінніпег та

що члени Екзекутиви мають мешкати в самім Вінніпегу, або в його підміських околицях. Це на те, щоб екзекутива не мала труднощів у своїй праці через резиденцію її членів у різних місцевостях Канади далеко від Вінніпегу.

6. Щоб обминути всі можливі неясности на будуче, зібрані репрезентанти СУС, СГД і СУО висловлюють думку, що завданням Репрезентаційного Комітету буде **КООРДИНУВАТИ СПІВПРАЦЮ** українських організацій у справах, які є спільні для всіх українців.

7. Вибір екзекутиви відбудеться після остаточного оформлення Репрезентаційного Комітету і устанлення статуту.

8. Першою і найосновнішою вимогою співпраці в Репрезентаційнім Комітеті має бути повна лояльність кожної з зареєстрованих організацій супроти інших зареєстрованих організацій. Без того навіть спільно створений Репрезентаційний Комітет свого завдання не виконає.

Вінніпег, Ман., дня 7 березня 1940.

За **СОЮЗ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ:**

Мир. Стечишин

За **СОЮЗ ГЕТЬМАНЦІВ ДЕРЖАВНИКІВ:**

Т. Дацків

За **СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ:**

М. Кащак

Коли Заряд Українців Католиків одержав таке письмо, побачив що письмо прийшло найперше на невластиву адресу. Різні справи, які відносились би до створення одного спільного комітету українців Канади, почавши від 3-го лютого ц.р. може розглядати виключно тільки РКУК, тим більше, що РКУК вже відносився до СУС і СГД в тій справі ще 19 лютого ц.р. З другої сторони **РІШЕННЯ** тих організацій є того змісту, що Заряд Брацтва Українців Католиків, не то що не хотів відповісти, але уважав в тій справі переговорити усно з представниками СУС і СГД і вказати їм на далекосяглі наслідки їх спілки з СУО та на це, що коли так будемо

поступати, то не тільки скомпромітуємо свої організації, але взагалі цілу українську справу. Мимо цього, що я це телефонічно говорив і з п. М. Стечишином і з п. д-р Т. Дацковим, то вони не тільки свою справу категорично обстоювали, але і публічно помістили в "У. Г." і в "К. Ф." це письмо, визиваючи прямо, що БУК не відповів, бо не має що відповісти. А тимчасом БУК, не тому не відповів, що немає що відповісти, але тому, що не хотів такої справи брати на папір, хочби від організації до організації, бо РІШЕННЯ з 7 березня, то наглядний документ гангренування нашого національного життя. Про це Заряд БУК-ів хотів одверто поговорити, щоби на цьому було скінчилося, але не хотів писати, бо немиллий спомин з письма остає, хочби навіть і справи змінилися.

Я дуже нерадо пишу про цю справу також на сторінках преси сьогодні однак на виразне бажання і "У.Г." і "К.Ф." і прямо на публічний визов з їх сторони я це роблю, хоч з болем серця.

Зачнемо від початку і застановимося коротенько над найважливішими точками цього славного письма. Письмо зачинається на самій горі словами: РІШЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ СУС, СГД і СУО... значиться, коли РІШЕННЯ, то немає що дискутувати, радити, а все треба тільки прийняти. В такому тоні видержаний цілий лист: одним словом: складайте оруже.

1). В першій точці листа: СУС, СГД і СУО заявляються однодушно за Спільним Комітетом, перший раз тут заявляють, що годяться навіть на присутність УНО, якого СУС дотепер рішучо відкидав, але хотять щоби і БУК і УНО признали большевицькій організації СУО рівні, парітетні права в Комітеті. В цей спосіб, кожний бачить ясно, як через прийяття большевицької організації до середини, ослаблюється НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАК-

ТЕР самого комітету і взагалі всіх організацій, які там заступлені, та цілої української нац. справи.

2). Коли СУС і СГД поставили справу з большевиками ясно, друга точка Рішення, цілком доцільно і логічно стремить до дальшого ослаблення НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ цього комітету, якщоби він повстав. Іменно бажають кооптування, значить покликання, інших п'ятох осіб. Які ці особи малиби бути? Кажуть у своєму РІШЕННІ: **"ВИДНІ ОСОБИ"**. До тих "видних осіб" нічогосінько більше не додають. Чи це малиби бути особи українці, чи інші; чи визначні в українському національному житті, чи також люде **"ВИДНИХ"** в ділянці інтернаціональних, соціялістів, большевиків і т. п., зовсім про те не згадують.

Значиться, отвирають двері в хаті на "розтвір". Ясного очеркнення осіб це письмо нарочно оминає. А вже за всяку ціну оминає таких очеркнень як "український" і "національний" і то в таких місцях, де цього оминути рішучо не можна.

Як СУС і СГД "однодушно" прийняли до себе большевицьку організацію СУО, так само **"ОДНОДУШНО"** мусіли би прийняти всі разом тих **"П'ЯТЬ ВИДНИХ ЛЮДЕЙ"**, навіть тоді, коли би пр. тов. Лобай, чи тов. М. Кацак запропонували: Троцького, Літтерика чи Навізівського. Тут не сміє бути жадної дискусії: тільки **ОДНОДУШНО**. Цілком так як читаємо про рішення диктаторських країн: Гітлера чи Сталіна. Однодушно. Бо горе тому, що спротивився б. Зараз Сибір, Соловки, чи яка там гітлерівська тюрма. Вправді тут в Канаді тих тюрем немає, та однак блок СУС, СГД підкріплені диктаторським духом СУО, мають іншу загрозу: **ТІ ВИДНІ ЛЮДЕ** мають бути вибрані перед вибором Екзекутиви. Коли би їх не вибралося, не буде Екзекутиви, отже не буде Репрезентаційного Комітету. А це може дуже легко

статися, бо завжди може хтось один знайтися, що скаже: "Я того не хочу", а другий скаже "Я тамтого не хочу" і справа може завестися в безконечність, от як пр. СУС не злюбив УНО і переговори йдуть вже півтора року і ще нічого немає. Коли приглянутися докладно цій точці, то вона найвиразніше говорить, що СУС СТРЕМИТЬ ДО ЦЬОГО, ЩОБИ ВЗАГАЛІ ЖАДНОГО КОМІТЕТУ НЕ БУЛО.

Та тут ще є інша можливість: думають собі СУС, СГД і СУО: Ми всі три все підемо разом; ми будемо піддавати таких людей, що ані БУК ані УНО не погодяться. Впрочім вистане, щоби тільки хтось один з їх організації не погодився, то ціла справа перепала. А тоді перед людьми: це той чи той завинив, що немає Спільного Комітету, це вина БУК-а, це вина УНО. Чи сяк чи так, то ціль свою могли б досягнути. Впрочім то люде вчені, вони знають історію, а історія, то учителька життя. Таку саму точку "однодушності" мала колись польська конституція і тією одною точкою "однодушності" завалили поляки свою державу.

3). Творці Рішення з 7 березня ц. р. коли так справу поставили "твердо", що немає як з неї викрутитися, добіраються тепер до самого ядра справи: **ТРЕБА КОНЕЧНО ІСНЮЮЧИЙ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ ПОВАЛИТИ**. Тактика вже уложена, а тепер треба тільки це все взяти "щиро" на папір, бо як слушно завважує п. М. Стечишин у своїй статті "До Історії Творення Спільного Репрезентаційного Комітету" з дня 10 квітня ц. р. що

"Хто боїться писаних умов, той тільки доводить, що він відноситься до справи нещиро й що йому самому не можна вірити".

Тому в точці 3-ій свого РІШЕННЯ пишуть щиро так:

..."Репрезентаційний Комітет в складі двох згада-

них організацій БУК і УНО ПОВИНЕН РОЗВ'ЯЗАТИСЯ..."

Висказ "повинен розв'язатися" виглядає так, наче би то було тільки побажання, пропозиція в сторону БУК чи УНО, над чим ще можна застановитися, подумати, чи то булоб вказаним, чи ні, чи можна найти яку кращу дорогу чи ні. В дійсності справа так не мається. Існуючий Комітет не тільки повинен розв'язатися, але ВІН МАЄ РОЗВ'ЯЗАТИСЯ. Чи що нового створиться, чи ні, то інша річ, але цей Комітет МАЄ РОЗВ'ЯЗАТИСЯ. В тій самій точці читаємо даліше дослівно такі слова:

"ЗІБРАНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ ОРГАНІЗАЦІЙ СУС, СГД І СУО ОЦИМ ЗАЯВЛЯЮТЬ, ЩО ЇХ ОРГАНІЗАЦІЇ В НІЯКОМУ РАЗІ НЕ ПОГОДЯТЬСЯ НА ТАК ЗВАНІ ДОКОНАНІ ФАКТИ, А ЗОКРЕМА: НА ДОПОВНЕННЯ ІСТНУЮЧОГО ВЖЕ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ ЗЛОЖЕНОГО З ПРЕДСТАВНИКІВ БУК І УНО НА САМЕ ОДОБРЕННЯ ДОКОНАНИХ НИМИ АКТИВ".

Коли це пречитати, то робиться аж страшно. Мимоволі привиджується картина, як Гітлер розправлявся зо своїми генералами: прийшов, дав генералові револьвер і каже: "на, маєш револьвер і застрілься". В тому місці вже ясно зарисовується цілий уклад сил в тому новому комітетові, як щоби він діждався видіти світ. Дотепер навіть ще в точці 1) цього письма всі пять організації зіставлені в такому порядку: БУК, УНО, СГД, СУС і СУО. Тут вже є виразна пересторога: ПЕРШЕ МІСЦЕ ЗАНИМАЄ СУС, відтак йде СГД, опісля СУО (большевики), четверте з ряду місце має БУК, а ПЯТЕ і ПОСЛІДНЕ УНО.

Так, сповняються слова: Послідні будуть першими, а перші будуть послідними. СУС, що цілий час саботував створення РКУК, за свою роботу в будучому царстві, що мало би повстати на руїнах теперішнього коміте-

ту, займе перше місце, за піддержку СУС-ів в його "патріотичній роботі" СГД і СУО засядуть, як міністри, по його правиці і по його лівиці, а БУК і УНО, то будуть тільки слугами та колекторами: будуть зганяти їм людей на паради і будуть для них гроші збирати.

4). Якщо організації БУК і УНО, читаємо даліше в тому письмі, погодяться на умови обняті точками 1,2,3, то значиться: 1) коли "однодушно" і з всякими почестями приймуть до себе большевиків-троцькістів та дадуть інтернаціональній гангрені рівне слово рішати в українських національних справах; 2) якщо однодушно приймуть ВИДНИХ ОСІБ до Комітету, перед тим ще, заки він створиться; 3) якщо розв'яжеться теперішній РКУК, тоді, пишуть в письмі, "ОЧЕВИДНО" прийде до створення одного Репр. Комітету. Ставлять нарочно слово "ОЧЕВИДНО", щоби пересічний читач повірив в то, в що самі СУС, СГД і СУО не вірять. Бо ще раз хочу повторити на цьому місці: ВИСТАРЧИТЬ ТІЛЬКИ, ЩОБИ НЕ ТІЛЬКИ СУС, ЧИ ІНША ОРГАНІЗАЦІЯ НЕ ПОГОДИЛИСЯ НА ОДНУ ЧИ ДРУГУ ПРОПОНОВАНУ "ВИДНУ ОСОБУ". ЯКУ ТРЕБА ВИБРАТИ, АЛЕ ВИСТАРЧИТЬ СПРОТИВ ОДНОГО ЧОЛОВІКА І КОМІТЕТУ НІКОЛИ НЕ БУДЕ.

ЩОБИ ЗРОЗУМІТИ ЯК СЛІД, ЩО В СОБІ МІСТИТЬ "РІШЕННЯ"... ОРГАНІЗАЦІЙ СУС, СГД і СУО, ТА ЩОБИ ДАТИ ЦЬОМУ НАЛЕЖНУ ОЦІНКУ, заки перейдемо до дальших точок, ХОЧУ ПЕРШЕ ДАТИ ВІДПОВІДЬ НА ТАКЕ ПИТАННЯ:

ЯК БОЛЬШЕВИКИ ВДИРАЮТЬСЯ В НАЦІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДАНОГО НАРОДУ?

Досвід з творення т. зв. "народніх фронтів" не тільки у нас українців, але також у інших народів, що мали чи мають до діла з тією інтернаціональною гангреною большевизму, учить нас, що:

1). Большевики з початку ніколи не вдираються до

національних організацій силою. Вони поступають дуже обережно, піднаходять собі приятелів, довірених людей, які їх самі там впроваджують.

2). Ті самі люде, які впроваджують большевиків до середини своїх національних організацій, самі бажають для них рівних і беззастережних прав, і привілеїв.

3). Раз, большевики дістануться до середини національних організацій, тримаються ще якийсь час дуже лояльно. Однак свій погляд, де тільки можна, накидають і стараються про впливи на хід справ.

4). Коли дістануть впливи, накладають дуже рішучо свою руку на ціле суспільне життя, нищать його в самих основах, усувають немилых собі людей, установають диктатуру зі всіми своїми наслідками.

5). Тоді настає нова ера, нова доба, доба інтернаціональна, доба пр. Леніна, Сталіна, Навізівського чи Лобая, чи пр.

6). З новою інтернаціональною ерою никне народній чинник та національний ідеал, а показується щораз ясніше чинник інтернаціональний.

Це пересічна тактика большевиків у творенню народніх фронтів, це тактика, якою входять большевики до національного організму та відтак з середини його розкладають.

Коли приглянемося РІШЕННІ з дня 7 березня ц.р., яке вислали організації СУС, СГД і СУО до БУК-ів, то побачимо, що ці всі етапи, не тільки в листі передбачені, але докладнісінько видержані.

І так: Організація СУО, це організація большевицька, українські троцькісти. Про них мало хто знав; то малесенька, зникаюча група. До самої середини українського, організованого життя вони самі ніколи не булиби дісталися. Їх з парадом впроваджують такі українські організації, як СУС і СГД. Що то є ЩИРЕ ВПРОВАД-

ЖЕННЯ, то доказ цього, що вони (СУС і СГД) дали вже, можливо що й на письмі, всі паритетні, рівні права Лобайвцям, а тепер, без жадного вступу, без в'яснення справи, на папері, ще хочуть, щоби і БУК і УНО признало большевикам паритетні права. Такої почеси ще не дістала ані одна українська національна організація.

Для скріплення їх інтернаціонального впливу бажають "ОДНОДУШНО" дібрати їм ще п'ять ВИДНИХ ОСІБ, рівнож неозначеної краски та масті. Маючи в цей спосіб подавляючу більшість знищиться все, що досі було зроблено, настане нова ера раю і благодати під егідою траккістів".

Але остаточно, не зважаючи на все, в тому й на публікацію о. д-ра В. Кушніра, представники обидвох комітетів у жовтні 1940 року таки зійшлися. На цій нараді дискутовано подробиці об'єднання цілий день у моїй присутності і до згоди не доходило, бо УНО домаглося в ексекутиві спільного комітету чогось більшого, як позиції другого заступника президента. На вимогу БУК, що від БУК має бути президент, всі погодилися і на цей пост висунено о. д-ра В. Кушніра. А що СУС дістав позиції першого заступника і генерального секретаря, УНО вважало, що позиція другого заступника для нього за низька. Ради спокою я, як репрезентант СУО, зрікався позиції фінансового секретаря в користь УНО, але представники його і на це не годилися. Вже була 7 година ввечорі і виглядало, що розійдемося необ'єднані.

Хтось піддав думку, щоб потелефонувати до готелю і спитатися, чи є ще там Трейсі Филипс. Так і зроблено. Филипс приїхав з професором Саскачеванського університету Дж. Симпсоном і їм обидвом представлено справу. Вони відбули коротке засідання з представниками УНО і БУК і запропонували для УНО нову позицію ко-

ординатора, на яку УНО погодилося, — цю позицію дано п. В. Свистуніві, який згодом перейшов до комуністів. Після того згадану позицію займав п. Володимир Коссар. Для історії відnotуємо, що в цій історичній нараді, яку — ніде правди діти — допомогли завершити Ф. Трейсі і Дж. Симпсон (але не були т в о р ц я м и КУК!), брали участь: Від СУС Я. В. Арсенич, о. д-р С. Савчук, М. Стечишин і Ю. Стечишин (з Саскатуну), від СГД д-р Т. Дацків і П. Барицький, від СУО Т. Кобзей і С. Хвалібога, від УНО В. Коссар і В. Свистун та від БУК о. д-р В. Кушнір й о. д-р С. Семчук. Були ще й делегати інших організацій, серед них теж І. І. Мандрика.

Якщо сьогодні дехто і пробує затушкувати, що Трейсі і Симпсон допомогли створити КУК, той фальшус пійсність. Нема чого соромитись того, що було, як нема причини робити зі згаданих двох англосасів т в о р ц і в КУК. Хай б'ються в груди БУК і УНО: якби вони не були вели впертої боротьби за позиції, може КУК був би зорганізувався і без допомоги тих двох посторонніх осіб. Але БУК і УНО грозили, що як не дістануть вищої другої позиції, то виступають з КУК, — не було іншого способу, як шукати допомоги у згаданих двох, чужих нам, хоч і урядових, представників. Тепер уже повинно всякому бути ясно, що ні В. Коссар не звів розсварені групи, як про це у свій час писав "Новий Шлях", ні навіть самий Т. Филипс, бо той з проф. Дж. Симпсоном виступали тільки в ролі дорадників, — і цей факт опрокидає теж твердження теперішнього сенатора П. Юзика, мовляв Филипса прислав канадійський уряд, щоб наладати справу злуки обидвох комітетів. Вже саме те, що якби їх не були покликали, вони були б не прийшли, заперчує те, що пише проф. П. Юзик. І нарешті ще одне: Як міг канадійський уряд висилати Т. Филипса для організування КУК, коли він прибув з Лондону, а не з Оттави та був тут представником британського уряду?

Коли все було на згаданій уже історичній нараді закінчене, п. Трейсі Филипс відкликав мене особисто на бік і запросив мене на найближчий вечір до себе до готелю Форт Гери. Я взяв зі собою С. Хвалібогу і М. Кащака і ми пішли. В його кімнаті за чаєм Филипс сказав нам: "Я вас запросив, бо признаюсь вам, що не довіряю декому в Комітеті, зокрема ж п. Свистуніві. Рахую на ваше представництво від СҮО і представництво СҮС, — іншим не довіряю. Отже, старайтеся кооперувати з СҮС-ом і не допустіть, щоб КУК розбився".

Тиждень пізніше ми знову були в п. Филипса і він знову повторив нам те саме, при чому запропонував нам ще, щоб ми, як робітнича організація, влаштували масові мітинги по Канаді, а він постарається заангажувати для нас безплатно піяністку п-ні Любу Колессу, яка була б у концертній частині мітингів виступала з відповідною програмою. З різних тогочасних причин не могли ми скористати з тієї пропозиції. Пані Л. Колесса була дружиною Трейсі Филипса і тому його обіцянка нам мала всі реальні підстави.

Так, коротко з'ясувавши все, прийшло до створення КУК. Канцелярія КУК має з цих засідань протоколи, але в публікації з нагоди 25-ліття КУК ні словом про цю справу не згадано і може щойно майбутній історик добереться до тих протоколів.

В лютому 1941 року покликано мене до КУК на ділового секретаря. Я зайняв місце п. А. Загарійчука. Працював я три місяці по 40 дол. на місяць і працював солідно в канцелярії Я. В. Арсенича, — списував протоколи, поміщував списки жертводавців на КУК у кожній газеті, робив апелі до нашої громади, щоб збирати датки на КУК, бо були в початках такі часи, що й на поштові марки не було гроша. Про все це є у протоколах і в архівах КУК. Після трьох місяців п. В. Свистун вису-

нув на одному засіданні на моє становище ділового секретаря кандидатуру А. Яремовича. Я. В. Арсенич виступив проти цього внеску і заявив, що він вельми вдоволений з моєї праці і просив мене, щоб я не резигнував. Але п. Свистун наробив такої галабурди, що я встав і категорично заявив, що відходжу з роботи, якщо в КУК немає однозгідности щодо вартости моєї праці. Я зрезигнував, за що мене п. Арсенич потім нераз картав, — і так скінчилася моя кар'єра ділового секретаря КУК.

Не сповнилися і пророкування о. д-ра В. Кушніра, піби то ми ввійшли до КУК, щоб його розбити або опанувати. В протязі 25-ох років СУО і потім УРО солідно працювали в тій централі нашого організованого життя, — і цих 25 років я був членом Екзекутиви та згодом Президіяльної Ради КУК, працюючи в них так, як позволяли мені мої обставини та моє розуміння національних справ.

А щоб не було сумніву в нікого, яка була наша позиція у відношенні до комуністів і їх експозитурн ТУРФДім у той час творення КУК та в час виходу у світ брошури РКУК за підписом о. д-ра В. Кушніва, дозволяю собі на цьому місці ще привести редакційну з нашого органу, тижневика "Вперед" ч. 13 з датою 12 червня 1940 року. Ось вона, ця редакційна:

ТУРФДІМ НЕЛЕГАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ

Рівночасно з нацистичними й фашистськими партіями в Канаді доміняльний уряд заборонив комуністичну партію та десять інших організацій, що були під її контролею. Всі вони проголошені нелегальними організаціями за свою протидержавну роботу, хоч деякі з них маскувалися й виступали як культурно-освітні товариства. Таким чином уряд поставив нарівні фашистів, нацистів і комуністів та їх симпатиків — як ворогів держави. А

в воєнний час ворогам держави не можна давати вільну руку робити, що вони захочуть.

З десяти заборонених організацій, що були під контролею комуністичної партії, лише три мали "загально канадійський" характер, хоч і вони існували переважно коштом робітників чужинецького походження, а голов-но українських. Були це ліга комуністичної молоді, канадійська робітнича оборонча ліга та ліга за миром і демократією. Ця остання називала себе давніше лігою проти війни й фашизму, а в останніх часах не проявля-ла ніякого життя. Канадійська робітнича оборонча ліга також не існувала в останніх пару роках, але несподіва-но відновила своє життя після того, як комуністична партія почала активно виступати проти війни і сподіва-лася мати "мучеників" за.. нацистичну Німеччину.

Сім інших заборонених організацій, що були під контролею комуністичної партії, це т. зв. культурно-ос-вітні товариства різних національностей. На першому місці серед них стоїть Турфдім (Товариство український робітничо-фермерський дім), а далі йдуть подібні това-риства під ріжними назвами — фінське, російське, хор-ватське, угорське й польське та федерація канадійсько-української молоді. Остання організація це в дійсності секція Турфдому. Давніше вона й називалася секція мо-лоді Турфдім. Отже бачимо, що найбільше число заборо-нених організацій, контрольованих компартією, станов-лять чужомовні організації. А серед них організації з українськими назвами є найбільші і найбагатші. Цим хваляться самі лідери тих організацій.

**

*

Поверховно Турфдім — культурно-освітня організа-ція. Але вся його робота була спрямована на те, щоб з його членів і симпатиків поробити послухних найми-тів Москви. Та робота велася за вказівками комуністич-

ної партії й Комуністичного Інтернаціоналу в Москві. Це підтверджують самі звіти з турфдомських зїздів та писання турфдомівських лідерів, які ми вже наводили у "Впереді". Таким чином Турфдїм був лише агентурою комуністичної партії та московського Комінтерну. Його культурно-освітня робота, як і інших подібних організацій, мала на меті досягнути тих робітників, яких не могла безпосередно досягнути сама комуністична партія. Отже та робота була в дійсности комуністична, бо вона велася в інтересі комуністичної партії й Москви. Та робота була протиукраїнська, а також протиканадійська, не дивлячись на її українську культурну вивіску.

Як повідомляє вінніпегський "Фрі Прес" з 6-го червня, рекордовий секретар центрального комітету Турфдому П. Прокопчак заявив про свою організацію, що вона "абсолютно неполітична". "Ми є стисло культурно-освітня організація", сказав він. Така заява є не лише чорною брехнею, але й грубим нахабством, типічним для сталінських і гітлерівських агентів.

Хай Прокопчак пригадає собі, що він говорив при кінці грудня 1935 року на т. зв. пленумі Турфдому у Вінніпегу про тих українських робітників, членів Турфдому, що не хотіли більше повинуватися московським наймитам і комуністичній партії (Це було надруковане в "УРВ"). Хай він скаже, яку науку побирав через два роки в комуністичній школі в Харкові, щоб потім поширювати її в Канаді при допомозі Турфдому. Хай він скаже, чого він сам учив на "вищих освітніх курсах", що їх влаштовував Турфдїм у Паркдейл, Ман., в будинку Робітничого Запомогового Товариства. Чи все те було неполітичне? Чи все те було культурно-освітнє?

Якщо Турфдїм був ^{***} "неполітичною" й "культурно-освітньою" організацією, то його центральний комітет по-

винен був видати заяву, що не погоджується з комуністичною партією, коли вона почала активно виступати проти війни, щоб пошкодити Канаді й допомогти гітлерівській Німеччині. Він повинен був заявити публічно, що не має нічого спільного з комуністичною партією і засуджує її становище. Повинен був зробити це тому, бо попередньо Турфдїм на своїх зїздах і через своїх провідників відкрито заявляв, що стоїть під проводом комуністичної партії і веде всю свою роботу за вказівками компартії та московського Комінтерну. Цього він ніколи й ніде не відрікся. Навпаки, Баки, Смити й Літтерики далі були для нього провідниками, навіть після вибуху війни, коли вже компартія стала відкрито на протидержавний шлях. Та й самі керівники Турфдому, всякі Прокпчаки, Бойчуки й Шаткульські з шефом Навізівським на чолі, далі вели організаційну роботу за вказівками компартії.

Канадійський уряд, забороняючи ТУРФДїм разом з комуністичною партією і нацистичними та фашистськими партіями, визнав його роботу так само за протидержавну, як роботу тих партій. У відношенні до держави і до війни, яку веде тепер Канада разом з аліянтами проти гітлерівської загрози для цілого цивілізованого світа, всі ті організації та партії є однакові. Всі вони в більшій або меншій мірі шкодили або намагалися шкодити Канаді, що виходило на користь ворога.

І якщо є ще такі наївні рядові члени Турфдому або симпатки, що тепер дивуються, чому то заборонено Турфдїм разом з гітлерівськими організаціями, то їм повинні відкритися тепер очі. Вони повинні нарешті зрозуміти, що лідери їхньої організації вели їх не туди, куди треба. Вони повинні зрозуміти, що їм не місце в тих рядах, де верховодять сталінські комуністи, наймити Москви і спільники Гітлера. Чим скорше вони це зрозуміють,

міють і відповідно застосуються, тим краще буде для них. Якщо вони лише впали жертвою несовісних лідерів обманців, то тепер мають нагоду зірвати з ними раз на завсіди і вийти на правильний шлях, по якому йдуть всі чесні українці патріоти і лояльні громадяни Канади.

(Правопис цитованої статті подано з оригіналом).

ПРОЄКТ ВИКУПУ УКРАЇНИ

(До характеристики політичної діяльності
В. Винниченка)

В 1936 році українські поступовці-антикомуністи в Канаді і ЗДА, об'єднані в Федерації Українських Робітників і Фармерів, увійшли у зв'язки з Володимиром Винниченком і вирішили запросити його на серію лекцій в обидвох згаданих країнах. Винниченко охоче прийняв запрошення, бо саме тоді розгортав він акцію за здійснення одного свого пляну, в якому демократичним Канаді і ЗДА була визначена важлива роля. Це був плян збереження світового миру ціною економічних багатств України, але з забезпеченням їй політичної незалежності.

Був це час, коли Гітлер вже й не скривався зі своїми плянами експанзії Німеччини і Винниченко правильно передбачував, що нацистський диктатор незабаром викличе світову війну, яка в основному буде вестись за те, хто контролюватиме багатства України, — Росія чи Німеччина. Винниченко вірив, що господарські концесії для Німеччини в Україні відвернули б нову світову війну з усіма її страхіттями, далі, що й Советська Росія в інтересах миру і самозбереження відмовилася б від окупації України і задовольнилася б подібними концесіями та що український народ у вільному голосуванні погодиться на таку жертву скоріше, як на війну на

своїй території. Справа була лиш в тому, щоб західні держави і зокрема ЗДА згодились стати посередниками у здійснюванні цього пляну та гарантами остаточної умови.

Щоб зацікавити ЗДА і Канаду цією справою, Винниченко пропонував, щоб на основі його проєкту американські та канадійські українці подали своїм урядам масові петиції. А що цей проєкт не був ніде опублікований, цитуємо його тут повністю:

"Весь світ живе під загрозою війни. Переважну частину своєї праці, енергії, здоров'я все людство віддає на готування засобів та вживання людей на нищення витворів їхньої культури й цивілізації. Страхіття майбутньої війни не надаються ніякому описові.

"Ми, нижче підписані, віримо, що нема нації на землі, яка хотіла б війни ради війни. Ми думаємо, що головною причиною цієї загрози війни є економічне знесилення та невдоволення деяких народів, що сталося наслідком попередньої війни. Через те ми гадаємо, що ніякі пакти та договори про ненапад та розброєння не можуть дати реальних наслідків, поки не буде якщо не знищено, то ослаблено основну причину, себто економічні невдоволення народів.

"Головним таким народом є німецький народ. Німеччина вважається за ту державу, яка найбільш загрожує мирові в Європі і яка перша евентуально розпочне війну. Та керівники Німеччини й не ховають того, що вони силою зброї будуть здобувати заспокоєння економічного невдоволення свого народу. Не знаходячи достатніх ресурсів у своїй країні, вони шукатимуть їх у інших країнах.

"Одною з таких країн вони намітили вже давно багатий природними багатствами рідний край, з якого ми

вийшли — Україну. Таким чином на території нашої батьківщини, на тілі народу, з якого ми вийшли, будуть розграватися головні акти страшної драми світової війни. Всі страхіння, нищення, руйни, каліцтва і вбивання насамперед і головним чином мають впасти на нашу націю.

"І тому ми, вірні піддані нашої держави, але не менш вірні сини своєї матері України, не можемо спокійно та пасивно чекати навали на неї цього страшного нещастя. Ми всім своїм еством хочемо відвернути його як від неї, так і від усього світу. І знаємо, що весь наш народ не менше за нас хоче цього.

"Але ми не хочемо себе тішити даремними ілюзіями. Ми розуміємо, що економічні фактори є головною причиною воєнного напруження. І тому ми звертаємося до нашого уряду з таким проханням: Україна за даного моменту є одною з автономних складових членів Союзу Соціалістичних Радянських Республік. Весь Союз напружено готується до захищення України від наступу на неї Німеччини. Водночас проводирі німецької держави заявляють, що хочуть визволити Україну з-під панування Москви. І обидві сторони хочуть розв'язати цю суперечку лютою війною, втягнувши в неї не тільки Україну, але, може, й цілий світ. Отже, в інтересах цілого світу та свого народу ми просимо наш уряд запропонувати сторонам таке розв'язання важкого питання:

"Звернутися до українського народу з пропозицією висловитися, чого він сам хоче: бути захищуваним чи визволюваним, себто бути в Союзі Радянських Республік чи під протекторатом Німеччини? Чи, може, ще третє: бути незалежним ні від кого, себто звернути собі свою загублену біля трохсот літ (після юнії з Московою) тому самостійну державу? Нехай український народ виявить свою волю вільним, непримушеним голосуванням під

найцільнішим доглядом міжнародної комісії. І так саме нехай плєбісцитом скаже, як він хоче вирішувати питання тих чи інших зазіхань на нього та його багатства, — шляхом війни чи миру. І коли він не схоче війни, то чи згодився б він принести себе в жертву світовому мирові, конкретно кажучи: чи згодився б він своїми цінностями і своєю працею впродовж певного протягу часу і в певній мірі заспокоювати економічно невдоволення німецького народу.

”Ми, підписані тут, члени майже всіх, від найлівіших до найправіших, соціально-політичних течій української нації за межами радянської України, не маємо ніякого сумніву, що український народ згодиться на цю самопожертву. Але з одною умовою: що цією його жертвою буде куплено мир і добро всього людства, що як Німеччина, так і всі інші держави зобов'язуться підписати мир на певний протяг часу, а так само гарантію незачепного існування самостійної української держави, без чого можливість його жертви нищиться.

”Ми розуміємо: Союзіві Радянських Соціалістичних Республік не легко було б згодитися на виступ із об'єднання одного з найбільших його членів. Але ми хочемо вірити, що він зрозуміє, що ця жертва в утвореній світовій кон'юктурі буде корисна для нього самого, не кажучи вже про те, що вона врятує весь світ, всі народи землі від божевілля війни. Крім того ми не маємо сумніву, що український народ висловився б за певну економічну компенсацію Радянському Союзіві за цю жертву, дав би і йому нарівні з Німеччиною в певних договірних формах право переваги в використуванні природних багатств та ринків України, на протяг часу 20-25 років.

”Ми певні, що навіть часткове використання цих багатств могло б у певній мірі заспокоїти економічно невдоволення Німеччини. З 45 мільйонів українського

народу 35 мільйонів на Радянській Україні. Територія її має біля мільйона квадратних кілометрів. Продукція її природних багатств вираховується мільйонами тон. Перед великою війною Україна вважалась за житницю не тільки Росії, але й Європи. Раціональне, доцільне використання всіх її можливостей могло б у значній мірі задовольнити деякі дійсні, насущні потреби не тільки Німеччини, але й Росії.

"Однак розуміючи, що одночасове використання економічних переваг колишніми суперниками на території України могло б шкідливо відбитися на всьому її економічному та політичному бутті й могло б постійно слугувати загрозами мирові, ми вважаємо за необхідне, щоб якабудь світова могутня держава за згодою всіх зацікавлених сторін узяла на себе завдання бути арбитром, охоронцем та гарантом угоди на Україні, а тим самим мира на землі (Винниченко мав на увазі, щоб ЗДА, Канада, а то й Британія були цими арбитрами, — Т. К).

"Ми не пропонуємо ніякого насильства ні над ким, ніякого втручання у внутрішні справи інших держав. Ми тільки просимо уряд нашої країни запропонувати зацікавленим державам цей мирний спосіб розв'язання накопиченої енергії війни. Якщо вони так само не хочуть війни, як і ми і інші народи, то хай вони виявлять це не тільки в словесних заявах, але й на ділі. Якщо запропоноване нами розв'язання питання не зовсім задовольняє їхні бажання, то хай вони покажуть, що інтереси мира, здоров'я та добра всього великого колектива людства не стоять нижче за їхні національно-егоїстичні бажання. Ми підкреслюємо: не їхніх потреб та інтересів, а тільки бажань. Бо ми думаємо, що дійсні інтереси якогубудь народу на землі не у війні, не в нищенні життя

та ціннощів як своїх так і чужих, а в мирі і співробітництві всіх народів, в творенні нових ціннощів.

"Тому, на нашу думку, дійсний інтерес ССРСР є в тому, щоб прийняти цю жертву, уникнути війни і, зберігши всіх останніх членів Союзу та величезну територію, мати можливість мирною працею розвивати далі можливості й творити нові цінності. І тим самим дати всьому світові найбільше добро, добро миру. І ні в якому разі війна, а тим більш в даних умовах, для ССРСР та для Росії не є в інтересах. Не кажемо вже про страхіття війни та про божевілля витрат людської праці, але саме вже існування Союзу і навіть Росії підпадає під величезну загрозу. Бо на випадок програної війни не тільки Україна, але багато інших членів його буде відділено з Союзу і саму Росію буде розшматовано і розтопгано. Це легко зрозуміти кожній розсудливій людині, знайомій з дійсним станом речей. І коли б керівники Союзу відхилили нашу пропозицію, то тим самим показали б, що не їхні дійсні інтереси, а тим паче не інтереси миру всіх народів для них дорожчі за все, але їхні особисті національно-егоїстичні бажання.

"І так само дійсний інтерес Німеччини полягає в тому, щоб без витрат життям, працею та цінностями своїх підданих задовольнити хоча б частково свою економічну незадоволеність, ані ж ще дужче себе винищувати, обезкровити в новій війні та ризкувати бути так само розшматованою, розторощеною і згубити навіть те, що є. Але так чи сяк нехай зацікавлені держави відповідять на нашу пропозицію і тим покажуть усьому світові свої справжні заміри.

"Ми глибоко віримо, що коли б інші народи згодилися принести не таку жертву, яку взяв би на себе український народ, а без порівняння менчу, то на базі цієї жертви українського народу мир на землі можна

було б забезпечити на певний час. А за цей час, можливо, народи знайшли б інші засоби для свого мирного співжиття на землі.

"І тому ми, нижче підписані, неменш глибоко віримо, що наш уряд та уряди тих народів, які так щиро й гаряче прагнуть миру, що цей уряд, який так твердо виявляє свою волю до миру й охорони його, не залишить без уваги та відповідної дії оце наше прохання".

Тут мали йти підписи.

Винниченко хотів особисто керувати цією акцією в Америці і Канаді і тому запрошення Федерації Українських Робітників і Фармерів було йому дуже на руку. Однак у своїх заходах дістати американську візу натрапив він змісця на труднощі. Кілька американських консулів, до яких Винниченко звернувся, відмовили йому візи, подаючи ту чи іншу причину. Хоч офіційні причини відмови були неполітичні, проте було ясно, що Винниченка не хотіли допустити до Америки з політичних міркувань, просто як політично небажаного імігранта. Як побачимо далі, Винниченко був переконаний, що це були наслідки доносів фашистів і комуністів.

Не мали успіху також його листи до президента ЗДА Френкліна Рузвелта та прем'єра Канади Мекензі Кінга з датами 27 березня 1937, вислані разом з копіями згаданого проєкту. Лист до Президента ЗДА звучав так:

"Вельмишановний Пане Президенте!

"За згодою майже всіх українських політичних партій та груп, од крайно лівих до крайно правих, що перебувають за межами Радянської України, маю намір звернутися до українців Ваших підданих, з пропозицією підписуватися під петицією на ім'я Вашого уряду.

"Але перше, ніж розпочати цю акцію, вважаю за свій обов'язок довести мій намір до Вашого, Президен-

те, відому й зазнайомити Вас з текстом запроєктованої петиції.

"Маючи певність, що Ваш уряд, який так багато робив і має робити в справі охорони світового миру, не поставиться неприхильно до акції, яку ми піднімаємо перед Вами й усім світом, насмілюючись просити Вас, Пане Президенте, дати мені можливість приїзду до Вашої держави, щоб особисто взяти участь у цій великій справі.

"З найбільшою пошаною — В. Винниченко, бувший міністер-президент Української Народної Республіки, бувший Голова Директорії України" — і далі слідує адреса: "Закуток", Мужен, Франція.

А що Винниченко хотів приїхати зі своєю дружиною Розалією Яковлівною, яка мала бути його секретаркою, то наша Федерація згодилася була й на її приїзд. Ось лист Федерації до В. Винниченка з 3 вересня 1937:

"Вельмишановний Добродію!

"Ми знову звертаємося до Вас у тій самій справі, що торік зверталися. Може тепер Ваші обставини змінилися і Ви могли б приїхати до нас? Теперішні умовини існування нашого народу в старому світі такі складні та трудні, що ми останніми часами ніяких правильних інформацій про життя в краю не маємо. А тим паче про такі галузі його, як література, наука, мистецтво. Тому Культурно-Освітний відділ нашого Союзу щераз дуже просить Вас приїхати до нас і прочитати ряд лекцій на теми культурного характеру по всіх містах, де є наші земляки та члени нашої організації як у Сполучених Державах, так і в Канаді. Вони постійно домагаються, щоб ми старалися про Ваш приїзд.

"Білету для Вас та Вашого секретаря ми разом з цим листом посилаємо. Утримання Вас і Вашого секретаря ввесь час Вашого перебування в нас ми беремо на

себе. Так само, повторяємо як і торік, за Вашу працю і час Ви матимете належний гонорар, про який ми умовимось по Вашому прибутті.

"Ми зараз заявляємо Вам, що приймемо ті умови, які Ви забажаєте, маючи при тому певність, що не будуть вони надмірно тяжкі для нашої організації. Нетерпеливо чекаємо Вашої відповіді і сподіваємось, що вона буде цілком позитивна. Про день Вашого прибуття до Нью Йорку просимо повідомити нас телеграфічно, ми вишлемо на зустріч Вам людей, які привітають Вас. З щирою і глибокою пошаною,

Секретар Культурно-Просвітнього Відділу,

Детройт, Миш."

У цьому листі з тактичних причин не вживано імені секретаря, яким, як уже згадано, мала бути Розалія Яковлівна Винниченко. Вона мала також дати ряд лекцій на теми правильного харчування.

Остаточно, втративши надію дістати дозвіл на приїзд до ЗДА і Канади, Винниченко передав кампанію за свій проєкт Федерації Робітників і Фармерів у цих країнах, бо — як він писав в одному листі, — вона була йому найближча. Разом з проєктом він переслав Федерації і свій текст промови:

"Вельмишановні Збори!

"Вороги тої справи, яка вам буде зараз викладена тут, унеможливили мені приїзд до Америки й особистий виклад її вам. Але я сподіюсь, що суть її і з цього листа буде вам досить ясна.

"Щоб унеможливити успіх самої справи, щоб дискредитувати її в очах широких мас, вони, ці вороги, вживають всяких засобів, а в першу чергу способу дискредитації тих осіб, які беруть активну участь у справі, в даному разі мене.

"Отже, дбаючи про інтереси і справи, хоч як мені

неприємно говорити про свою особу, мушу сказати наперед кілька слів про себе і нагадати тим, хто чув про мене і сказати тим, хто не чув, хто я є.

"Я — син не дворянської шляхетської, не попівської, не купецької, не фабрикатської родини. Я син тої родини, яка складає величезну більшість родин українського народу, — робітничо-селянської. Мій батько був селянином, пастухом, наймитом. Брати мої — робітниками, наймитами на фабриках та на заводах. І мене хазяйки та всякі пани називали в дитинстві "мужиченям", "хохленям".

"Отже, з самого дитинства я вже на своєму рідному оточенні та на самому собі зазнав виразно і соціальної і національної нерівності, визиску та понижень. І з того часу те знання не зникало в мені, все життя своє я пам'ятав оте "мужиченя" та "хохленя". Все життя своє, аж по сей день, я віддавав свої сили на те, щоб знищити в людстві панування, визиск, нерівність та пониження всякого роду. І з гордістю можу сказати, що я був одним із тих перших членів тої української партії, яка перша поставила в свою програму вимогу і соціального і національного визволення українських трудящих мас, себто Революційної Української Партії і перший раз за цю партію заплатив свободою.

"Охоронці російського соціального і політичного панства, поліція та жандарми звали мене злочинцем, смутьяном, підбурювачем, і били мене і в'язали мене, і роками тримали в в'язницях. А в той же час — який сумний глум історії! Мої товариші по тюрмі, руські соціалісти, теж до мене, до моїх товаришів-українців ставились вороже. За що? За те, що ми не хотіли бути "хохлами", а тільки українцями. Вони, ці соціалісти, сини наших національних панів, всмоктали з молоком матері своїх національне панування, з дитинства вони звик-

ли називати нас хохлами і себе вважали за вищих і кращих. І цього всмоктаного з молоком матері панування вони й у тюрмах не хотіли віддати. І тому наше домагання вийти з їхнього національного панування, досягти національної рівності та самостійності було їм несвідомо нестерпним. Обманюючи навіть самих себе, прикриваючись всякими хорошими словами про соціалізм, братерство, про шкідливість роз'єднання працюючих, вони не згоджувались на рівність з нами, на нашу національну самостійність. І називали нас за наші домагання зрадниками, і дрібними буржуями, і антисоціалістами, і реакційними націоналістами. І знову я з гордістю можу сказати, що я був одним із перших з українських соціалістів, кого руські соціалісти найбільше лаяли, висміювали, ганьбили.

"Але так само з гордістю можу сказати, що українські трудящі маси підчас великого зрушення, великої всеросійської революції відзначили й визнали мою вірність їхнім інтересам, вони довірили мені захищати їхні інтереси — вони вибрали мене першим головою першого революційного уряду України. І будучи головою першого уряду відродженої української держави, дбаючи за інтереси національного визволення трудящих мас, я не забував за їхні соціальні інтереси.

"Хто був автором усіх чотирьох Універсалів революційного органу України, Центральної Ради, що висловлювали домагання і досягнення українського народу в національній галузі, починаючи від заклику боротися з центральним російським урядом і кінчаючи проголошенням цілковитої самостійності української держави? Я був їх автором. Це замовчують ті українці, які тепер борються проти моїх соціальних позицій, які заняли місце російських жандармів у галузі соціальній і політичній, які хорошими словами про визволення, як колись

руські соціалісти хорошими словами про визволення соціально, прикривають своє бажання соціального та політичного панування над своїми масами. Але як я ні на один ступінь не уступився російським соціалістам у боротьбі за національні інтереси українських трудящих мас, так я ні на ступінь не уступив і не уступаю у боротьбі за соціальні інтереси українських мас.

"І через те, через цю мою боротьбу на два боки і є те трудне становище, в якому я перебуваю весь час моєї політичної роботи. Так, — я був автором універсала про цілковиту та національну незалежність українського народу. Але я був певний, що повстав проти закликів реакційної німецької армії на Україну для боротьби з большевиками, бо я передбачав, що ця армія принесе з собою велику шкоду соціальним інтересам українських трудящих мас. І тому я не поїхав з Центральною Радою до Житомира стрічати німців. Я лишився на території, зайнятій московськими большевиками, разом з українськими трудящими масами, що відбивались і від національних і від соціальних напасників.

"Але коли ті закликані Центральною Радою німці зв'язали ту саму Центральну Раду і весь український народ та кинули їх під владу руського поміщика і генерала Скоропадського, назвали його гетьманом, коли вернули капіталістів та поміщиків, хто підняв повстання проти тих німців та генерала Скоропадського? Знову з гордістю смію сказати: Я. Хто був організатором тої визвольної боротьби? Кому революційні маси доручили оборону їхніх інтересів? Кого вибрали головою свого другого революційного уряду, Директорії? З такою самою гордістю смію сказати: Мене.

"І, повторюю так аж по сей день, я займаю те саме становище: ні соціальних, ні національних інтересів ні на ступінь не уступаю, ні за соціальні здобутки не жерт-

вувати національними, ні за національні не жертвувати соціальними. І тому я весь час вступаю в конфлікт з тими українцями, які з тих чи інших мотивів дають перевагу тільки національним інтересам, забуваючи за соціальні. І тому я в соціальній галузі стояв за співробітництво з більшовиками, коли вони виявляли себе ще щирими захисниками інтересів трудящих мас, я закликав до цього інших і сам разураз був готов працювати разом. Але коли ті самі московські більшовики виявили себе панамі в національній галузі й проголосили на Україні диктатуру руської нації над українською, я рішуче повстав проти того.

"І як я через соціальні інтереси трудящих клас порвав з українськими партіями, які на мою думку діяли на шкоду тим інтересам і відмовився від участі у владі, залишаючи пост голови Директорії, так само я через національні інтереси тих самих мас порвав з московськими комуністами, які на мою думку шкодили національним інтересам тих мас і відмовився від поста голови радянського українського уряду.

"І тому цілком зрозуміло, що і ті і ті вважають мене за свого ворога й усіма способами намагаються дискредитувати мене та мої позиції й унеможливити мені якубудь політичну та громадську роботу. Спочатку вони мене старались схилити на свій бік усякими способами, особистими інтересами та привілеями: Посадами, постами, пошанами, владою, грошима, розкошами. Коли ж цей спосіб не давав бажаних їм наслідків, вони вдалися до наклепів, очорнювань, насильств, нарешті до брання мене голодом. Знаючи, що єдиним джерелом мого фізичного існування для мене є мій літературний заробіток, вони постаралися, щоб я того заробітку ніде не міг мати. Самі називаючи мене "найбільшим сучасним письменником", вони забороняють друкувати праці цього пись-

менника, позбавляючи його заробітку. І це роблять як московські комуністи на Великій Україні за мої національні позиції, так це саме роблять українські націоналісти на Західній Україні за мої соціальні позиції.

"І в той же час, — який комізм! — московські націоналісти називають мене зрадником, ренегатом, запроданцем буржуазії, а українські фашисти та націоналісти називають теж зрадником, і ренегатом, і запроданцем, тільки не європейської буржуазії, а Москви. А цей самий "запроданець", який немов би за "грубі" гроші продається на всі боки й повинен мати вже цілі палаци, не маючи змоги заробити собі на існування своєю літературною працею, копає землю, садить картоплю, горох, баклажани. Замість того, щоб оддавати свої сили на ту працю, яка йому знайома, звична, в якій він може бути корисним не тільки собі, але й колективові, він мусить віддавати їх на працю, яка колективові ніяк не корисна. Мусить, бо інакше згине з голоду.

"Але знову з гордістю можу сказати: краще загину з голоду, аніж скорюся тим чи іншим зазіханням на соціальні чи національні інтереси нашого робітничо-селянського народу.

"А після цієї вимушеної передмови про себе, я переходжу до самої справи, заради якої я її робив, заради якої вороги не допустили мене до Америки, до вас, заради якої з обох боків знову називають мене і зрадником, і злочинцем, і запроданцем.

"Справа ж ця ось яка. Я пропоную кожному українцеві, для якого його особисті інтереси не є вищі за інтереси колектива-нації, та навіть усього людства, прилучитися до акції, яка має на меті інтереси отої самої української нації, як національні, так і соціальні, та навіть інтереси усього людства. Я пропоную всім, хто широко бажає мира на землі, взяти якнайактивнішу участь

у тій акції, що я її оцим розпочинаю в широкому розмірі. Суть її в головних ухвалена всіми українськими політичними течіями, починаючи від крайних лівих та кінчаючи крайними правими, виключивши тільки одну групу, яка, очевидно ради своїх особистих групових інтересів, не схотіла прилучитися до загальної справи, про яку мова буде далі. А конкретніше: я пропоную всім підписуватися під тою петицією, яка має бути подана вашому урядові. Зо змісту петиції вам стане видна і суть самої справи“.

Додаткові пояснення і аргументи до свого проекту дав Винниченко у цілому ряді листів до мене та інших членів Федерації. Винниченко ставить собі питання, хто може бути проти його проєкту і тут же відповідає:

”Насамперед, звичайно, ССРСР, чи краще сказати Росія, яка найболючіше (після України, розуміється) була б зачеплена цією угодою. Загубити можливість самій безконтрольно, неподільно використовувати багатства України, це утрата велика. І, розуміється, чи то радянський, чи який інший російський уряд нізащо не згодився б не тільки віддати кому б то не було України (хоч би їй самій), але навіть у якійсь мірі ділитися з кимнебудь експлуатацією її багатств.

”Чи могла б Москва піти на це? Певна річ — з доброї волі ніколи. Не треба бути великим реалістом, щоб це зрозуміти. Але з примусу вона могла б піти. Який же то примус? А той, який в листі до Сталіна я старався вивести йому на поверхню його свідомости. Примус може бути в результаті війни. Коли то є правда, що гітлерівська Німеччина прагне України для свого відновлення економічного і політичного (а це, здається ніким, а тим паче самим німцям, не заперечний факт), то вона всіма силами, способами буде домагатися так чи сяк дістатися до українських ресурсів. Найзвичайніший, спо-

конвіку вживаний для того спосіб є війна. І Німеччина якнайбільше готується до того способу. В Росії це розуміють і знають“.

В іншому своєму листі на цю тему В. Винниченко пише:

”Без допомоги союзників в Європі ССРСР сам на сам з Німеччиною, та ще напевно плюс Японія, ніяким чином не вистоїть. Я в листі Сталінові доказував, що на випадок війни і поразки Росія загубить не тільки Україну, але далеко більше: і Білорусь, і Кавказ, і Сибір, і може навіть Урал“.

З дальших виводів В. Винниченка виходить, що Німеччина на таку жертву України погоджується і про це він мав довідатися від деяких впливових у ній людей. Мала б також годитися Франція, аби тільки відвернути від себе війну, навіть ладна віддати Німеччині частину своїх колоній. Англія, писав Винниченко, теж охоче б пішла на таке порозуміння.

”Нарешті, — пише Винниченко, — лишається ще один учасник цієї операції, ота сама Україна. Правда, коли б була крайня потреба отих учасників угоди, то вони могли б її зробити й без згоди України, а то й проти її згоди. Можливо, що нікому з учасників така ідея не з’явилася. Можливо, що коли б з’явилася, то деяким вона сильно не люба. Хто знає. Є тільки один з учасників, який міг би висунути цю ідею і пропагувати її, це ми, українці.

”Деякі представники партій, не вдумавшись ще як слід в суть мого проекту, запитали, на чому я базую свою таку певність. Я відповів їм: На простій супозиції, що в кожного нормального українця є правильно розвинений інстинкт колективізму, себто любов до батьківщини, а так само розум і вміння в трудній обстановці вибирати корисне для себе.

"Отже зважмо негативні і позитивні боки проекту. Насамперед негативні. І з них власне є найголовніший і найбільший один. Це те, що економічно Україна буде якийсь час не самостійна. Український народ цей період економічно зможе тільки існувати, але розвиватися в тих розмірах і тими темпами, які були б у нормальних умовах при його природніх даних, він не зможе. Я на це не запліщуюю і не хочу запліщувати очей.

"Але все ж таки, не зважаючи на те, ми повинні прийняти цей проект, бо позитивні боки його, плюси, є більші за мінуси. Які саме? Перший плюс: Ми матимемо нарешті державу, а надто національну, духову, культурну незалежність. Ми зможемо розвивати свої духові сили в тих формах, які є в погодженні з природою, себто найекономічніших і найпродуктивніших. За цей час погодження ідея і факт державного самостійного існування України ввійшов би в міжнародний побут і в психіку як самих свідомих українців, так і всіх інших націй".

Проект В. Винниченка і його аргументи дискутувались членами Федерації в Детройті і Вінніпегу, але його аргументи не припали нам всеціло до переконання. Більшість дотримувалася погляду, що загал може зрозуміти цей проект неправильно і наші противники використали б нашу акцію проти нас, мовляв ми хочемо запродати Україну. Наші люди були здебільша погляду, що визволення України можна добиватись тільки збройною боротьбою. Про це ми писали Винниченкові. Але він відповідав:

"Плебісцит ви відкидаєте, бо він має мало спільного із збройною боротьбою. Чи може він досягти мети, чи ні, це вас менче цікавить, бо для вас, властиво, революція, себто збройна боротьба, є вже мета. Та не тільки мета, а — повторюю — догмат, ідол, якому треба сліпо коритися. В мене не так. В мене всі засоби хороші, ко-

ли вони досягають мети, чи то революція, чи еволюція, чи збройна боротьба, чи ідеологічна, чи освіта, чи мистецтво, чи переговори, чи "зелений стіл", чи навіть хитрість з противником, себто дипломатія. Для мене часом той засіб добрий, часом інший. Я ніколи не відкидаю необхідности готувати маси до повстання, до збройного захисту і здобуття своєї волі. Але фізична боротьба ніяк не повинна виключати боротьби й психічної чи всякої іншої. І був момент в історії нашої революції, коли я стояв тільки за збройну боротьбу, коли мої пропозиції називалися моїми товаришами по партії "божевіллям", безглуздя, коли я сам один мусів провадити організацію цього безглуздя, коли я вважав, що у тій обстановці всі інші засоби є шкідливі, бо тільки збройна боротьба може дати бажані наслідки. Це було повстання проти 500-тисячної окупаційної німецької армії. Дійсно немов би божевіллям було з полком Січових Стрільців в 1000 чоловік виступати проти цілої армії. Але я не для перемоги воєнної затіяв цю справу, а для підняття духа в українськiм народі. Як і вам відомо, ця тактика дала несподівано блискучі результати. Щось аналогічне є й тепер".

Але й тими своїми аргументами не міг Винниченко нас усіх переконати. Я був самотній за тим, щоб цей проєкт помістити в нашому органі "Правда", і так проєкт Винниченка не побачив світу до цього часу.

Винниченко пробував зацікавити своїм проєктом також міжнародні кола. В січні 1938 року у Празі відбувся так званий Міжнародний Конгрес Соціалістичної Єдності, що мав таку програму: 1. Міжнародна акція боротьби проти фашизму, 2. Боротьба проти небезпеки війни і фашизму, 3. Відношення до Радянського Союзу, 4. Боротьба проти імперіялізму і за визволення поневоєних народів. 5. Обміркування умовин і можливостей

створення Революційного Інтернаціоналу, 6. Обміркування організування революційного руху молоді і 7. Практичні питання: а. Фонд міжнародньої солідарности, б. Міжнародній пресовий орган.

Ми просили Винниченка і К. Станіславського, який пересував тоді постійно в Празі та був безперервно в переписці з товаришами у Вінніпегу, дописував до нашої газети та був теж у контакці з Винниченком, щоб вони обидва поїхали на Конгрес і взяли участь у ньому в нашому імені, зокрема ж домагались для української репрезентації рівного голосу і рівних прав та намагались провести резолюцію з закликом до боротьби проти большевизму. Вони згодились бути нашими представниками і ми переслали на руки Винниченка наші тези. Крім того Винниченко мав намір виступити на Конгресі зі своїм проектом плебісциту в Україні. Одначе з того нічого не вийшло, бо — як писав нам про це пізніше сам Винниченко, Конгрес був опанований ліваками. Президія Конгресу, писав він, цілий ранок дебатовала над українським питанням. Переміг англійський представник Броквей, який вимагав, щоб ми виреклися нашої боротьби за нашу волю та незалежність. Показалось, що Москва, — писав Винниченко, — шукаючи скрізь, де тільки може, захисту проти загрози війни, обдурюючи й підкупуючи стягає всяких прихильників собі. Ця конференція й була одним із засобів такої мобілізації сил.

Вже ці факти, що їх подав Винниченко, показували, що не було ніякого змислу і сенсу видвигати проект плебісциту на Україні. "Обдуром чи підкупством, чи ще якимись засобами Москва руками Броквея постаралась нас висунути з Конференції. Коли представники українських організацій довідались, що Президія відкинула наші домагання, вони залишили Конференцію", — писав Винниченко, додаючи, що може й краще було б залиши-

тись ще на деякий час і почути, яке становище були б зайняли делегати Конференції, бо поза Президією були делегати, які до наших бажань відносились позитивно.

Винниченко старався ще дістатись до Канади, звідки мав надію переїхати до ЗДА для ведення акції за плебісцит на Україні. Ми вислали були йому всі потрібні документи для одержання на короткий час канадійської візи. Але й канадійський уряд відмовив йому візи, мабуть теж у висліді доносів. Про можливі джерела доносів Винниченко в одному листі до мене писав так: "На скільки я міг зрозуміти з тих деяких даних, які я намацував у своїх стараннях здобути дозвіл на приїзд, мене виставлено як московського агента, вульгарного комуніста-сталінця, який має доручення провадити пропаганду та агітацію в ЗДА на користь Москви. З доповіді моєї ви побачите, на скільки я далекий від сталінізму і уступи доповіді можуть довести це найкраще, коли б американська влада робила мені ці закиди".

Винниченко надіслав був нам ще свою доповідь "Щастя й конкордизм". Не здобувши підтримки для свого проєкту викупу України ні серед української еміграції, ні в Вашингтоні чи Оттаві, Винниченко занехав свою акцію, сидів у своєму "Закутку" і там теж постигла його смерть 6 березня 1951 року.

На кінець кілька моїх скромних зауважень про цю акцію Винниченка. Його плян виглядає на дуже фантастичний, але він був подиктований глибокою журбою за страждання українського народу на випадок війни і щирим бажанням відвернути воєнну катастрофу від усього людства. Ми згідні з Винниченком, що якби український народ міг вільно вибирати між війною на своїй території і тією жертвою, про яку Винниченко писав, він вибрав би те друге, як менше лихо. Про Німеччину нема що й казати, вона була б охоче прийняла такий плян, бо во-

на була б тільки виграла від цього. Але можна сумніватися, чи це було б заспокоїло Гітлера і відвернуло світову війну. Очевидно, Москва була б рішуче проти того пляну, бо це позбавило б її тотального панування над Україною, дарма, що й дало б їй частину багатств України. Але не виключене, що концентричний натиск на Москву миролюбних народів був би примусив її з боєм серця погодитися на вихід України зі складу Советського Союзу, бо не згодившись на це, була б викрила себе і свій комунізм перед світом, як імперіялізм, для якого егоїстичні цілі дорожчі від справи миру. Відкинувши мир в ім'я імперіялізму, Москва була б не могла розраховувати на допомогу миролюбних народів у випадку випадку війни, ні тим більш вдавати з себе миролюбця. На жаль, Вашингтон не був настільки зацікавлений справою миру, щоб вхопитися за плян Винниченка і випробувати "миролюбство" Москви. З цього боку варт було плян поспробувати і розкрити фальш Москви до нага.

Як уже було згадано, ми знали від самого Винниченка, що він не завагався подати свій плян навіть Сталінові. Ми не бачили в цій дії ніякого глузду і докоряли Винниченкові за те, що він вдавався до того ката українського народу. На мій погляд це був крок не тільки помилковий, але політично навіть шкідливий. Але немає сумніву, що Винниченко керувався при цьому єдиним мотивом — звільнити український народ від страхіть можливої війни на його території і полегшити його долю. Винниченко мав доволі наївну надію: Що Сталін, обмірковуючи холодно цей плян, згодиться на втрату України, щоб не згубити репутації приятеля миру та щоб у випадку війни не втратити всього. Але цей тип і без цього не мав ніякої репутації та чести: Сталін не дав себе залякати і навіть не відписав на два листи Винни-

ченка, як той нам сам писав про це. Ясно, що від цього сатрапа не слід було й сподіватися чогось іншого. Зрештою Сталін знав, що західні держави не зацікавляться пляном Винниченка і не будуть натискати на Москву, щоб вона приймала його. Знав теж, що на випадок війни Советський Союз матиме союзників. І — до речі — Винниченко помилився теж у передбачуванні, що Японія заатакує СРСР зі сходу.

Але, зрештою, передбачування Винниченка були правильні. На три роки до вибуху Другої світової війни він передбачив, що Україна стане тереном кривавого зудару двох хижаків, Гітлера і Сталіна, в боротьбі за багатства України, що український народ зазнає велетенських утрат у людях і матеріальних та культурних цінностях та що Гітлер нестиме Україні не визволення, а брутальний кольоніальний режим. Все сталося точно так, як Винниченко передбачував, — і не диво, що він був ладен згодитись, щоб Україна викупила себе від хижаків своїми багатствами, а зате зберегла свій народ від руїни і масового винищення.

На цьому кінчу в надії, що хтось інший дасть кращу аналізу проекту Винниченка та що цей матеріал стане в пригоді дослідникам діяльності цього визначного українського письменника і державного мужа. Додам ще, що з листів Винниченка до нас та з надісланого нам ним проекту петиції в англійській мові було ясно, що ця петиція була переслана до урядів у Вашингтоні та в Оттаві. Але вони з якихось причин не хотіли себе ангажувати в цій акції, хоч на думку Винниченка і повинні були.

Володимир Винниченко не живе і я вірю, що майбутній дослідник буде розглядати чесно, справедливо та правдиво не тільки справу згаданого його проекту, але й усю його політичну та літературну діяльність. Це

не значить, що все, що Винниченко робив, було чи є непомилне. Але все, що він робив, треба з'ясувати, беручи під увагу тогочасні відносини та щойно на тому тлі виносити свої критичні заміти і завваги. Не закидаючи, не злобою і не партійністю, а дійсними фактами зможемо ми зробити справжню оцінку цієї Людини для наших майбутніх поколінь. Винниченка немає в живих між нами, щоб Він міг себе боронити, чи вияснювати свою діяльність для Державности України і для української літератури, — а тому й до всіх питань у зв'язку з ним треба підходити холодно, розважно і справедливо.

Всім нам відомо, що ця Велика Людина померла майже у злиднях. Є теж усі дані на те, що якби Винниченко був дбав про себе особисто, був би мав нагоду здобути для себе різні блага з однієї чи другої сторони. Але Він був такий, що не звертав на ці справи уваги, а обстоював свої принципи до кінця. "Будь чесний з собою, що проповідуєш — те й роби" — це було його гасло. І з ним Він теж помер на чужині та похований на сільському цвинтарі на високому горбі недалеко від свого любого "Закутка", в якому, як і писав, Він садив картоплю, горох, баклажани, щоб прожити. І не зважаючи на все, не занедбував літературної діяльності, — залишилося ще чимало Його творів, які чекають своєї черги на видання.

В 1959 році померла і дружина письменника Розалія Яковлівна Винниченко, яка прожила в немалих злиднях ще вісім років після Його смерті. Вся поміч, яку вона діставала, була від гуртка приятелів Винниченка з Канади та ЗДА, — в останніх роках вдалося мені було організувати такий гурток приятелів краще і вони кожний місяць складали свої датки, — Розалія Яковлівна діставала після кожного першого в місяці скромну допомогу

у висоті 40 долярів. Коли я з дружиною відвідав її був у 1958 році, вона була вельми вдячна за цю допомогу і головне за те, що у світі є ще гурт людей, які цінять високо письменницький таланти і державно-політичні ідеали її Покійного Чоловіка.

Тепер вони обидвоє спочивають на одному кладовищі і їх тлінні останки дожидають часу, коли будуть перевезені на Україну, Вільну і Незалежну, — Україну, яку Вони так гаряче любили і для якої працювали все життя.

ПІСЛЯСЛОВО ДО КНИЖКИ

Читаць, що придбає цю книжку, прочитає її та стане порівнювати з 1-им томом спогадів сл. п. Томи Кобзея, якого це видання є другою частиною, напевно добачить ряд різниць між тамтим з 1972 року і цим з 1974. І заки він почне додумуватись та міркувати, чому це так, хочемо йому допомогти цілим рядом логічних та послідовних вияснень.

Насамперед — цей другий том спогадів "На тернистих та хрещатих дорогах — спомини з півсторіччя в Канаді" виходить друком уже як посмертне видання авторового рукопису, якого решта, після видання першого тому, вернулася до Вінніпегу та до Дружини-Вдови Покійного в зовсім нередатованому вигляді: Це був радше цілий ряд окремих, хоч і дбайливо опрацьованих, статей сл. п. Томи Кобзея, якими він у різні часи та з різних нагод намагався ще і ще раз з'ясовувати своїй громаді всю рафіновану, облудну і розпляновану злочинність того середовища, яке ще й сьогодні має лице вмовляти в усіх нас свою "прогресивність", "миролюбність", "дбайливість за робітника і фермера" та, надівше, переконувати нас, що воно, як ніяке інше, "патріотично-українське" і "чесне" у своїх діях. Покійний Автор цих статей пізнав і це середовище і його "прикмети" на власному досвіді, знав його "на із уст" та до нюансів, відважно показував на його маски та закулісних махерів, — і з того погляду був незаступимий, а тепер, коли Він відійшов у вічність, таки не бачимо того, хто міг би під-

няти його меча та з відхиленням, як у Нього, шоломом іти на ворога і завдавати йому такі один за одним удари, від яких він до сьогодні не може вповні прийти до себе. Власне у рукописі, про який мова та з якого постанала ця книжка, було повно того, що ми назвали б "кобзеївською муніцією" і що цілими десятиріччями буде, падаючи влучно, розвалювати паперові й забріхані бастіони кучки агентів та пройдисвітів, які зуміли типово-московським мошенством вкратися в довіря тисячів наших в основному позитивних та добродушних людей.

Ця спадщина Покійного Томи Кобзея, вмощена в десятки його статей і з'ясувань, сильно зобов'язувала. За постійною і напруженою громадською працею, при Його реакції на кожне явище нашого життя, в пильній обсервації подій у своїй громаді і передачі їх пером для публікації, Покійний не мав ні часу, ні змоги шліфувати свої спогади і рахував, що раз — це зроблять його приятелі і, друге, буде ще час зробити це, коли прийде вже коректа та безпосередність друку книжки.

На жаль, не брала в увагу цих міркувань смерть, що хоч підходила невмолимо до сл. п. Автора, трималася Його великим і творчим духом в такій віддалі, що ніхто її не підозривав, а коли скочила до останнього удару, — не було вже часу не то на відредагування спогадів, але й на багато-багато інших справ, що їх Покійний Тома вважав за основні та яким віддавав всі свої фізичні і моральні сили. Тим то так бракував Він нам, коли довелося з переданих Його Дружиною, Достойною Пані Оленою, відтворювати справжній задум цих спогадів, їх всебічність і послідовність, їх діловість і документарність. А все це скривалося в цілій масі записаних на машинці Покійного листків, у яких подробиці одних і тих самих подій були в різних місцях, доповнювали себе і вмикалися в логічний ланцюг, іноді повторилися і мали свою

аргументацію, відбивали настрої серця і вдачі Покійного, але завжди були тверді і залізно-ковані своєю фактовістю, обґрунтуванням, доказами в датах, людях, місцях і подіях. Якщо впорядник цих спогадів може чогось жаліти, — то це одного: Що жив поруч сл. п. Томи Кобзея роками, чув від Нього стільки, міг довідатись так багато, — і не зробив нічого, щоб поробити записки, які мали б сьогодні свою неперевершену вартість.

Так, як було, доводилося з маси записаного паперу викроювати послідовно дійсність, яку знав і якої свідком був Покійний, пробувати зрозуміти Його заміри в цих спогадах, намагатися придати їм гідного Його руки і серця вигляду. І впорядник цих спогадів робив це, не важучись нічого ні викреслити, ні додати та перевірюючи по кілька разів подане в них з рядом інших джерел і користаючи з допомоги Дружини-Вдови сл. п. Т. Кобзея та її справді подивугідної пам'яті. Таким чином зреалізувалася ця книга спогадів важливої й високої в нашому переконанні вартости, книга документарної якости, книга-збір незрівняного і незаступного матеріалу про частину нашої доби і боротьбу в ній позитивних сил з силами руйни та розкладу в нашому таки середовищі. Маємо теж враження, що поруч чотирьох інших книг з-під пера Покійного, книга оцих спогадів є наче завершенням Його журналістичної та публіцистичної діяльності і до неї нераз та після багатьох навіть років заглядатимуть історики нашої доби, шукаючи свідка в її Авторіві для злочинности і перфідности, але водночас мужности і лицарськості сучасного нам світу.

Книга ця стає водночас черговим перукотворним пам'ятником нашому Дорогому Покійникові. Кажемо "черговим", бо активність сл. п. Томи Кобзея не обмежувалася до пера і закріплення ним явищ сучасности. На таку роль Покійний був завеликий. Його багатство

духа намагалося заповнювати прірви та тріщини в різних ділянках громадського і культурного життя. Ми, наприклад, знаємо нашого Тому як автора близько двох тисяч статей в українській пресі, причому з того, що Він містив їх у цілому ряді часописів, від релігійного "Поступу" до соціалістичного "Впереду" і від націоналістичного "Нового Шляху" до ліберального "Українського Голосу", можемо ясно добачити, яких широких був Він поглядів та водночас як цінено Його співробітництво. Очевидно, цифра "дві тисячі статей" може бути й вища, бо це тільки приблизний підрахунок Дружини Покійного та Його найближчих друзів, а крім того коло 150 статей написав він про наші справи і до англійської преси. Знаємо теж, наприклад, що сл. п. Т. Кобзей був фанатиком побудови Пам'ятника Т. Шевченкові та Фундації Т. Шевченка і що Він для них був добродієм і власними фондами та мобілізацією коло 6,000 доларів серед своїх знайомих, у тому й трьох з датками по 1,000 доларів. Так само фанатиком був Покійний для культу свого великого земляка Василя Стефаника і не тільки видав власним коштом високої вартости книжку про нього п. заг. "Великий різьбар українських селянських душ", Вінніпег, 1958, але й дожив перекладу творів Стефаника на англійську мову, очоливши для цього амбітного свого задуму відповідний комітет і зібравши власними заходами більш 5.000 доларів на друк тієї, на Його думку, кінцевої книжки. І фанатиком багатьох інших творчих починів був Автор цих спогадів Т. Кобзей: На видання історичних публікацій д-ра М. Стахова Він зібрав чергових 5,000 доларів, на книжки М. Ломацького про Гуцульщину, що була рідна така Т. Кобзеві, більш 1,000 доларів, на "Книгу Січей" більш 700, на Фонд Винниченка 500, на УВАН 400, на видання англійського "Мойсея" Ів. Франка — остання акція Покійного! — 320,

і таке інше, а загалом зібрав був сл. п. Т. Кобзей власними руками та заходами більш 22,000 долярів на українські громадські і культурні цілі, причому не тільки зібрав: З власних скромних, здобутих тяжкою щоденною працею своєю та дружини засобів обое п-во Кобзеї передавали теж сотками долярів датки на такі ж цілі і зокрема підтримували видних українців у тяжких умовах, напр. В. Винниченко і після його смерти дружина Винниченка дістали від них коло 600 долярів, чотири інші наші старші діячі ще разом 800. До всього ж Покійний і Його Дружина купували майже кожну книжку, передплачували цілий ряд газет, — їх бібліотека, що була заповіщена Осередкові Культури і Освіти та Читальні Просвіти, в якої управі сл. п. Тома був безперервно кілька десятків років, могла бути зразком для неодного нашого доробкевича та доляровича, що пухнуть від жиру, але шукати книжки в їх домі — даремна справа.

Такий був Автор цих спогадів і переповідаємо лише побіжно та частково Його діяльність тільки тому, щоб читач цієї книги зрозумів, хто це її писав та чи можна було рукопис такого формату Людини перероблювати, скорочувати чи переіначувати. Автім якоюсь мірою оцінкою Покійного було й те, що Його друзі й організаційні побратими склали в Його пам'ять, як довічний вінок, більш 1,000 долярів на Фундацію Т. Шевченка, яка була така дорога Т. Кобзеві і дальші датки все ще долучуються до тієї суми, — цифра, яких у цій же Фундації не надто багато...*)

Парафразуючи сказане кимсь, мовляв "Вмирають люди, вояки ж відходять і вертаються знову", ми з рукою на серці можемо те ж сказати і про Автора цієї книги спогадів: Сл. п. Тома Кобзей, син гуцульського села, що власним зусиллям дійшов до організаційних вершин своєї спільноти, справжній вояк-лицар на політичному і

культурному фронті України і зокрема Заокеанської України, відійшов тільки. Він вертатиметься не раз до своїх рідних, друзів і земляків своїми невмирущими ділами, в тому й тими, що їх описує ця книжка. Як впорядник її, — я мав справжню честь і приємність оформити її до друку, як справжньою і великою честю та приємністю вважаю роки мого все ближчого знайомства з її Автором, аж до того моменту, коли Він на руках своєї Дружини та моїх у дні 17 серпня 1972 року у Генеральному Шпиталі у Вінніпегу коло 4 години пополудні відійшов на звіт до Того, Хто доручив Йому велику і відповідальну працю для своєї рідної, української спільноти у вільному світі...

Анатоль Курдидик

*) Замість вінків на могилу сл. п. Томі Кобзея зложили на Фундацію ім. Т. Шевченка такі установи і окремі громадяни в долярах: Читальня Просвіти у Вінніпегу 300 дол., Фонд видання творів В. Стефаніка, Вінніпег, 120, Текля Гандзюк, Транскона, 100, п-ні Олена Кобзей, дружина Покійного, 60, п. Михайло Воробець, Вінніпег, 50, п. Юрій Стефанік, Едмонтон, 50, п. Зенон Круцько, Вінніпег, 25, п. Мих. Чайківський, Вінніпег, 25, Виконавчий Комітет Українського Робітничого Союзу, Скрентон, 25, п. Дмитро Герман, Флін Флон, 20, п. Василь Цап, Вінніпег, 20, п. Петро Трильовський, Едмонтон, 20, п. Василь Деделюк, Вінніпег, 15, Товариство "Волинь", Вінніпег, 15, п. М. Кочій, Ошава, 15; по 10 дол. — пп. М. Деделюк, І. Онуфрійчук, Р. Воробець, А. Курдидик, С. і М. Залозецькі, Ст. Мокрій, д-р Б. Мартинович, В. Арсенич, Р. Кайда, М. Гнатів, В. Леськів, В. Коваль, Окружний Комітет УРС, — всі з Вінніпегу та посол Стенлі Новлз, Оттава, п. Задорожний, Ошава, п-во Яреми, Едмонтон; по 5 дол. пп. А. Суразький, І. Шийка, В. Захарчук, Ф. Русин, проп. Р. Ковалевич, І. Снятинський, мгр І. Іванчук, Д. Мазур, — всі з Вінніпегу та С. Васілька з Шов Лейк, Ман. Разом зложено в пам'ять сл. п. Т. Кобзея на Фундацію Т. Шевченка 1, 065 доларів.

Крім цього замість вінка на могилу Покійного склали п-во М. Стахові 25 дол. і п-во Т. Мшички 25 дол. із Скретону на Наук. Т-во ім. Шевченка та п. Дм. Ткачук з Філадельфії на пресфонд "Народної Волі" 10 дол.

ЗМІСТ КНИЖКИ:

	Сторінки
Слово	5
Сам про себе	7
Будова на піску	29
Всім, що хочуть знати правду	45
М. Ірчан: Злочин чи трагедія?	56
Дістають поміч з Москви, чи ні?	68
Як організовано КУК?	72
Проект викупу України	93
Післяслово до книжки	117